

Sadık Paşa

1

Sen kimsin?

İşte şimdi sakince, Pontius Pilatus gibi kendi kendine sorabilirsin...

Ha, belki sen de bir zaman Mesih'in kaderinden Pilatus'un elini çektiğin gibi, kendi kaderinden kaçtın, hatta başkaları da senin gözlerinin önünde senin kaderinden ellerini çektiler. Yıkayıp bir güzel kuruladılar ellerini. Tertemiz. Şimdi ise oturmuşsun İstanbul'da, Boğazın kenarında, cümleden azade. Dokuz küsur yıl önce, daha doğrusu 25 Ağustos 1841 günü de aynı böyle oturmuşsun. Böyle dokuz çetin ve hummalı yıl.

Yine o zamanki gibi... Şimdi de sabahın erken sularında, Rumeli tarafından köpekler ulurken, bu taraftan, Anadolu tarafından da çakallar onlara ulumalarıyla nispet yapıyorlar. O zaman sen korkunun kucağında hissetmiştin kendini, dilinden biricik söz bile anlamadığın yaban dünyada bir köşe bulamamıştın. Saklamaya ne hacet, hani Osmanlı Devletinin her tarafına birer ahtapot kolu gibi çaşıtlarını yayan Rus sefaretinden korkmuşsun. Az kalsın yoklara karışıyordun. Seni boğan, yiyip bitiren bu ürpertici düşünceler içinde fark etmeden uyuyup kalmıştın da müminleri ibadete çağıran müezzinlerin nağmeli sesleriyle uyanmıştın. Şimdi Boğazın iki yanından köpek, çakal ulumaları duyuluyor, dalgalar kıyıyı tokatlayıp tuzlu sularını sıçratıyor, martılar alaylı çılgınlık atıp kör edici beyaz kanatlarını çırparak suyun üzerine düşüp sonra yeniden havalanıyorlar. Gökyüzü de aynı o zamanki gibi yüksek, inanılmaz mavi, hatta eflatun renginde. Yaratıcı sanki boyasıyla boyarken özellikle mavisini fazla kaçırmış. Ve yine o zamanki gibi müezzinlerin sesleri sivri alemlerle minarelerden yayılmakta. O zaman kısacık uyku, sıcacık damlalı bir yaz yağmuruyla birlikte senin korku ve endişelerini yıkayıp götürmüştü. Şimdi ise yanan kızarmış göz kapaklarını yummaya dermanın kalmamış. Şimdi korku yok ama belirsizlik var. Boğucu ve kekre, korkudan bile çok sancı verici.

Sen kimsin?

Sen, sonuncusu 1831 yılında kendi gözlerinin önünde, ümitsizce ama özgürlüğe gerçekten inanarak Ukraynalılarla birlikte olmuş, defalarca başkaldıran kardeşlerinin kanlarıyla ıslanmış, yine defalarca yabancı postallar altında parçalanmış bir ülkenin çocuğu, bir Lehsin misin? Yoksa doğduğun, ruhunla birlikte büyüdüğün, ebediyete kadar ait olduğun ve ayrılırsan kurumuş bir dala döneceğin Ukrayna toprağından bir Kozak mısın? Ne var ki, ne Polonya ne de Kozak Ukrayna'sı seni burada, İstanbul'da savunacak kudrete sahip değiller. Adam Czartoryski'nin Paris'te sürgündeki Polonya hükümeti sana, Türkiye'deki ajanına Amerikan vatandaşlığı dokunulmazlığı vaat edip duruyor ama o da okyanusun köpüklü dev dalgaları arasında kaybolup gitti. Nihayet dün Fransız sefiri, monşer terbiyeli Aupique mahcubiyetinden gözlerini kaçırarak, gevrek ve kısık sesle bir kabahati olmadığı hususunda özrünü resmen beyan etti:

— Üzgünüm ama Fransa himayesini bundan sonra sizden çekecektir.

İşte Mihal, bugünden öte sen, buldukları yerde bileklerini kıvrırıp, bağlayıp, sana canım Kiev'i öylesine hatırlatan İstanbul servileri yerine, seni uçsuz bucaksız ve göz kamaştırıcı beyaz kristalleriyle Sibiryaya karlarını temaşaya göndermek için emir almış, çarın ajanlarına karşı silahsız bir kimsesin. O temaşa sırasında müezzin sedalarıyla meşk yerine damarlarda akan kanı donduran aç kurtların ulumalarını duyacaksın.

Sen hiç kimsesin ve hiç kimseninsin.

Volin'deki muharebeden başlayarak her şeyi teker teker sana hatırlatacaklar.

Öte yandan bu kaderi sen seçtin. Şimdi bile, bu karanlık çıkmazda pişman değilsin. Ve bu kader, şimdi uzaklarda kalmış memleketlerde, o zamanları Ukrayna'nın yukarı Dnipro Rus havalisinin ticari Kudüs'ü mesabesindeki Jtomir Vilayetine bağlı Berdiçev'e on üç fersah uzaklıkta kana Kodenki deresinin kıyısındaki Halçıntsi köyünde seninle birlikte büyüdü. Daha dünya gelir gelmez, bu aleme adım attığını avazınla ilan ederken deden vakarla istavroz çekip, kehanet gibi şöyle buyurdu:

— Adımı Mihal koyalım, Kozakların büyük meleği Mikail (A.S.) onu korusun!

Olası soğuk algınlığına karşı kış günlerine kadar saklanan kurumuş ıhlamur çiçekleri kokusu misali, evlerine sinmiş soyluluk ve Kozaklık ruhu birkaç nesildir hissedilirdi. Başını yerden daha yeni kaldırmıştın ki, sena bir Kozak kıyafeti giydirdiler. Hatta eski Ukrayna hatmanları gibi önüne balıkçıl tereği iştirilmiş kalpağın bile vardı. Ailenin guruydun. Hele amcan, memnuniyetinden kendisinden geçirdi. Çünkü sen doğduğundan itibaren onun gözdesi olmuştun. Ailesinden kardinaller, voyvodalar çıkmıştı, Zaporijya Kozaklarına elçi gitmişti. Napolyon'un Polonya'yı Rus işgalinden kurtarmasına az yardımları dokunmamıştı. Amma içlerinden birileri de var ki, babasına rağmen çarın hizmetine girmiş, Berezin'de düşman tarafında savaşmıştı. Babası onu görmek bile dilemezdi. Üstelik oğlu babasının karşısına, Rus çarının taktığı nişanlarla bezeli üniformayla çıkmaya yeltenince babası titreyen elleriyle toplu tabancasını ateşlemişti. Kurşun şans eseri yalnız üniformayı delmişti de oğlu bir daha babasının gözüne görünmeye cesaret edememişti...

Mihal'in babası ise maalesef hayata erken veda etmiş, annesi havalilerinin en güzeli ve kibarırken yeniden kocaya gitmeyi reddedip oğlunu tam bir Kozak olarak büyümesi için bütün şefkat ve sıcaklığını çocuğuna vermişti. Daha el kopardı ama atıktı. Daha yeni yere basmasını öğrenmişti ama eyerde ustaca tutunuyordu. Başını diker dikmez atı dörtnala sürdü. Görenler gözlerine inanamadı, meşe ocaklarının ve akağaçların yanından uçarak geçerken korkudan yürekleri hopladı. Sonra atını yine yolun iki tarafı uzun kılçıklı çavdar, olmadı yeni düşen kar tanelerini andıran sarhoş edici kokulu çiçekleriyle Arnavut darısı denizinin kapladığı düzlüklere sürdü. Gökyüzü çiçeğe durmuş keten deryası tarlalarla sarmaş dolaştı...

Gözlerini yumar yummaz hemen Halçıntsi girişindeki eski kilisenin hatırası karşısına dikilir. Sonra, derede akan suyun şırıltısı ile birlikte artık yaşlandığı için yorgun ama durmaksızın gıcırdayan su değirmeninin sesi gelir. Buram buram bal kokan bahçeler içinde uzanan ak sıvalı evler, uçuşan arılardan adeta inler. Hatta belki de, bu dünyayı terk ederken kulağında senin ilk öğretmenin Ozan Levko'nun özgürlük üzerine söylediği Kozak destanlarını ve havalarını duyacaksın. Onlar, eğriye eğri diyebilen ve şaraptan daha mest edici nağmelerdi.

Halbuki kaderin şirin bir iltifatıyla kurtulup, kendine başka bir yol bulduğun hiç de az değildir. Jtomirliler seni pek gençken mebus seçmişlerdi de sen ikinci sırada seçilen amcanın lehine bu sanı reddetmiştin. Çünkü yorgun leylek sürülerinin kanatlarında gelen, yalnız bahar değil, insanın özgürlük duygusu ve ona sahip olma hevesiydi.

Sen o zaman kendi kaderinden kaçmıştın, ne yaparsın, dünyadaki zulmü ve hileyi haddinden fazla bulmuştun. İşte, Tadeusz Kosciuszko'yu yakalama işinde babası görev almış bir Tambovlu beye bir emirname ile Kiev mıntıkasında bir köy hediye etmişlerdi. O adam acımasız ve merhametsizdi, kendi toprağında çalışan köylü kadınları saçlarından tavana astırır, sonra saç örgüsünü usturayla biraz biraz keserdi. Saç telleri artık azalınca bedenın sıkletini çekemez, kadın yere yığılır ama kanlı deri parçasıyla kalan saç örgüsü tavanda salınır kalırdı. Ya o adamın süvari subayı bir arkadaşı yok mu? Dostlarıyla eğlenmek için köyün bütün gelinlerini kızlarını malum zevk için zorla toplamıştı. Eğlenceleri kocaların, erkek kardeşlerin, babaların konağın üzerine kuru saz yığıp ateşe vermeleriyle sona ermişti. Üstelik konağın etrafında baltalarla, balyozlarla beklemişlerdi. O cehennemden çıkmış olsa bile tek bir erkek yaşamadı. Ne var ki, köycek köylü Sibiryaya'ya sürüldü.

Hayatın boyunca tuhaf gelişti hadiseler... Seni mebus seçtiklerinde artık direnişe katılma kararın kesindi. Güya seçeneklerin vardı ama aslında önündeki yol tekti. Hayat süratle ve ferman kar eylemez bir işleyişle akıyordu. Elbette sen, kendine saygıyı unutmak şartıyla, bu gidişata dur diyebilirdin.

Sen kendi paranla pulunla ve kendi adamlarınla tertip ettiğın otuz neferlik bir süvari müfrezesiyle on yedi mayıs günü çıkacaktın Halçıntsi köyünden. Fakat şartlar seni, tesadüfen miydi değil miydi şimdi kim nereden bilir, daha erken ayrılmaya mecbur bıraktı.

Huruç hareketinden önce atlara baktığın ahıra nefes nefese bir kozak çıkageldi:

— Efendim, jandarmalar sizi almaya gelmişler!

Hemen akla gelen düşünce: Kaçmak. Fakat bütün direnişçileri arkasında toplayacak bir müfreze yerine birkaç kozakla nasıl? Hayır, olabildiğince sakın olmalıydım. Sen de öyle yaptın. Revolver ve kılıcının olduğu odaya gitmek için eve girdiğinde süvari yüzbaşısı ve bir jandarma orada bekliyordu.

Süvari yüzbaşısı, damıtılmış su gibi renksiz ve tatsız, kuru ve resmi tonla, Fransızca:

— Sizin Jtomir'e General-Vali Levaşov'a çıkmanız emir olundu, dedi.

— Bu bir emir mi, yoksa davet mi, diye fısıldadı dikkatlice, böyle adet olduğu için. Amaç zaman kazanmaktı. Derken uzaktaki çan kulesinde çanlar çalınmaya başladı. Ürpertici bir ses nedense, kiliseye ayine çağırın cinsten değil. Aklına bir anlığına ilk olarak “Ne oluyor, Moskof insanları kışkırtmaya mı çalışıyor?” düşüncesi olmuştu. Bir anlığına, çünkü bu imkansızdı.

İşte bu anda kapı şark diye açıldı ve köylü güruhu odanın içine sökün etti.

— Efendimizi size vermeyiz!

Jandarma kılıcına davranmıştı ama kozaklardan biri onun koluna darbeyi indirdi ve yere yığıldılar. Tutuklamaya gelenler, şimdi ayaklanan köylülerce mahzene tıklılmıştı. Ardık geri

dönüşü olmayan bir sefere çıkılıyordu. Ancak ondan hemen önce, üzerinde Rus devlet armalı altı rublelik kağıda, bütün serf köylülerin artık hür, topraklarının ebediyete kadar kendilerine, çocuklarına ve ahfadına ait olduğunu belirten bir name yazdın.

Korovitskiy ormanında Karol Rujtski'nin direnişçilerine katıldıkları, 1831 yılı Mayısının 17'sini 18'e bağlayan geceyi unutmak ne mümkün. Ormanın üzerine tan vaktinin griliği daha yeni yayılmıştı ki, uykusunu almış kuşların neşeli cıvıltıları ile birlikte komutanlarını hazır kıta bekleyen direnişçilerin önüne geçti:

— Ateşli silahımız fazla yok kılıç da eksik, diye sakın ve bağırmadan, ancak sarsılmaz bir edayla konuştu Karol Rujtski. Onun bu sükuneti, karşısındaki direnişçilere de geçiyordu. Rus zaliminin her yerdeki gözleri bize önceden yeterince silahlanmamıza izin vermedi. Fakat bu topraklar için pulluklardan kılıç yapmak durumunda kaldığımız az değildir. Silahımızı da alırız, özgürlüğümüzü de. Ve kutsal davamıza hürmetten dolayı, hücum ederken “hurra!” ile değil, “Ya Allah!” diyeceğiz.

Mihal Çaykovski, Moloçki civarındaki ilk çarpışmanı da unutamazsın. Hani neredeyse tuzağa düşüyordunuz. Sevkiyattan yorgun düştükleri bir sırada Rus piyadesi iki taraftan kendilerine saldırmıştı. Tek ümit kaynağı bir huruç hareketiydi. İlk olarak adeta yürüyen, sonra dörtnala kalkarak Mihal Çaykovski'nin hafif süvari birliği ileri fırladı. Kurşunlar azgın yaban arıları gibi yanlarında vızıldıyordu. Bütün güçleriyle “Ya Allah!” diye haykırıyorlardı ki aniden, tam göremediğin geniş bir hendek çıktı karşına. Bir kurşun atını boynundan yaralamıştı. Ve atın şaha kalktı, işte o an gücü üstüde bir sıçrama ile hayvan geniş hendeğin üstüne bir yay gibi açıldı ve karşıya atladı... Kozakların geri düşmeden düşman yumağının göbeğine vuruyorlardı. Kılıcın bir sağda bir solda biçiyordu. Üç kere seni kareden dışarı çektiler ve üç kere sen geri dönebildin. Et doğrar gibi kılıçların inip katlığı bir can pazarıydı. Saliseler kaderi tayin etmişti: Burada çıldırmış atların, insanların ayakları altında düşüp kaldınsa, kaldın. Rus birliğini fırtınaya benzeyen ısrarlı bir hücumla püskürtmüştünüz.

Eyerlerde sallanarak, bazen at sırtında uyuklayarak yiğitler Kovel'e ulaşmışlardı. Seri ataklarla, şahin gibi Rus mühimmat kağnılarına saldırmıştınız. Onları yok edip, cepaneleri toplamıştınız. Birliklerini en mühim yolların üzerine konuşlandıran General Rot'un askerlerinin sık ve sert taarruzları nedeniyle o akın çok çetin geçmişti. O zaman, direnişçilerin üzerine Rot gibilerini salmaları tesadüf değilmiş diye düşünmüştün kendi kendine. Alsas toprağından gelmiş Rot, Fransız İhtilali'nde Normandiya Kraliyet Alayında yüzbaşıymış. Sonra daha cömert sofralara oturmak için Rus çarının hizmetine girmişti. Bu yüzdendir ki, ne memlekete ne de o memleketin insanına merhamet gösterirdi. General, ününü harple ilgili işlerde değil de erbaşlar ve subaylarla zıtlaşmasıyla kazanmıştı. Bir keresinde oturduğu konağın önündeki sokaktan bir cenaze alayı geçerken görür. Kortej yas havasıyla ilerliyor, subaylar baştan aşağı tören uniformaları ve tavıryla yürüyorlardı. Kollarında siyah pazıbentler taşıyorlardı. General emir subayını gönderip kimi gömdüklerini sordurdu:

— General Rot'u, dediler yaşlı edayla subaylar.

General tabutun konağa alınmasını emretti. Sert bir emir:

— Açın tabutu!

Tabut kapağını tutan çiviler gıcırdadı, kapak açıldı ama cenaze olarak insan bedeni yerine alacalı bir domuz mozağı çığlıklarla sıçradı.

Sekiz subayın rütbeleri sökülmüştü.

Rus tahkimatlarını aşa aşa senin yiğitlerin Kovel'e doğru ilerlemişti. Ayaklanmanın ileriki aşamaları hakkında pek bilgileri de yoktu. Zaten muvaffak olunacağı garantisini kimse vermiyordu ama yine de planlanmış ihtimallerden biri burada, Kovel ormanında yeni direnişçilerin katılımını öngörüyordu. Burada insanlara ve atlara bir şeyler yedirmek, sonra Pinsk bataklığından geçerek Podilya'daki Ovruç ve Radomişl'e ulaşmak mümkün olacaktı. Buradaki hedef yüz bin kişilik bir direniş ordusu kurmaktı. Ovruç ve Mozır ormanlarından geçen yol diğerlerine nazaran daha güvenliydi. Bataklığın ortasındaki adacıklar, tarlalar, su birikintileri, yeşil çayırlar ile doluydu. O adacıklara geçip sonra da kütüklerle bağlantıyı kesmek kolay olacaktı. Böylece arkadakilerle aralarında set oluşturup erişilmez olacaktı.

Ancak müfrezenin kaderi bambaşka gelişti. Kovel altından geçip Zamostya'ya ulaştığımızda hazır kıta askerlerinin önünde sana Virtuti Militari nişanı verilmişti.

Oradakilerin yüzlerine teker teker bakmıştın. Yalnız kendi müfrezeni değil, Karol Rujitski'nin bütün alayını tanıyordun. Neredeyse beş yüzü bulan senin silah arkadaşlarının ancak onda biri Leh asilzadeleriydi. Kalan onda dokuz Jitomir köylülerinin, esnafının, UNIA ve Ortadoks din adamlarının çocukları Ukraynalılardan oluşuyordu. Askerinin dili Ukraynacaydı, marş anında Kozak türküleri heyecanı yükseltiyordu ve sen bunu tabii ve normal sayıyordun.

Eee Mihal, kaderin cazibelerini de birkaç kez elinin tersiyle gerçekten ittin. Belki de o nimetleri ruhuna kabul ettiremiyordun? Daha direniş başlamadan Çar I. Nikolay'ın sana teklif ettiği Kammerjunkersanını da bir türlü kabul ettirememiştin, değil mi?

2

Maksim Zelençuk süvari birliğini daha sokağın başındayken görmüştü. Binicileri eyerlerinde salınarak çarçabuk yakınlaştılar. Rus süvarileri olmadığı artık aşıkardı. Çünkü yerel giysiler vardı sırtlarında ancak neden hepsi silahlıydılar. Ve en öndeki süvarinin simasını da artık seçmek mümkündü. Onun, daha iki gün önce Zaleskiylerin misafirhanesinde karşılaştıkları Mihal Çaykovski olması Maksim'i şaşırtmıştı. Çevredeki konaklardan delikanlılar hemen oraya yumaklanmışlardı. O zaman birkaç kelimeyle de olsa Bug ırmağının ötesinde bir direnişin sökün ettiğini, alevlerinin buralara kadar yayılmasının önünde hiçbir engelin olmadığını anlatmak mümkün olmuştu. Birkaç yaş küçük ve daha yeni gimnazyumu bitirmiş Maksim, Mihal'ın ağzından çıkanları, büyüklerin her şeyi bildikleri ve her söylediklerinin doğru olduğu zehabını içeren çocuk bakışlarıyla takip ediyordu.

Ancak Mihal Çaykovski şu anda Maksim'in hizasına gelince, hırçınca nallarını şakırdatan ve hoşnutsuzlukla gemini kemiren atını bir anda durdurmuştu. Çaykovski selamlaşma yerine:

— Belaya sabret Kozak sabret, zaman gelecek bal şerbeti içeceksin, dedi ama bal da bıktırdı, haydi direnişçilere gidiyoruz.

Zaleskiyerlerdeki son konuşmalarında, Çar I. Nikolay'ın, Lehlerin Rus kılıcının gölgesi altında bulunmasına dair kibirli sözlerini birbirlerine alaylı sözcüklerle çitlatmışlardı. Maksim bir ucu sokağın sonundaki köşede kaybolan birliğin ardı sıra bakarken, büyükleri engel olmamış olsalardı, önden giden atlıların peşinden bu akıntıya kendisini bırakmayı hayalinden geçiriyordu. Ama şimdi olmaz, diye haykırırdı annesi, dizlerini döverdi. Buradaki yılların sıhhiyesi babası ise hayatında sadece bir kez görüldüğü şekilde gür ve kırarmış kaşlarının altından haşın haşın bakardı. O bir kez de Maksim'in çocukluk haşarıklarından biri olan komşunun samanlığının yanması olayında idi. İyi olanı sadece haşın bir bakışla atlatılmış olmasıydı.

Gerçi hayat bildiği şekilde aktı. Ertesi gün akşamüzeriydi ki, avlularına atı terden sırlıklam, yediği mahmuzlar nedeniyle burnundan soluyan bir atlı girdi. Yabancı bir insan yabancı bir attı. Hangi sebep onu buraya attı, kim bilir? Atın süvarisi uyuklarmış gibi bir sağa bir sola eğiliyordu. İnmek için eyerden sürüşmeye başlamıştı ki, birden kıvrılıp yere yığıldı. Babası Maksim ile birlikte avluya fırladılar. Bilincini yitirmiş beklenmedik misafir süvariye yüz yukarı çevirdiler. Erkek kıyafetinde genç bir kızdı. Omzundan bir yerlerden sürekli kan akıyordu.

Yaralıyı hemen eve aldılar. Babası yarayı sardı. Bir iki dakika sonra kız ağırlaşmış göz kapaklarını kıpırdattı. Bakışlarını odada gezdirerek:

— Kimsiniz, diye sordu?

— Biz insanlarız, dedi eli yüzü asık babası. Gördüğümüze göre hiç de kadın kız için olmayan işlerde sizi buralara sürükleyen nedir? Korkmana da gerek yok, ben burada sıhhiyelik yapıyorum.

Babasının çok da nazik olmayan ses tonu ve her zaman çatık ve artık kırarmış kaşlarının altından bakışı, beklenmedik şekilde, yaralıda endişeye yol açmadı.

— Direnişçilerin ulaşıyım. Mektubu iletmek için hemen yoluma devam etmeliyim.

Ancak babası yine bildik o kaba edasıyla:

— Senin o mektubun bu yatakta taş gibi yatmalı. En az iki hafta, diye kestirip attı.

Babası geç vakte kadar o esrarengiz misafirin etrafında dolandı, sadece onun malumu otlarından kaydattı, bu yüzden evin her tarafına, sanki hiç esintinin olmadığı yağmursuz bir günde öğle saatlerinde çam ormanına gittiğinizde duyacağınız sarhoş edici, gıdıklayıcı bir koku sinmişti. Aslında bu şifalı bitkiler ve emraz ilmini kasabada bilen tek kişi değildi. Babası bu otlar konusundaki tarifleri artık bu dünyada olmayan Hripina Nineden almıştı. Önce ninenin kaydattığı otlar hususunda alaycıydı babası. Kadıncağıza kasaba ahalisinin gösterdiği hürmetten başka, yok gün doğmadan önce, yok başka bir zaman ama diğer zamanlarda asla, yok bilmem ne bayramı arifesi deyip ormanlara bitki toplamaya gitmesini diline dolayacak olmuştu. Fakat öyle bir zaman gelmişti de babası kendisinin devlet ilaçlarının tesirsiz kaldığı konusunda ikna olmuştu.

Komşulardan birinin oğlu at arabasıyla giderken, araba hendeğe uçmuş. Oğlancağız, talihinin yardımıyla sağ kalmış ama kafasını yere sert çarpmış ve baldırı et kalmayana kadar sürünmüş. Çok fazla kan kaybetmişti, zaten zor durdurdular. Sonra biraz kendisine geldi ama artık ne annesini ne babasını tanıyordu. Dün başına ne geldiğini, geçen yıl ve daha öncesinde

neler olduğunu hiç hatırlamıyordu. Annesinin gözyaşları insanın yüreğini sızlatıyordu. Daha da acısı gepgenç insanın, tekrar geri çıkıp çıkamayacağı bilinmeyen bir yokluk denizine, sonsuz ve anlaşılmaz bir unutulmuşluk gecesine dalmış olmasıydı.

“Darbe ve acı şoku nedeniyle hafıza kaybı”, babasının şüphesi yoktu. Ancak bu şüphesizlik durumu insanı rahatlatmıyordu, çünkü başa gelen beladan tek bir çıkış yolu bile görünmüyordu. İşte o zaman zor zar yürüyerek ihtiyarlardan nefesi kabararak gelen Hırpına, çocuğu uzun uzun incelemiş, başucunda bazı dualar okumuştur. Sonrasında bütün gün bir şeyleri karıştırıp kaynatmıştı, dua etmişti ikonaların önünde. Bir gün daha geçmişti. Oğlancağız annesini önünde dikiliyor görünce göz kapaklarını kaldırdı.

— An, dedi sadece, konuşmayı öğrenen çocuklar misali şaşkınlıkla ağzını açarak.

— Yaşar, Hafızası da gitmeyecek, diye fısıldadı dudakları kurumuş ihtiyar Hırpına, ama kesinlikle kan görmemeli, birisi tavuk keserken bile bakmasın.

O zamandan bu yana babası Hırpına Nine hakkında alaylı sözler sarf etmeyi bıraktı, hem de uslu bir ilkokul çocuğu gibi kalemi eline alıp eski ilaç tariflerini deftere geçirmeye başladı. Maksim de onun çırağı olmuş, kendisinin bile beklemediği şekilde bu işe merak salmış, Aziz Petro orucuna müteakip, mağfret gününden önce, hangisinin kökü gün doğmadan önce, hangisinin akşam yıldızı daha çıkmadan kazılacak elbette bilerek zevkle çayırları, orman eteklerini gezmeye başlamıştı.

İşte bugünkü onların davetsiz misafir için o nineden kalan ilaçların sırası gelmişti.

Uzaklarda bulutları görünmese de yıldırımları parıldamasa da yeri bile titreten gök gürültülerini andıran babasının haşin sesi Maksim’i uyandırdı. Daha şafak sökmemişti. Babasının:

— Sizin aklınız başınızda mı, çıkışıyla tavan sarsıldı, siz bir fersah bile gitmeden düşer bayılırsınız...

Çocuk, esrarengiz misafirlerinin verdiği karşılığı artık anlayamamış, bakmaya davrandığında ise sadece avlu kapısından bir atlı silüetini görebilmişti.

Tam öğle vaktinde ise eve beş Rus jandarması damladı.

— Nerede onlar?

Cevap beklemeden odaları aramaya daldılar.

— Ya sakladı ya da kaçtı... dediler ellerini açarak.

Jandarmaların arasında en kıdemlisi izin bile istemeden masaya oturdu ve kağıtlarını çıkardı.

— Siz isyancılara tıbbi yardım ve yataklık ettiniz, buna itirazınız yok değil mi, sorusuyla ev sahibini sorguya başladı.

Babasının kaşları gözlerinden bile daha aşağı indi. Şapka siperinin altından görmeye çalışırcasına sinirli bir şekilde kaşlarının altından bakmaya çalışıyordu.

— Ben sorgulama yapmam, görevim başka. Ve ben doktorum, herkesi tedavi ederim.

— Dur hele, o dediğin buralarda yaşamaz, diye alay etti rütbeli olanı ve bir anda sırtışını yüzünden yok edip babasını kolundan kavradı, Tutuklandınız!

Babasını kapıdan çıkarırlarken:

— Sizin doktorluk işi biraz bekleyecek, beş bilemedin yedi Sibiryaya kışı, elbette sonradan eklemelerse, sözleri Maksim'in kulağına çalındı.

— Sebep ne, diye merdivenlerde yollarını kesti Maksim'in ağabeyi. Ancak onu öyle ittirdiler ki, yere kapaklanmaktan zor kurtuldu.

— İşte, komşu kadın, kocasının dağa çıktığını gizlemişti, böylelikle Sibiryaya'daki yedi yılını kazanmış oldu...

Papazlık kursunu bitirmiş ve birkaç günlüğüne onlara misafirlige gelen Maksim'in amcası da jandarmaların yolunu kesti.

— Büyük günaha giriyorsunuz... Bu iş için ceza mı olur?

Rütbeli olanının gözünden yakıcı bir kıvılcım sıçradı.

— Kapa çeneni, şimdi sen de aynısından yiyeceksin.

— Bunu yapamazsınız. Bir ay sonra artık din adamı sıfatım olacak.

Fakat yine rütbeli olanı hiç tereddüt bile etmeden emretti:

— Şu gururlu adamı da alın, orada başka bir sıfat versinler.

Ellerindeki iki tutuklu ile birlikte manga avlularından ayrıldı.

Maksim ancak bir saat sonra gördüklerini havsalasına sığdırdı ve nihayet kararını verip atını eyerlemeye koyuldu. Ağabeyi onu görünce, bilinmeyen mahluk görmüş gibi, şaşkınlık ve öfkesinden başını iki yana sallarken neredeyse koparacaktı. Maksim'in yakasını kavrayıp haykırdı:

— Anneni mezara mı göndereceksin?

Maksim ağabeyine daha önce hiç bakmadığı şekilde öyle bir bakış fırlattı ki...

— Ona sen sahip çık ve hakkını helal et, dedi sessizce, ağabeyine sıkıca sarıldı.

Atına bindi, yavaş yavaş avlu kapısına kadar atını sürdü, kapıdan çıkınca at şahlandı ve nal sesleri hızla uzaklaştı, sonra da hepten duyulmaz oldu.

3

Çar, Mihail'in dayısı Mihail Korjenevski'nin Kodnya kentindeki lambaları ışıltılı köşküne gecenin ilerleyen saatlerinde ulaştı. Asker, I Nikolay'ı karşılamaya çıkmadı. Sadece ev sahibi ve Volin valisi Avyerin ve Kont Palen köşkün girişinde eğilerek selamladılar. İmparator'u

ve maiyetindeki yüz kişiyi bir lahzada ve son derece düzenli bir şekilde merkez binadaki misafirhanelere yerleştirdiler. Hizmetçileri ise yan binalara zar zor sığdırıldı.

Sabahleyin balo salonunda yerli asilzadeler sıraya dizilip, sabırsızlıkla bir o ayaklarına bir öteki ayaklarına basıp iri, endişeli ve meraklı gözlerle imparatorun görünmesi gereken kapıya bakıyorlardı. Sonunda oymalarla bezeli ağaçtan yüksek kapılar açıldı, I Nikolay beraberinde General Vitte, Benkendorf ve Kont Pototskiy olduğu halde ağır ağır hizadakilerin önünden yürüdüler. Güneşten yanmış yüzüyle, yüksekte dimdik başıyla, onun hakkında söylenen dünyanın efendisi gibi sözlerinden hiç eksikliği olmayan şahsiyet, sanki duyulmayan bir marş eşliğinde yürür gibi fevkalade adımlarla yürüyordu.

Çar ara sıra durup sorular soruyor, soruya maruz kalan, öfke-i şahanenin hedefi oldum düşüncesiyle havadan kramp solmuş gibi korkuyor, kimisi daha önce hazır olduğundan döktürüyor, kimisi “evet” ya da “hayır” demeye anca takat getirebiliyordu.

İşte, çar seni askerlik muayenesindeki gibi ilk önce bakışlarıyla şöyle bir ölçmüştü.

— Böyle bir soyadın var ve hala hizmette değil misin?

— Ben, ölen anne-babamın tek oğullarıyım ve kız kardeşlerimin hamisiyim, cevabıyla başka soruların önünü almak istemiştin.

Ancak çar yavaşça Korjenevskiy’e dönerek, sanki borcu karşılığında mülkünün yarısını ister gibi kestirip attı:

— Akrabanı bana ver, sarayında hizmet etme şerefine kavuşacak.

Maiyettekiler ile yapılan garip tanışma merasiminden sonra çar seni ekibine davet etti. Sen ise yol boyunca gereksiz sorulara meydan vermemek için dikkatli konuşuyordun. Aynı çocukluk günlerinde, soğukların yeni başladığı bir gün Halçıntsi köyünün yakınındaki gölcüğün üzerini kaplayan, gevrek ve cam kırılır gibi sesle kırılan taze buzda yürüdüğün gibi dikkatli.

Öğlenden sonra, Feldmareşal Dibiç ve Namağlup Aşağı Balkanlar Rus ordusu şerefine kadehler doldurulup kaldırıldığında çar söz aldı.

— Böyle pehlivanların şerefine kadehle değil kupayla içerler!

Sonra da doldurulmuş şarabı kaldırdı ve sen, ince gümüşü kabarcıklarla dolu kadehteki oynayan içkiyi değil, Çek kristalinin sedef yansımalarını da değil, itinayla bakımı yapılmış çar ellerini izlemiştin. Nedense o zaman, o ellerden Dekabristler’in kanlarını yıkamak için ne kadar sabun, ne kadar ırmak suyu gerektiğini düşünmüştün.

Kaderin cilvesine bakın ki, Çaykovski ailesi Kiev soylularında Rulikovski ailesiyle de tanışıklardı. Çar I. Nikolay’ın bütün sırlarını bilen tek kişi olan emniyet genel müdürü Ober-Polismaister Knyajnin hayatı boyunca çenesini sıkıca tutmuş fakat sonunda dayanamayıp yakın arkadaşı Rulikovski’ye anlatmış. Sonra o hikaye sana Rulikovski tarafından anlatılmıştı.

1826 yılı temmuzunun kalay grisi rengine çalan gökyüzü fonunda, güney tarafına doğru belli belirsiz yüzen yünlü bulutların altında Petro-Pavlo Kalesi burcunda idam edilmiş beş kişinin cesetleri sadece kara silüetler halinde görünüyordu. Nehir tarafından esen hafif rüzgar ölü

bedenleri yavaş yavaş çeviriyordu. Sanki bu cenazeler, Rus özgürlüğünün doğuşunu hayal ettikleri şehri son kez seyreder gibi etraflarına bakıyorlardı. Aynı Çar I. Nikolay, Sibirya valisinin, kapkaççıların idamına izin verilmesine dair bir rapor-teklifini okuduktan sonra belli belirsiz gülümseyip sonra da raporun üzerine çaprazlamasına, “Tanrıya şükür, Rusya’da ölüm cezası yok, onu ikame edecek de ben değilim” yazmıştı. Fakat nesliler boyunca milletin vicdanı olarak anılacak isimler Kindrat Rilyeyev, Pavel Pestel, Serhiy Muravyov-Apostol, Mihail Bestujev-Ryumin ve Petr Kahovskiy’in canlı bedenlerinin uçlarından çekerek parçalanması emrini imzalayan, yine o Çar I. Nikolay’ın şu anda içinde kıpırdak şarap bulunan kadehi tutan bakımlı beyaz elleriydi.

Kievli dostlarını aile konağında ağırladığı zaman Knyajnin, Rulikovski’ye mi yoksa sarhoş kafayla kendi kendine mi şöyle soruyordu: Ama dar ağacında rüzgarda sallanıp duran cesetler gerçekte Dekabristler’in değil miydi?

Sanki bir kor yutmuş da onu söndürmek istercesine kadeh kadeh üstüne yuvarlıyor, ancak içindeki kor sönmek yerine yakmaya devam ediyordu.

Halbuki beş mahkum, yer altı zindanlarında küflü havayı ciğerlerine doldurmaya devam ediyorlardı. Bu esnada onların akrabaları ve yakınları dehşetli kırk katır cezasının yumuşatılması için canlarını dişlerine takmış koşuyorlar, çırpınıyorlardı. Böylece çarın kalbi yumuşadı, önceki emrini geri alıp, bedenlerinin parçalanması cezasını asılarak idama çevirerek onları affetmişti.

Muravyov-Apostol’un kız kardeşi huzura çıkıp, çarın önünde yere kapandı. Hiç olmazsa kardeşinin cesedinin verilmesi için yalvardı. Çar ilk kez dayanamayıp pencereye dönerek boğuk sesle:

— Uygun değil... dedi.

Kimse verilen o esrarengiz cevabın manasını bilemedi, kimse tabir edemedi. Rulikovski kadehlerini peşi peşine doldurduğu sırada, Knyajnin dünyada bir tek arkadaşına o sırrını anlattı.

I. Nikolay, Petersburg’un beyaz gecelerinin ruhu melale boğan sütbeyaz aydınlığının aktığı odayı, adımlarıyla kim bilir kaç kez ölçtü. Ölçtü ve 1825 yılının Aralık ayında darbe girişiminde bulunan beş yüz yetmiş sekiz tutukluyu ne yapacağına dair düşüncelerini tarttı. Sonunda tereddütsüz ve sert bir hükümdarın alması gereken karar gibi, vicdanında tek bir nihai çözüme ulaştı. Büyükannesi II. Katerina’nın Pugaçov taifesine yaptığını yapacaktı. Sayıları aynı büyükannesinin Bolotna Meydanında Pugaçovcuları doğrattığı kadar olan o beş zorbayı, hem de sırf gösteriş için imzaladığı kendi emirnamesinin aksine isyancıları doğratacaktı. Tam babasının öldürüldüğü tarihte.

Akabinde hemen atlılar fırladı, bir türlü uykudan uyanamayan Knyajnin’i neredeyse yatağından sürükleyek aldılar.

Son sorgulama yine bu mezardan gelir gibi iniltelerin ve haykırıışların geldiği zindanlarda yapılmıştı. Şimdi oraya ellerinde baltalarıyla iki cellât geldi.

Knyajnin zindandan döner dönmez, aynanın önünde suskun, beyaz gecelerin melal renkli aydınlığında ceset yüzünü andıran suratına bakıp, bu yüzün acaba devletinin sert ve tereddütsüz yüzü olabilir mi diye düşünen Çar I. Nikolay'a raporunu vermeye başladı.

— Yaralarını katran döküp ateşledik... Ellerini kollarını kestik... Boyunlarımızı kırdık...

Knyajnin, pencerenin dışındaki Petersburg gecesini gibi renksiz ve heyecansız bir tavırla, önceden yazdığı raporu sayfa sayfa masanın üzerine koyuyormuşçasına olaydan olaya geçerek bilgi veriyordu. İki cellat ve kalenin istihkam komutanlığından üç asker doğranmış etleri topladılar, önceden hazırlanmış botlara yüklediler ve Petrovskiy adasına doğru açıldılar. Paçavralara sarılı ceset parçalarını sahil çalılıkları arasında kazılmış çukura doldurdular, çabucak toprakla doldurup yabancı gözler yeri bile fark etmesin diye üzerini düzelttiler.

Ertesi gün güneş daha yeni doğmaya başlamıştı. Dekabristlerin bedenlerinin parçalandığı duvarları hala kandan ıslak ve yapışkan zindana kapatılmış iki cellat ve kalenin istihkam komutanlığından üç asker, yine aynı zindandan alınıp kalenin burçlarına çıkarılmıştı. Bir önceki gün kurulmuş darağaçlarının başında bekleyen Benkendorf'un 3. Bölüğünden yeni adamlar, gelen beş kişinin de boynuna ipin ilmiğini ustaca geçirdiler. Birkaç dakika sonra ırmak tarafından esen rüzgar, Knyajnin dışında, bedenlerin parçalanma sırrını bilen beş kişinin cesetlerini yavaş yavaş evirip çeviriyordu. Varsın başkaları darağacında sallananların Dekabristler olduğunu düşünsündüler. Darağacındakileri gecenin geç saatlerinde indirdikten sonra sıkı bir konvoy ile Gonoropulo adasına götürdüler. Önce cesetleri sönmemiş kireçle örttüler sonra da onlar için kazılmış sulak mezara koydular. Emin olmak için mezarların kenarlarına iki kasa da sönmemiş kireç döküldü.

Sanki raporunu yazdığı son kağıdı masanın üzerine bırakmış gibi, "birileri cesetleri çalmaya çalışsa bile gömülenlerin kim olduğunu bilemesinler" diyerek, kuru sözlerle bitirdi Knyajnin.

İdam edilenlerin gömüldükleri yeri ararken Rilyeyev'in, Pestel'in ve diğerlerinin ailelerinin dizlerinde derman kalmamıştır. Bu durum, Natalya Rilyeyeva'nın idam edilen kardeşinin arkadaşı ve kendisinin komşusu, aynı zamanda çarın hafiyesi olan, haddi zatında bütün Dekabristleri de ispiyonlayan Feopemt'in yardımını rica edene kadar sürdü.

— Bizim ailelerimiz ve arkadaşlarımız bunun için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayacaklar, diye vaat etmişti ona aniden, saçları beyazlamış Natalya.

Feopemt'in gözlerinde, ay ışığı huzmelerinin kırık camlarda yansıması gibi soğuk soğuk parıltılar belirdi. Elbette belirmemesi mümkün değildi. İki kere kazanabilirdi artık. Gerçekten o aileler hiçbir fedakarlıktan kaçınmayacaklardı. Çardan da iltifat, belli ki sadece iltifatla da kalmazdı, beklemek gerekti.

Gizli bir buluşmasında I. Nikolay'a utangaç tavırlarla yeni bir hizmetini teklif eden Feopemt'in gözleri, hırsız fare misali oraya buraya koşuyordu. Ailelere mezarın yerini göstererek imparatora bir kez daha yardım edecekti. Ancak bedenleri doğranmış Dekabristlerin yattığı gerçek çukuru değil, çünkü onun nerede olduğunu kendisi de bilmiyor, artık kimsenin tanıyamayacağı onların cellatlarının mezarlarını gösterecekti...

Çar kaderin bu şekilde yüzüne güleceğine kendisi de inanmamıştı. O, kendisine ait kırk katır cezasını darağacına çevirdiği yalancı affı ile ilgili kandırmacayı birisinin ortaya çıkarmasından o kadar korkuyordu. Uykudayken ya da uyanırken, karanlık bir gecede alelacele üzerlerine örtülen toprağı yarıp mezarlarında dikileceklerinden nedense korkuyordu çar. Öte yandan, o Rum tarafından gösterildikten sonra, fakat öldürülen oğul ve kardeşlerin mezarlarının değil de onların cellatlarının mezarları başında aile ve akrabalarının yapacakları dualar çarın bedenini ve ruhunu ısıtıyordu.

Feopemt'in hesabı doğru çıkmıştı. Çarın elinden aldığı olağanüstü değerli yüzük artık onundu. Ama o beş kurbanın ailelerinin kendisine sunacakları değerli parçaları reddetmek aptallık olurdu.

... Çarın orduyu ziyareti onuruna verilen ziyafette kalkmış I. Nikolay'ın eline büyülenmişçesine bakmıştım. Ancak senin düşüncelerin, Balkan savaşlarının namağlup Rus ordusu ve coşkun tebriklerin muhatabı Dibiç hakkında değildi. Düşüncelerin kendinle ilgiliydi.

İşte sen I. Nikolay'ın iltifatını reddettin, yani kendi öz kaderinden kaçmadın. Çünkü o beyaz, itinayla yıkanmış, ancak üzerinde kaba çizgileri olan beyaz nevesim gibi elden, sen Kammerjunker payesini, muhtemel nişanları, yeni mülkleri kabul edemezdin. Demek ki, Petersburg kammerjunkerliği seni uzun süre bekleyecekti.

4

Maksim Halçintsili direniş gücüne ulaştığında, sanki zaten öyle olması gerekiyormuş gibi Mihal Çaykovski zerre kadar onun gelişine şaşırmadı. Ama tüfekte nişan alıyormuşçasına bir gözünü kısmıştı.

— Ama ey kozak, seni nerede istihdam edeceğiz?

Ancak bir an sonra, kafasında bir şeyleri tartıp bir şeylerin yerini değiştirip:

— En iyisi seni istihbarat işine vermek olur. Bir köy sığırtmacı ya da kör bir dilenciye tebdil olursan kimse şüphelenmez sanırım. Üstelik sana Polisya ağzı öğretmek de gerekmeyecek.

Akşam öğününü yedikten sonra, mumun bir parlayan bir kararan alevini izlerlerken yorgun Mihal görüşünü Maksim'a acele etmeden anlattı. Fakat nedense konuşurken gence bakmıyordu. Sanki muhatabı şu sarı, zayıf ve titrek, küçük alevdi.

— Hemşerim, her yer kaynıyor, bütün Ukrayna. Tanıdıklarımız, Kovel yakınındaki Krımnı, Dubeçni köylerindeki halkın ellerine dirgen mi, ne geçerse yürümeleleri, ayrıca Lutsk civarındaki Çarukiv halkınınsa topladıkları azımsanmayacak sayıdaki silahları ellerine almaları an meselesi, diyorlar. General Dvernitiski'nin kolordusu buraya doğru hareket etmeye başladı bile. Kosciuszko ile birlikte Rusya'ya karşı savaşmış yaşlı General Kolişko askerlik sanatını yeniden hatırlamış. Kovel'i elimizde tutamadık ama ele geçirmiştik. Fakat oranın garnizonundaki silah ve mühimmattan fazlasıyla yüklenebilmiştik.

— Podilya'dan akrabalarım bana da garip şeyler anlatıyorlar, diye söze girdi Maksim, orada Karmalük adlı birisi binlerce insanı ayaklandırmış... Çar ya ele geçiremiyormuş ya da ele geçirse bile acayip yollardan tekrar kaçıyormuş. Üstelik Kozak zamanının gerçek bir büyücüsü

olan Karmalük'ün, kızanları arasında sadece Ukraynalılar değil, Leh, Musevi halklar da varmış...

Maksim'e Karmalük hakkında akıllara zarar ne varsa anlatmışlardı: Köylü bir amcaymış baştan, ancak kendi dilinden başka lehçe, Rusça ve Almancayı, ayrıca Yahudi ve Rum dilini de ana dili gibi konuşmuş... O, çalışma kamplarından kaçarken on beş fersahlık mesafeyi yürüyerek geçebiliyormuş, beş bin kırbaç darbesine dayanabiliyormuş. Halbuki sıradan insanlar bunun yarısında can teslim ederler. Ayrıca bir bakışıyla kadın milletin aklını almış. Gerekirse görünmez oluverirmiş, yoksa bir insan ruhunun bile kaçamadığı Kamenice kalesindeki zindandan firar edemezmiş. Rivayetlere göre Karmalük başka insan şeklinde bile görünebilirmiş. Bir keresinde ailesiyle çapraz sorgulama sırasında Moskof askeri gibi davranmış. Oğlu boynuna sarılsa bile hem oğlu hem de diğer yakınları onun gerçekten Moskof askeri olup olmadığı konusunda emin olamamışlar. Çünkü mahkumun yüzünde tek bir kas hareketlenmemişti... Rus İmparatoru onu kişisel düşmanı ilan etmiş ama o yine umursamayıp çarlık belasıyla mücadeleye devam etmiş.

— Gerçekten Karmalük hakkında söylenenlerin çoğu doğru... Bizim direniş kuvvetlerimize de Podil'in Olhopil ve Uşitskiy; Kiev Vilayetinin Lipovets, Mahnivske ve Uman bucaklarından, ayrıca Haysın, Yampil, Balta ve diğer havaliden direnişe umursamaz kalamayan halk katılıyor. Sen kendi gözünle göreceksin, her gün yeni simalar katılıyor. Yani, keşif istihbarat işinde mesai azlığından şikayet edemeyeceksin.

Maksim, Çaykovski'nin yanılmadığını daha sonra anladı. Birlikleri, Lehistan Krallığı topraklarına ulaşmak için Sluç çayını geçmiş ve işte Berezno hizasından, Buh istikametinde ilerliyorlardı. Karol Rujitski'nin gerilla savaşı komutanı olduğu ortaya çıktı. Rus birlikleriyle faydalı olmayacak çarpışmalardan kaçınmak için becerikli manevralar yaptı. Oysa Ruslar adına köyler hatta ormanlar bile muhbirlik yapıyordu. Maksim ise Buh boyunca gördüğü amcalara kaybettiği ineğini görüp görmediklerini soruyordu:

— Anladınız mı, şöyle, siyah alacalı, tam alnında beyaz bir lekesi var, neredeyse hilali andırıyor ya da açık alnı...

Maksim sınırı gözleriyle gördü. Sınıra, çalışkan bir mülk sahibinin bahçesini çevreleyen çit kadar sık asker dikilmişti. Rujitski alınan istihbaratı iyice dinledikten sonra süvari müfrezelerinin komutanlarıyla beklenmedik bir karar aldı. İstikamet Kovel olacaktı. Her şey isyancıların kenti tekrar almaya çalıştıkları hengamesini uyandırmalıydı. Ayrıca güvenilir insanlar köylere yayılıp duyurulması gereken kişilere, isyancıların tekrar gelişini fısıldıyorlardı.

— Yeme geliyor, diye seslendi Maksim gözlerini kırpıştırarak, üzerindeki dirsekleri yamalıklı, yağlanmış elbisesini daha değiştirmeden, hatta ısırılmaya başladı bile, Buh ırmağı kıyısındaki birlikleri Kovel'e kaydırıyorlar.

Rujitski'nin birliği düşmanın gözleri önünde, akşamüzeri kent önlerine geldi ve hilal şeklinde düzen aldı: Kimse gizlenmiyor, askerler yüksek sesle konuşup, şamata yapıyorlardı. Geceleyin kuru otları yaktılar. Fakat tan vaktine iki saat kala alay olağanüstü dikkatle ve sessizce pozisyonunu bozup yerini terk etti. Köylerinde Çingeneler öyle at çaldıklarından, Maksim'in uyarısıyla atların toynaklarına önceden keçe bağladılar. Ne koşumların sesi duyulmalı ne de askerler seslerini yükseltmelilerdi. Seher vakti sisinden yararlanarak Rujitski'nin savaşçıları

düşman sıralarının sadece birkaç yüz adım uzağından parmaklarının ucunda marş yaptılar. Bir saat sonrasında o marş süratlendi. Buh ırmağına doğru, düşman onları görene kadar ilerlediler.

Çaykovski'nin müfrezesi ırmağı yüzerek geçti. Son yıllarda ilk kez, bir haftalık bayat ekmek yemiş gibi, Maksim'in boğazında bir şey düğümlendi. Ne yutkunabiliyor ne de geri öksürebiliyordu. Çünkü baba evinin tersi yönüne nereye gidildiğini biliyordu. Tehlikelerden korkmak fazla aklına gelmiyordu. Ancak şimdi baba yurdunu arkada bırakıyordu. Üstelik o falcı kadın da yoktu ki, ne zaman dönmesi gerektiğini, şu fazla geniş olmayan ırmakta ne kadar su akar, bir de babasının alınyazısı nasıl, dönünce annesini sağ bulabilecek mi, yoksa mezarının başında el pençe dua mı edecek, söylesin. Hoşça kal, memleketim, hoşça kal...

5

Hayır, sen kaderinden kaçmadın. Sen ne birinci iltifatı, yani memleketinden mebus olmayı, ne de sarayda saygın bir kammerjunker olmayı kabul edebildin. Ancak işte tam da bu yüzden üzerinde yaşamayı, yaşayıp ölmeyi düşündüğün, hiçbir zaman doyamadığın öz yurdunu terk etmek zorundasın.

Kovel , Zamosta, Lviv ve Zoloçev'den sonra, direnişin bozguna uğramasından sonra karar vermelisin: Nereye gideceksin?

Galiçya'daki mola çabucak bitti. Çünkü Avusturya yönetimi Rusların kendilerine taraftarlığı peşindeydi. Memleketine geri dönüş de gözüküyordu. Orada seni karşılarken tokuşturulan kadehlerin mutlu çın çınları yerine, zincir ve mahpushane prangalarının şingirtılarını duyabilirdin.

Hürriyetperver Fransa'ya mı?

Belki de bir zamanları Zaporijya'daki Sarıkamış Kozaklarının yaptığı gibi bozkırlara vuracaksın kendini, ama yerle bir edilen Kozakların üslerinden kara dumanlar en son görüneli ne kadar zaman geçti? Yoksa Tadeusz Kosciuszko'nun yenilmez askerlerinin sığındığı yere, Osmanlı'nın izin verdiği Dobruca'ya mu sığınsaydı? Karol Rujitski ise oyalanmak istememiş, nazikçe geveleyerek, orada atalet içinde Kozaklık hususiyetlerini yitireceklerini, Tuna ötesine geçip geçmeme konusunda iyi düşünceleri gerektiğini tavsiye etti. Saçlarını yılların beyazlattığı ve belini kamburlaştırdığı Rujitski'nin eski dostu Levçuk-Zaremba da o ülkelerden yeni dönmüştü. Sanki uzun seyahatlerinin yorgunluğundan dinlenmek istermiş gibi ara sıra duraklayarak hiç acele etmeden Dobruca'yı, oradaki yaşamı anlatmış, her şeyi detaylıca tarif etmişti. Çünkü Türkiye'de bir sağlam on yıl geçirmişti.

Boz bulanık akan seldeki sürüklenen kayığın bir sahili selamete varması gibi Tuna ötesine varma düşüncesi oluşmuştu. Herkes önce Çortkiv'e, oradan da Türkiye'ye sığınma konusunda kendilerini hazırlamışlardı ama Ternopil'e vardıklarında İstanbul'dan gelen mektup kendilerine yetişti. Mektubu Bab-ı Ali'deki son zamanlarda hiç de iç açıcı olmayan durum hakkında güvenilir insanlar yazmıştı. Anlatılanlara göre, İstanbul, Rusya karşısında tamamen çaresiz düşmüş, Lehler ve Ukraynalılar için orada yaşamak tehlikeli olmaya başlamıştı. Çünkü Türkiye kendilerine gelen ilk talepte onları Rus Büyükelçiliğine teslim edecekmiş. Sığınma imkanını, hiç olmazsa geçici olarak, olsa olsa Fransız ya da İngiliz pasaportu sağlayabilirmiş.

Demek ki sadece Fransa...

Posta beygirleri toz kaldırarak, fersah üstüne fersahı geride bırakıp seni Halçintsi köyünden, eski yorgun değirmenden, bahçelerinin içinde yan yana dizili beyaz sıvalı evlerden, çiçeğe durmuş keten ve Arnavut darısı tarlalarından, öz yuvandan uzaklaştırıyorlardı. Öyle bir yuva ki, orada anacığın senin çocuk başını dizine koyarak uzun geceler boyunca aile ağacının köklerini, ayrılan dallarını anlatmıştı. O zaman, Kozak otamanlarından biri olan cetlerinden Hritsko Brühovetskiy'in Orkapı taraflarına nasıl sefere hazırlandığı, Viyana önlerinde kılıçların nasıl şakırdadıkları, Avrupa ovalarında ve orman eteklerinde Kozak şanınin nasıl yayıldığı gözlerinin önüne gelirdi.

Ha, arkanda kalan tozlu yolun iki yanına dikilmiş uzun kavakların gerisinde bir de Levko dede kaldı. Hey gidi hey! Onunla lak lak etmek için etraftan her zaman çocuklar toplanırlardı. Evin önündeki kerevete oturur, galiba kendisinden daha yaşlı, isten sararmış piposunu yakar ve Zoporijyalıların unutulmuş cenklerini, bir de ecinnilerle ilgili korkunç maceraları anlatırdı.

Levko dedenin tütününün yoğun gök dumanı kabarmıca, akşamüzeri orada toplanmış bilumum sinek taffesi ürküp olabildiğince uzağa kaçardı. Dedenin hikayelerinde yalnız kuşlar ve diğer hayvanat değil, her türlü eşyanın kendine özgü bir ruhu ve mazisi vardır. Sıradan bir kirman onun masallarında kahraman olur çıkar da “pastırma yazının” sırrını açıklardı: Güneş bir kızcağızı göğe kendisine almış. Hem de çalışkan mı çalışkan bir kıızı. Kıız gece demeden gündüz demeden yün eğirmiş kirmanında. Sonra güz gelince işlerini bitirmiş. Hava açılınca son kalan sıcak günlerle insanları sevindirirmiş. O kirmandan uçuşan yünler sükunet dolu günlerin kristal kadar berrak mavi gökyüzünde sessiz sessiz yere düşmüş. Mesela ev kötürgesini öyle rastgele bir köşeye atamazsın. Ona da hürmetli davranmak gerekir. Yoksa evin hanımıyla kavga eder, başa olmadık işler açarmış. Eski insanlar, hemen avluya koşup kötürgeyle, ekmek küreğini çaprazlama koyup duasını okuyarak doluyu bile durdururlarmış.

Dedenin anlattıklarından en çok da Aladır Kayası hikayesi yüreğini ürpertirdi. Uzak bir ülkedeymiş. Kuşlar oraya sürülerle göç ederlermiş. Kayanın üzerinde Hayat Ağacı yetişirmiş. Yine kayanın bir yerinde sönmeyen ateş yanarmış. Altından ise şifalı su çeşmesi şakırdarmış. Kayaymış kaya olmasına da onun üzerinde İsa (A.S.) ve on iki havarisi dinlenmiş. Kim o kayadan bir parça ülkesine, toprağına getirirse hemen o yerde de şifalı sular çıkarmış. En kır, bayır, topraklar mümbit kesilirmiş. Delice elma ağacı dalları lezzetli meyveye dururmuş. O yere kötülük glemez, kem düşünceler, kıskançlıklar semtine uğramazmış. Oradaki insanlar arasında kavga niza olmazmış. İnsanlar birbirleriyle uğraşmazlar, orada çıkan ak pak sular gibi temiz kalırlarmış. Senin gözlerin dedenin anlattıklarından parlamıştı: Büyüyeceksin, diye düşünüyordun için için. Ufukta kaybolan yollardan gideceksin. Ama iki elin kanda da olsa o Aladır Kayasını bulacak, Halçintsi Köyüne getirecektin.

Sahi bir de uzaklarda, yine o narin kavakların gerisinde Severina'nın, senin ilk aşkının mahzun bakışları kalmıştı. Yakındaki Pılıpı Köyünde tesadüfen bir toplantıda, nazik Zaleskiler ile tanışma esnasında üç kız kardeş içinden onu, en büyüklerini hemen fark etmiştin. Anlaşılmaz bir duygu uyanmıştı içinde. Başta, kazara düşmüş bir kıvılcım gibiydi. Bir anlık kızılığın ardından elbette sönecek pek ufak tefek bir kıvılcım. Dikkate değmez gibiydi. Ancak o kazara kayan kıvılcım alevlendi. İlk zaman alev cansız ama inatçıydı. Fakat ruhun nasıl bir külhana döndü fark edemedin bile. Akranların arkadaşların boşuna yoruldu. Çünkü bırak seni evde bulmayı, düşkünü olduğun ava zincir taksalar bile seni götüremez oldular. Sen hep Pılıpilerde bir yerlerdeydin...

Günler boyunca Zaleskilerin bahçelerinin yanındaki şirin parkta pineklemişsiniz. Parkın bitişiğinde yamaçta doğal bir meşelik vardı. Koyu kırmızı yaprakların altında sular şakırdardı. Çocuklar gibi bilerek suya basardınız. Güneşin altında inadına daha parlak, uçlarından diplerine indikçe neredeyse ışınları bırakmayan gür yapraklardan avuç dolusu koparırdınız. Walter Scott mu, Boyron mu tartışırdınız. Sen Don Juan'dan, ancak daha sık Mazepa'dan bir şeyler okurdun ezberden.

Dedelerimden miras deli kanım vardı,

İzzetime dokunulursa kaynardı

Düşmanı boğmak için taşardı,

Bir çılgın engerek yılanı gibi.

Boşuna değil bu ten kafesi

Dayanamadı kem talihine, eridi gitti.

El ele tutuşup gidiyordunuz bir defasında. Ancak yaprakların arasında kalan bir dala takılmış, sendelemiştin. Severina seni tutmaya çalışmıştı ama nafiye. İkiniz beraber düşmüştünüz. Çocuklar gibi samimi kahkahalar atmış, aşağı yuvarlanmıştınız. Nasıl birbirinize sarıldığınızı hatırlamak bile zor artık. Şimdi akılda kalan kollarındaki titreyen sıcak bir beden. Eskimiş şarap kokan alev sarısı yaprakların içinde, göz kamaştırıcı renkleriyle bayram neşesi veren yapraklı dalların, güneye gitmekte gecikmiş kuş sürülerinin ufuklarını çınlattığı inanılmaz mavi yüksek gökyüzünün altında yuvarlanmış, yuvarlanmıştınız...

Posta beygirleri şimdi seni durmaksızın batıya bir yerlere götürüyorlar. Ama gerilerde bir yerlerde, yolun iki yanında uzayan kavak ağaçlarının ardında Severina hüznü gözleriyle bakıyor. Son buluşmanızda okuduğunuz Boyron'un satırları onun dudaklarından sessizce dökülüyor:

Öfkeli isyanlarını unut,

Cehennemi acılarını da:

Yeryüzünde ölümlü hiç kimse

Bilemez kaderini...

Dur yok durak yok. Posta beygirleri bu zamana kadar bilmediğin köylerin, kentlerin ve tarlaların arasından seni götürüyorlar. Bilinmedik yollarda savrulup gidiyorlar. Fakat uzak ülkelerde, çocukluğunda memleketine uğur getirsin diye hiç olmazsa bir parçasını hayal ettiğin Aladır kayasını bulur musun?

6

O zaman Volodımırskaya Caddesinde, tanıdık bir Leh'in evini kiralayan Mıkola Hulak'ın evinde toplanmışlardı. Evi kiraya veren sahibi iyi kalpli bir adammış ama fazlaca cimriymiş. Dairesi için sanki türünün son örneği de bu yüzden paha biçilmezmiş gibi kuruşuna kadar Hulak ile pazarlık yapmış. Pazarlığı o kadar içten ve hırslı, o kadar gözlerinde ışıltıyla yapmış ki,

sonunda Hulak onun ruhundaki derdin kuruş değil, eski bir kumarbaz gibi, ticaretin, mücadele aşkının olduğunu anlamıştı.

O gün Kiril-Mefodi Cemiyetinin toplantısına Mikola Kostomarov başkanlık etmişti.

— Arkadaşlar, sık sık bir araya gelme bahtına sahip değiliz. Ama bu hafta memnuniyetle mesaimizi yapacağız, dedi Kostomarov adeti olduğu üzere ani bir baş hareketiyle sürekli alınma inen hatta gözlüklerini kapatan siyah perçemini geriye atarak. Bendenizin hazırladığı, Ukrayna'nın mevcudiyeti ile ilgili "Tanrının Kanunu" hakkında, benim şahsi görüşlerim olarak kalmaması ve bütün cemiyetin malı olması için hepiniz bir şeyler söylemelisiniz. Adam Mickiewicz'in "Polonya Halkı ve Hac Ziyareti" adlı kitabını çoktan biliyorsunuz. Semen Hmelniński tarafından Rusçaya çevirisini de biliyorsunuz. Bu yüzden, düşündüğünüz ne varsa çıkarın masaya lütfen.

Mikola Hulak orada hazır bulunanlardan söz almaya davranmış kimsenin olmadığına baktıktan sonra, ev sahibi olmanın verdiği tabii hakla ilk olarak başladı.

— Burada bir araya getirilmiş kelimeler, okunurken duyduklarında köy mıntikasından kadın olsun erkek olsun, hakikaten ruhlarında yankı bulacaktır. Sadece bir husus, o da tenkit değil, haşa, sadece sesli bir düşünce: Orada Ruslar Slav ırkından addedilmiş. Halbuki Avrupa alimlerinin bu konuda şüpheleri var. Fransız ders kitapları aksini yazıyor. Burada, ebediyen kaydedilmesi gerekirdi.

Toplantıdaki arkadaşlarından ve gürleyen, kaynayan, hercümerç olan şehirden çok uzaklardaymış gibi eliyle çenesinin altından destekleyerek hala sandalyesinde sessiz oturan Taras Şevçenko bir anda doğruldu, elini yüzünü yıkıyormuş gibi elleriyle yüzünü sıvazladı.

— Mühim insanlar gerçekten de öyle diyorlar. Moskoflar, diyorlar, Slav da değiller, Slavların ruh halinde bir Hıristiyan da değiller. Günümüze dek onlar göçebe kaldılar, öyle de kalacaklar.

O anda yüzeyi buzlu bir dereye atlamış gibi Kostomarov irkildi. Başını iki yana çevirdi. Salladığı yelpaze ile bir uzun siyah saçı uçtu başından. Mikola Kostomarov alınmamıştı ancak oldukça atik doğası gereği bir sözlü çatışma ve kargaşa çıkarmaya hazırды.

— Batıda yazılıp çizilen her şey doğru değil, aynı zamanda bizim işimiz de yalnız köylü ve köle hakkında yazmak değil. Olamaz da, ne kadar kökten Ukraynaperver olursak olalım, sadece domuz yetiştiricisini, karabuğday tarımcısını, tuz, balık tüccarını veya benzerlerini ideal olarak göremeyiz. Bizim aydınlarımız da var, gelecek konusunda onlar karar versinler...

— Hemen kızmayın Bay Mikola İvanoviç, dedi ev sahibinin ateşini düşürmek için. Anladığım kadarıyla Taras, neredeyse kelimesi kelimesine Franciszek Duchński'den alıntı yaptı. Üstelik rica ederim, onun düşüncelerini Paris'te hala hesaba katıyorlar. Sürgündeki Polonya Hükümetinin yardımıyla Duchński'in Fransa'da demokratik bir basın meydana getirdiğini buradan gıpta etmemek elde değil.

— İşte böyle, daha alev yeni, tutuşmadı bile ama artık kaynıyorsunuz, dedi Mikola Saviç başını sükunet dağıtır manada sallayıp gülerek. Ancak bana göre bir direnişin elzem oluşu, böyle belli belirsiz değil de daha net ifade edilmelidir.

Sabredemeyen Kostomarov müdahale etti:

— Koliyivşına Havalisine mi özendiniz?

— Siz de biliyorsunuz ki, ben Marks'ın bakışına daha yakınım, dedi yine başını sükunetle sallayan Saviç. Tekdüze konuşuyordu. Ayinin sonuna gelmiş yorgun papaz gibiydi. Ancak gerçekten herkes sakinleşmişti.

— Şu bunaltıcı imparatorlukta devrim fırtınası esmezse, Asyalı Moğol ruhu ve onun önüne çıkamı yutma iştahı kaybolmaz. Karl Marks'ın bu konudaki düşüncelerini söylemeden edemeyeceğim: “Moskoflar, Moğolların korkunç ve alçak kölelik okulunda terbiye görmüş ve yetişmişlerdir. Özgürlüğünü eline aldıktan sonra bile Moskova, beklemediği anda efendi olan bir köle rolünü oynadı. Daha sonra Deli Petro köle kompleksine bir de Cengiz Han'ın dünyayı ele geçirme arzusundan kaynaklanan hırsız ihtirasını ekledi”.

— Tartışma ateşlenmişti: En fazla asabileşen, söz dinlemez perçemini ani baş hareketleriyle geri atan, olmadı haykırmaya varacak kadar sesini yükselten, zaman zaman da uçacakmış gibi elini kolunu sallayan Kostomarov idi. Saviç onu tekdüze papaz hitabetiyle sakinleştiriyordu. Şevçenko ise çocuklara has bir içtenlikle ara sıra alnını yukarı toplayıp kısa bir ironik bakış gönderiyordu. Metni parça parça elden geçirdiler. Sonucunda adeta demire hak edilmiş gibi cemiyetin şu değerlendirmesi seslendirildi:

— Ukrayna ne çarları ne Lehli efendileri sevmiştir. Ancak özünde, gerçek bir kardeşlik olan Kozaklığı terkip etmiştir. Yani Hıristiyan olma şartıyla ister efendi ister köle, her kim olursa olsun gelip oradakilerle kardeş olurdu. Kozaklar kendi arasında eşittiler. Başlarını toplanıp kendi aralarından seçerlerdi. Seçilenler dinde nasıl tarif ediliyorsa o şekilde diğerlerine hizmet etmek zorundaydılar. Kozaklarda sükseli efendi sanları, namları yoktu.

Mikola Saviç tam çıkacaktı ki Taras Şevçenko ona bir el yazması metin uzattı:

— Paris'e giderseniz, orada Polonya göçmenlerini göreceksiniz. Bu benim “Kafkas” adlı şiirimi Adam Mickiewicz'e veriverin. Polonyalı dostlarımız işlerini iyi bilirler. Bu keyfiyeti onlardan ayıramazsınız. Onlar Mihal Çaykovski vasıtasıyla İstanbul'da sadece güçlü bir merkeze sahip değiller, aynı zamanda dağdakilerle, yani Şeyh Şamil ile birlikte Çara karşı savaşıyorlar.

— Binlerce Leh ve Ukraynalı Şeyh Şamil'in tarafına geçmiş diyorlar.

Şevçenko'nun yüzüne sessiz bir hüznün yayıldı. Aklına gelenler acı veriyordu:

— “Kafkas”ı ithaf ettiğim rahmetli Yakiv de Balmen anlatmıştı... Çarın kirli işlerini yapan general istemediği adamı göre göre ölüme gönderdi. İşte Yakiv bana çarın ordusundan kaçanların barutları bittiğinde gülleleri elleriyle düşmanın başına attıklarını anlatmıştı...

Konuşmanın konusunu dost kalplere ağır gelen böyle hususlardan başka tarafa yönlendirmek için Mikola Saviç aklına gelen bir fikri, ima eder gibi ortaya attı:

— Siz, Bay Taras, Mickiewicz'ten bir şeyler çevirseydiniz.

Utangaç ilkokul öğrencisi gibi Şevçenko bakışlarını yere indirdi.

— Ne yalan söyleyeyim, giriştim bile bu işe. Ancak o kendi çevirimi kendim yırttım... Belki de zaman gelir, ruhuma sükunet iner ve ben de yine başlarım.

O el yazması, bilinmez yollardan geçip Polonyalı edebiyatçılara kadar seyahat eden Taras Şevçenko'nun ilk eseri değildi. Hardal tanelerini toplamak misaliydi Taras'ın işi. Koliyivşına havalisinden hemşerilerinin ve artık üzeri küllenmeye başlamış olayların şahitlerinin anlattıklarını, bir de İvan dedesinin hikayelerini teker teker "Haydamaklar" manzumesine yerleştirmişti. İşte, Mihal Çaykovski'nin "Vernihora" eseri eline geçtiğinde, o da Haydamaklar manzumesini bitirmek üzereydi. Böylece ortak tanıdıkları vasıtasıyla kendi eserini de Çaykovski'ye göndermiş oldu.

Şevçenko, ruhunun sükunete erdiği gün çeviri için de zaman kalacak düşüncesi ile kendisini avuttu. Ancak kaderin de bir hesabı vardı. Kader onlara rutubetli zindanlar ve sürgünler hazırlamıştı. Rus sınırından memleketine dönmeye çalışırken Mihaylo Savıç'ı bile hemen tutuklamışlardı. Kader yukarılarda ağlarını henüz örerken Hulakların şirin dairesinde Kitab-ı Mukaddes okunuyordu:

"Ukrayna mezara uzanmış, henüz can çekişiyor..."

Ama Ukrayna o mezardan kalkacaktır, sonra bütün Slav kardeşlerini çağıracaktır. Onun çılgınlığını hepsi işitecek...

O zaman, haritada Ukrayna'nın çizili olduğu yeri göstererek bütün dillerle "İşte o taş, uğur getiren. Kaderinde, başların üstünde olmak, yazılı olan..."

7

Çar I. Nikolay bir Kasım ayının akşam suları gibi karamsardı. Günlerden pazartesi ise bir bela ya da kötü bir gelişme sanki kesinlikle beklenmeliydi. Kahvaltı sonrasında, sarayda yaşayan ve kendisi ile ikinci bir aile kurduğu metresi Varenka Nelida'nın hediye ettiği takımdan bir fincanı istemeden kırmıştı. Evrakları incelemeye başladığında, para yardımı rica eden acıklı bir aman mektubu eline geçti. Yardım isteyen kadının adını ve imzasını görünce ani bir diş ağrısı nöbetine maruz kalmış gibi yüzünün bir tarafı kasılıp gevşedi. Yazan, kendisinin çok iyi tanıdığı bir isimdi. Zamanında burnu sümüklü bir emir subayını tercih ederek kendi dostluğunu reddeden, balodan baloya koşan bir ehli dünyaydı. Şimdi meteliksiz kalınca kendisine para için el uzatma cüretinde bulunmuş.

— O kahpe mi? Asla ve hiçbir zaman!

Zavallı kağıdı öyle buruşturdu ki, yere düştüğünde hışırtısına devam ediyordu.

Hotel Lambert, yani Adam Czartoryski'nin sürgünde hükümetinin İstanbul'daki adamı Mihal Çaykovski vasıtasıyla Kafkas ahalisiyle, özellikle de bir türlü ele geçiremediği Şeyh Şamil ile bağlantı kurduğunu bildiren istihbarat çarın moralini hepten bozmuştu. I. Nikolay ertesi günü sabahleyin, çünkü bugün için artık fazlaydı, Başbakan Karl Nesselrode'un çağrılmasını emretti.

— Anlayamıyorum, bu kadar basit sorunlarla hala neden başa çıkamıyoruz, diye yetmiş yaşındaki başbakanını bir ilkokul çocuğuymuşçasına azarladı. İstanbul'daki elçimiz Titov'un

beceriksiz Polonyalı romancı Mihal Çaykovski'yi Türkiye'den def etmesi konusunda ben ta ne zaman emrettim, tabi hatırlıyorsunuz.

— Ve şu Polonya ajan... Şimdiye kadar Fransızca pasaport içinde saklanmak bu ajan, dedi uzun yıllar üzerinde yaşadığı devletin dilini öğrenememiş başbakan ve bu girişiyile kendisini biraz olsun savunmaya çalışarak.

Çar başbakana bakmak için gözlerini kaldırmak bile istemedi. Halbuki uluslararası işlerde pek tecrübeli olması gerekirdi. Ancak mevcut durumda pek çaresizdi başbakana. Hatta, eskilerden beri sarayda adama yapıştırılan “Nesselrode – Nasıl nerde” alaylı aklında lakabı geçti. Bazen, bir yerlerde patavatsızlıklarına sabretmek gerekse de, uçsuz bucaksız imparatorluğu yönetmek için böyle bir adamın gerekliliğini I. Nikolay fark ediyordu. Bu adam imparatorluğun menfaatlerini oldukça ustalıkla sahip çıkabiliyordu. Çarın menfaatleri için, toprağa, insanlara karşı mutlak ve soğuk bir umursamazlıkla, ister Kafkaslarda, ister Amuderya havzasında veya Ukrayna'da, Polonya'da tam bir soğukkanlılıkla hareket edebilirdi. Başbakanın babası Katolik bir Alman'dı. Kendisi hayatı boyunca beş kez uyruk değiştirmiş. Annesi Yahudi idi ancak teamüller gereği, kadim dinini bırakıp Protestanlığa geçmişti. Karl'ın kendisi ise Lizbon'da doğmuştu. Çar ayrıca bu işi ta başından beri jandarmanın III. Şube şefi Aleksiy Orlov gibi birine vermediğine hayıflandı. Çünkü günah arzuların çocuklarına has, zehir gibi zekası olan o veledi zina şimdiye kadar kesinlikle bitirmişti bu işi. Mesela acilen imzalanması gereken Edirne Anlaşmasını Aleksiy Orlov'a tevdi ettiğinde pişman olmamıştı. Orlov süratle davranıp, önce vezirleri ve paşaları teker teker, sonra topunu satın almıştı. Satın alınmayan, sarayda dalga geçildiği şekliyle, bir tek padişah kalmıştı. Ancak onun içinde hazine parası harcamaya gerek kalmamıştı.

Bu arada başbakan, bir ağız dolusu taşla konuşur gibi kendisi için telaffuzu zor Rusça kelimeleri toparlayarak hala kendisini aklama gayretini sürdürüyordu. İmparator bir kulağıyla ihtiyarın homurtularını dinlerken, diğer yandan kafasındaki kendi düşünceleriyle meşgul oluyordu.

“Halkların Baharı” ayaklanmaları zamanında Macaristan'da hiç de az yardımı dokunmayan acımasız ve taş kalpli bu ecnebi henüz kendisine gerekliydi. O zaman iyi bir zamanlamayla gelen sert bir soğuk o baharı bitirmiş, yüz binlik Rus ordusu baharın nazenin yapraklarını var gücü ile yere indirmişti. Varsınlar başka ülkelerde, oralarda bir yerlerde kendisine “Avrupa'nın jandarması” desinler. Ülkesinde ise ham ruhlu düşmanları kendisine “Nikolay Pavloviç” yerine “Nikolay Patkütoviç” lakabını taksınlar, ne yazar... Şu saçma ve dağınık ülkede yangın yangın üstüne. Bir köşesindeki yangını zar zor söndürüyorsun, bakıyorsun ki öteki köşede kıvılcım saçıyor, dumanlar yükseliyor. Fakat kendisi her daim sert bir hükümdar olmalı ve kendisine miras kalan evine alevlerin sıçramasına imkan vermemeliydi. Kirilo-Mefodiy Cemiyetçilerini bile içeri tıktı. Lermontov artık bir daha “Elveda Kirli Rusya” diye yazamaz. Polonya direnişçilerin boğulduğu ise su değildi. Ukrayna, Magdeburg Haklarından ve Litvanya Yasasından mahrum bırakıldı. Moskovskiy Telegraf, Evropeyets, Teleskop dergilerini bizzat kapattırdı. Fredirich Shiller'in tiyatrolarını yasakladı. Uzak bölgelerdeki halklar da başka türlü değil. Onlar da Kodnya'daki Ukraynalı ve Lehler gibi eğilip selam veriyorlar ama ceplerinin içinde başparmaklarını sıkıştırıyorlar. İşte hemen şurada, burnunun dibindeki Kostyantın ve İvan Aksakov, Homyakov, Kıryeyevskiy, Profesör Solovyov'un peşine hafiye göndermek zorunda kaldı. Çağadayev, akıllı, galiba Avrupalı okuyucuya aldandı. Rusya “Dünya İnsani Terbiye” listesinden çıkarıldığı için tepkili. Ancak onun dergisi kapatıldı. Kendisi de ruhi

dengesi bozuk ilan edildi. Şimdi deli, psikopat olmadığını ispat ededursun bakalım. Çünkü kendisi imparatorken, onun delilikten aklamak için “Reddi Mecnuniyet” yazısı yayınlamasına imkan yok. Çarın iktidarı darağacından başladı diye öterken, yakında Hertsen’in yanına gidecek. Mihal Çaykovski de kendisinden bir yere kaçamaz.

— Demek siz İstanbul’da sürekli öten o cırcırböceğini ezmeye hala muktedir değilsiniz, diye başbakanın raporunu kesti çar. İğneleyici bakışlarıyla onu dürttü. Çaykovski elimizde olmasa bile elimizin yetiştiği yerde ne zaman olacak? Fransa ondan pasaportunu almış olmalıydı.

Yaşlılıktan mı, yoksa ihtiyarlığını ve dayanılmaz sorumluluğunu nazara vererek, hiç olmazsa biraz merhamet celp etmek için abarttığı suni kamburluktan mı bilinmez, başbakan başını daha bir eğdi. Bir yılbaşı bayramında şimşek sesi ya da hasat mevsiminde düşen beyaz kar nasıl etki uyandırır, Çar I. Nikolay duyduklarından işte öyle bir etkilendi.

— Efendimiz, Çaykovski yine elimizin yetişmemek noktada...

Başbakan, çarın haddinden fazla sert ses tonuna karşılık vermeden kendisini alamadı:

— Yüce efendim... ve Çaykovski bunu kasti bir hoyratlıkla yapmış... Bunu sizlerin doğum gününüzde... Nesselrode, Mihal Çaykovski’nin sıradan mantığa göre hiç beklenmeyen ve düşünelmeyen hamlesini söylemeden önce oldukça uzunca bir süre durakladı.

8

Mihal Çaykovski şarka gidecekti. Yerinde duramayan tabiatına uygun olarak, o ülkelerdeki gelenek ve görenekleri anlatan kitaplardan her gün birkaç saat okuyordu. Ancak Prens Czartoryskiy onu ilk önce Roma’ya yolladı. Vatikan ve Papa 16. Grigori son zamanları Polonya’nın durumuna maalesef olumsuz başlamıştı.

8 Mayıs 1841 gününün gurup vakti yaklaşıyordu. Papa, Çaykovski’yi huzuruna davet ettiğinde günün son ışıkları Saint Peter Katedrali’nin kubbelerini aydınlatıyordu. Katoliklerin doğu mezhebi mensupları UNİA’cılar üzerinde kol gezen zulümleri, I. Nikolay tarafından Vasilian Manastırlarının lağvedilmesi ve mülklerinin yağmalanmasını, Moskova dışında basılmış dua kitaplarının yasaklanmasını, dini okulların kapatılmasını, din adamı olmaya hazırlanan adayların sadece Moskova’da okumaya zorlanmasını, Rahibe Yosafata ve Tanrının Varlığı bayramlarının anlamsızca yasaklanmasını Mihal anlatmayı pek istemişti. Moskova zulmünün memleketinde her türlü sabır sınırını aştığı konusunda Kutsal Papayı ikna edeceğini beklemişti.

Roma Papası dikkatlice dinledi, yalnız uzun süren bir çalışma gününün sonundaki yorgunluktan mıdır, yoksa içten içe onun bedeninin yiyip bitiren hastalıktan mı bilinmez yüzünde pek neşe yoktu. Sanki yüzünü toz kaplamıştı. Ayrıca Vatikan’ın Papasının başında Polonya dışında da dert çoktu: Kopan ihtilal fırtınaları devri sarsıyor, yaşlı Avrupa’yı parçalıyordu. Hatta bu ihtilal rüzgarı papanın mıntıkasına kadar gelmişti. Avusturya ordusu güç bela durdurabilmişti gelen dalgayı. Bu durum Viyanalı ”tulumbacıların” iki haftasını almıştı. Papaya bakarsan hepsinin suçlusu Fransız liberalizmi idi. Polonya da nedense onların izinde gidiyor. Bu yüzden zat-ı alileri, o doktrini ve Katolik Felsefeci Felicite Lamann’ın müdavimlerden birinin kitabını “yasaklananlar kitaplar” listesine dahil etmek zorunda kalmış.

— Poçayiv Manastırı bir asırdır UNİA mensuplarına aitti, diye hızlı ve net konuşmaya başladı Mihal. Randevu süresinde hazırladıklarını arza yetişememekten korkuyordu. Çar şimdi orayı aldı. Daha Rum-Katoliklerin, diğer Katolikler ile ortak ayinlerinin yasaklanmasına şaşarlarken, şimdi farklı mezheplere mensup ailelerin çocukları zorla Moskova Ortodoksluğuna kaydediliyor. İki yüz Katolik manastırına el konuldu. Rahipler suçsuz yere tutuklanıp Sibirya'ya gönderildi.

Mihal'ın sözü uzadıkça Papa Grigori'nin yüzü bozarıyordu. Sadece Mihal, bu durumun nedeninin onulmaz ve amansız hastalık mı, yoksa Paris'te konuşulduğu gibi, I. Nikolay'ın Vatikan'a gönderdiği okşayıcı ve teskin edici mektuplar mı, bunu anlayamıyordu.

Çaykovski'nin kafasında “Kutsal Efendim, sizi aldatıyor” günahkar sözcükleri canlandı. “Aldatıyor o ayyar çar, senin yüzüne başka söyler, ama arkandan başka yapar”.

Mihal nihayet arzını bitirdikten sonra Papa 1831 ayaklanmasından bahis açtı.

— Yasalar çerçevesinde hareket etmeliydiniz, diye dinlene dinlene, acele etmeden sessizce konuştu Papa, İrlanda'daki gibi olmalıydı, her şey yasal yollardan, siz ise Fransız usulü gittiniz, ihtilal yıkımıyla.

Karanlık basıyordu. Ancak Çaykovski Saint Peter Katedralinin önündeki avluya çıktığında ruhundaki karanlık daha da koyulaştı.

“Çar yalancı mektuplarıyla senin gözlerini boyamış kutsal efendimiz. O adamın yüze başka söyleyip arkana dönünce bildiğini okuduğu hususunda ikna olman için fırsatın var daha” diye tekrarlayan acı hafakanını Mihal bir kere dağıttıysa da bir daha dağıtamadı.

Çaykovski'nin bu düşüncesi öyle bir zamana mı rastladı, yoksa tamamen tesadüf müydü bilinmez ama Papa 16. Grigori daha sonra gerçeği görmüştü.

Çar I. Nikolay bir Avrupa seyahati sırasında Papa'dan randevu talep etti. Kutsal Papa, inananların üzerindeki gereksiz sertliklerden şikayet edecekmiş ama söz nedense heykeltıraşlık sanatından açılmış. Papa, Fabrice'in çalışmalarına hayran kalmış, laf aramızda, ona kendi büstünü bile sipariş etmiş.

Çar nezaket icabı ünlü heykeltıraşın atölyesini, eserlerini kendi gözleriyle görmek amacıyla ziyaret etmiş.

I. Nikolay Fabrice'in atölyesinde dudak ısırtacak kadar fasih Fransızca konuşarak:

— Charmant, yani büyüleyici...

Sonra da yanındaki maiyetine dönüp Rusça eklemiş:

— Ne rezillik, ne iğrenç.

Maiyettekiler gülmekten katıldılar, yenleriyle ağızlarını kapattılar.

Çar son olarak çevredekilerin Rusça bilmediğine hükmederek ekledi:

— Heykeltıraşları buysa bu tam bir ayıpmış.

Elbette bu sahneyi neredeyse şaşkın ve mahcup Papa 16. Grigori'ye ulaştırmada geç kalmadılar.

Saint Peter Külliyesinin önündeki meydanda hava tamamen kararmıştı. Titrek fenerler karanlığı bütünüyle dağıtmadan aciz oldukları gibi, Çaykovski de az önceki muhaveresinden sonra ruhuna çöken hayal kırıklığını kovmada çaresizdi. Havarı Petro'nun makamını hasbelkader işgal eden Papa 16. Grigori oturduğu tahtın ümmetine nedense yardım etmek istemiyordu.

9

Boğaz'ın sahiline çıktığında, İstanbul'da kendine gelir gelmez, daha Türkiye'deki ilk senesini geçirirken, Dobruca'daki Tuna ötesi Kozak Yurdunu kendi gözleriyle görmeyi gelecekte bir hedef olarak tespit etmişti. Yirmi dokuz yılındaki savaşın ardından çar, padişaktan o yurdu ortadan kaldırmasını beklemişti. Fakat buna rağmen en sağlam iradeli kozaklar orada kalmışlar, diyen söylentiler mevcuttu.

Hiçbir resmi izin belgesi olmadan tehlikeli yolculuğuna başladı. Muhafızları, askerleri rüşvet vererek geçti.

Köstence'den sonra ver elini Babadağ. Farklı bir doğal örtüyü, ayrıca şaşkınlıkla başlarını eğip insanı süzen, insandan hiç de ürkmeyen, yalnızca kanatlarını endişesizce açıp kapatan, birisi hepten yanına gelmişse ancak o zaman bir adım uzaklaşma zahmetine giren su kuşlarını seyir zevkini çıkara çıkara bir göl kenarı boyunca ilerlediler. Kozak steplerine çıktıklarında ise atlarını rüzgara karşı verdiler... Sanki direniş saflarındaydı yine. Atlar da aynı Volin alayındaki gibiydi. "Tanrıya Şükür!" diye haykırıyla gök titreyecek.

Fakat Kozak Yurduyla karşılaşma senin için acı olmuştu. Daha girişte ağaç tabelalarda buraya yerleşmenin yasak, aksinin ise ağır cezaya mucip olduğu yazıyordu. Ya Dobruca'da... Nehrin aşağısı sulak ve bataklıktı. Kozakların durduğu yerlerde koyunlar geziniyor ve meleşiyorlardı. Evlerin yerinde çalıkların arasında kaybolmuş bacalar sivriliyordu. Yabanileşmiş at yıkları daha yanlarına yaklaşır yaklaşmaz kişneyerek harabelerin arasında kayboluyorlardı.

Tuna boyunun Kozak Yurdu yerinde yeller esiyor...

Yine de o uzak ellerde rüzgarların önünde savrulan, ancak yeni yurtlarını hala terk etmemiş eski kozaklarla karşılaşmıştın. Fakat eski Kozaklar şimdi Tuna'da balıkçılık ve burlaklık yapıyorlardı. Bıyıklarıyla, kafalarındaki perçemleriyle, Sarıkamış Kozağı usulü gömlekleri ve şalvarlarıyla aynı o zamanki ressamın tablolarındaki gibi kalmışlardı. Onlar burada tere batıncaya kadar çalışıyorlar, gömlekleri ıslanmaya kadar geziyorlardı. Seni evvela şüpheyle dinlediler. Sadece gözlerinde zaman zaman bir ışıltı, kozakların yiğitliğinin ışıltısı görünüyordu. Elhak, dünya küçüktü. Çünkü Jitomir'in Kodnya köyünden, amcanın mülkünden bir hemşerine bile rastlamıştın. Seni evine davet etmişti.

Masada yıllardır tadına bakamadığın Borş çorbasından buharlar yükseliyordu. Börekler ve mantı da Halçintsi köyündekilerin aynısıydı. Sanki arada o hızlı geçen, hafakan dolu yıllar yoktu. Sanki yine bal aromalı karabuğday çiçeklerinin, keten çiçeklerinin açtığı tarlaların mavi ufka dayandığı Volin ellerindeydin.

Her Őeye rağmen, eski kozaklarla da bazı ortak dűŕünceler bulunmuŐtu. Aynı Nekrasovcu denilen Eski İtikatçılarla olduğu gibi. Zaman zaman Dobruca sakinleriyle birbirlerine iliŐseler de Deli Petro felaketine uğradıktan sonra bırakmak zorunda kaldıkları Don ve Kuban ellerinin hatırası hala silinmemiŐti. Ve sen Paris'teki Prens Adam Czartoryski'ye Őöyle yazmıŐtın: "Ben burada altı ay kadar kalabilir ve 4-5 bin gönüllü asker toplayabilirdim. At yeterince var. Kozak eyerleri, koŐumlar, silah ise Kőstence ve Karakerman'dan rahatlıkla bulunabilir diye dűŐünüyorum".

Bu Mihal, senin için rastgele bir macera, ani bir ruhi tezahür, romantik mazine yönelik bir nostalji değildi. Senin direniş davasının, Fransa'da sürgündeki yaptıklarının devamıydı. Paris günlerinde sen ummadığın Şekilde kalemi eline aldın. "Kozak Hikayeleri"ni, "Vernihora"yı yazdın. Bunlar seni gurbette sadece meşhur etmekle kalmadı, ayrıca peşi peşine çıkan bu kitaplar pek de iyi satılmaktaydı. Büyük deden Gıgoriy Brühovetskiy hakkındaki annenin hatıra defterinde anlatılanlar, yine akrabalarından ve amcandan dinlediklerin, "Ukrayna türkülerinin ve efsanelerinin, Kozakların canlı tarihi" sayılan Halçintsi köyünün papazının anlattıkları artık senin hayalinde ve sayfalarda canlanıyordu. Çalakalem, bazen sadece geçip gitmemiŐ de sana gözlerinle görmüŐün gibi gelen o canlı resimler kaybolup gitmesin diye tashih bile etmeden dőktürüyordun.

Kitaplar çabucak Fransa sınırlarını aÇıp dünyaya yayıldılar. Postadan gelen tepkileri okuyordun. Galiçya'dan birisi: "Vernihora"yı okuyoruz, yazmıştı, hatta pek güzel Kozak Hikayeleri'nden daha büyük neŐeyle okuyoruz. Yazar okuyucunun ilgisini çekebilme ve sonuna kadar tutabilmede üstün meziyete sahip. Bu esere bir sır ilave edilmiş gibi" diyordu. Fransız ve dahi başka okuyucular için bilinmeyen güzel ve hamasi bir alem, Ukrayna Kozak kahramanlıklarına ait dünya az gitmiş uz gitmiŐten sonra değil de Fransa'nın sınırlarının az ötesinde açılıvermiŐti. Sen çok çabuk Őöhrete kavuŐuyordun. Seni bilimsel sempozyumlara davet ediyorlardı. Paris'te 1835 yılında Avrupa Tarih Kongresinde sunum yapmıŐtın. Kozaklık geleneğinin kuzey ve doğu edebiyatına etkisini anlatmıŐtın. İdeal Slav kahramanlık ruhunun kaynağı olan Kozaklığın, Rus ve Polonya edebiyatına can veriŐinden bahsetmiŐ, bunun için Bohdan Zaleskiy veya Kondratiy Rileyev'in eserlerine bakılmasının yeterli olacağını söylemiŐtın. Oradaki saygıdeğer profesörlerin yüzünü görmeliydin. Bir İtalyan opera solistini dinler gibi ellerini ovuŐturuyorlardı.

Gerçi atılan bunca gül arasında, özellikle sürgündeki Polonya hükümetindeki çevrenden atılan taşlar da az değildi. Sürgündeki Polonya hükümetinin üssü olan Hotel Lambert'de, "Ukrayna Hatmanı" romanının basılması esnasında o kadar üzerine geldiler ki yüzün kıpkırmızı kesilmiŐti.

— Yazar efendi, sen bu manzarayı çizmek için boya alırken, galiba boyacıda boya bitmiş de yalnızca pembe boya kalmıŐmıŐ.

— Mihal, burada Ukrayna'nın bakışını görüyoruz, ya Polonya'nın görüşleri nerede?

Tam bunalmıŐtın ki, Prens Czartoryski sözleriyle imdadına yetiŐmiŐti:

— Efendiler bu kadar ateşli... Yazarın yanında yer alma cesaretini gösteriyorum ve Napolyon'un bir hatırlatması var: Diyor ki, yüz yıl sonra Avrupa ya bir Tanrısız Cumhuriyet ya da Hıristiyan Kozak ülkesi olacak.

... Sen Kozak Yurdu yerinde çalılıklar arasında yürümüştün. Derken simsiyah kurum tutmuş ocaklıktan semiz bir karga belirdi. Şaşkınlıktan alaylı şekilde gakladı. Sense hem yürüyor hem de düşünüyordun: “Tuna boyundaki Kozak Yurdu yok, ama canlandırılabilir”. Aynı “Kozak Hikayeleri” kitabında yazdığım gibi. Orada, on altıncı on yedinci asırdaki akılsız kafaların çökerttiği yurdu on dokuzuncu asırda her halde ayağa kaldırmak mümkündür, diyordun.

Bunu düşünen de sendin, yapacak olan da yine sensin.

10

Çar I. Nikolay Petersburg’da Britanya büyükelçisi Hamilton Samour’u kabul etti. Elçi sanki büyük boş bir fiçiya konuşur gibi boğuk ve tekdüze konuşuyordu. Çar, muhatabının sözlerinin beşini dinliyor, onunu dinlemiyordu ama beklenmeyen şekilde açılan havaya pencereden bakıyordu. Sert ocak rüzgarı kirli boz bulutları dağıttı, gökyüzü yıkandı ve aynı çarın ruh hali gibi tertemiz oldu. Yıl iyi başlamıştı. Söz Osmanlı ile ilişkilere geldi.

— Türkiye hasta bir adam, dedi çar sözlerinin yakışık alıp almadığını fazla umursamadan. Çünkü akli Balkanlardaydı. Çok hasta ve her an ruhunu Allah’a teslim edebilir. Daha bu olmadan bıraktığı mirası paylaşma hususunda düşünmek zarar etmez.

Elçi yine nezleli sesiyle bul-buluna devam etti. Ara sıra öksürürken çabucak mendiliyle ağzını kapatıyordu. Çarın kafasında ise Balkanların haritası vardı. O haritayı, Zat-ı Alilerin doğum günlerinde adet olduğu gibi, bir pasta misali yeni devletler halinde bıçakla itinayla bölüştürdü. Elbette hepsi Rusya’nın maşası olmalıydı.

— Mısır’ın kaderini nasıl görüyorsunuz, diye sordu öksürük ve nezlesi yüzünden neredeyse kendisini veremli sanacaklar hissini verdiği endişeyle huzursuz Hamilton Samour.

— Britanya’nın terazisinde Mısır’ın ağırlığını pekiyi anlıyorum.

Bu arada çar, yazı çantasını siper ederek misafirin resmini sessizce çizmekle meşguldü. I. Nikolay bunu yapmayı severdi. Onun kuşun kaleminden çıkmış karikatürler nükteli sayılırdı. En azından saraydan biri kendini papağan burunlu ya da filkulaklı görse bile öyle derdi.

— Bu ülkenin ehemmiyetini sizin gözlerinizde fark ediyorum. Bu nedenle Türkiye düştüğünde siz Mısır’ı alın. Buna karşı değilim. Aynı şekilde Girit’i ama isterseniz... Oranın peşine düşmemeniz için bir neden göremiyorum.

Çar, İstanbul hakkında çok konuşmamayı yeğledi. Bir de laf olsun diye, aslında işgali istemiyoruz, dedi. Gerçi ruhundan geçenler kendisinden önce tahtında oturan atalarınınkinden farksızdı. Özellikle ninesi II. Katerina’nınkilerden. Yalana ne gerek var. Çariçe ninesi, önüne taze darı serpilmiş aç tavuğun baktığı gibi İstanbul’a bakardı. Kendisi daha ustaca yapar bu işi. İlk iş olarak Osmanlı’daki bütün Ortodoksların ki, oradaki halkın neredeyse yarısıdır, hamisi ilan eder kendisini. Polonyalı mültecilerin kendisine iadesini beklemeye başlar. Özellikle Küçük Rusya’da ayaklanmaların merkezi olabilecek Mihail Çaykovski gibilerini, hele bak bak, bir de adını Sadık Paşa olarak değiştirmiş, halledecek ustalar bulunur. Hem de garanti verirler. Nihai müzakereler için İstanbul’a, İncil’deki yılan misali oynak ve kurnaz Orlov değil de sulu Menşikov gitsin. Kendisi, yani I. Nikolay ise sert bir çar olmalı. Son noktaya gelindiğinde Rileyev ve diğer Dekabristlere yaptığı gibi işi bitirmeliydi.

Çar yıllardan beri ilk kez düşüncelerinde yakalanmıştı. Çünkü, bu zamana kadar en küçük bir fikir kırıntısını defedebilecek iradeyi kendisinde her zaman bulabilmişti. Yıllardan beri “Dekabrist” kelimesi ilk kez dilinden çıktı. Bunun nedeni şimdiki ulaştırma bakanı, önceki savunma bakanı Kont Kleinmichel’di. Yayılan şayialara göre Kont Kleinmichel, Kış Sarayının yangından sonraki tamiri için ayrılan paranın neredeyse tamamını iç etmiş. Gerçi bu saray daha yapılırken de malzemesinden muhtemelen epey çalınmıştı. Tamirden sonra yeni teslim edilen Georgi salonunda tavan ve sıva nedense olduğu gibi yere düşmüştü. İşçilerden de tasarruf edilmeye çalışılmıştı. Nedeni, diğer işçilerin yüzlercesine yeni tamirden çıkmış binaların odalarında en soğuk kış günlerinde bile uyumaları emredilmişti. Vücut ısılarıyla binayı ısıtacaklardı. Bu insanlar elbette ne hayattayken ne de öldükten sonra hallerinden şikayet etmediler. Ama Kleinmichel’in sarayı ısıtma yöntemi ülke dışında gereksiz eleştirilere neden olmuş ve alaya alınmıştı. Bu konuda, çarı tam anlamıyla beyninden vurulmuşa döndüren, bir milyon iki yüz bin gümüş rubleyi aşmış, yemiş, içmiş, eğlenmiş emeklilik kaçılarıyası fonunun direktörü Politkovskiy oldu. I. Nikolay’ın öfkesi sadece rakamın büyüklüğünden ve bu yolsuzluğun senelerce sürmesinden değildi. Başta halk arasında sert bir kişilik olan III. Şubenin şefi Lenontiy Dubelt olmak üzere, başkentte namı ne kadar kimse varsa hepsinin bu parayla eğlenmiş olmasıydı. Politkovskiy’in işini bu kadar uzun süre yapabilmesinin arkasında I. Nikolay’ın güvendiği emir subayı General Uşakov’un ona kol kanat germesi vardı. Çar olay karşısında uğradığı hayal kırıklığından ve yaşadığı acıdan neredeyse hasta düşüyordu. İşte Dekabristler ilk kez aklına o zaman geldi. Yaklaşık yirmi gün sonra içten, hatta saray ahalisinden bile utanmayarak bağırdı:

—Elbette, Rileyev ve arkadaşları bana bunları yapmazlardı!

Ama Dekabristlerin adını bir daha anmadı.

Çar, Britanya elçisi Hamilton Samour ile diplomatik vedalaşma nasıl oluyorsa o şekilde ayrıldı. Samour gülümserken, Londra’ya acil notuyla göndereceği, ülkesi için tehlike arz eden Rus emellerine dair gizli kriptonun metnini kafasının kalan kısmında hazırlamıştı bile. I. Nikolay da düşüncelerinde, bugün elçinin dudaklarından çıkanlar ile Fransız diplomatik temsilcisi Dantes’ten duyduklarını üst üste koyuyor, ancak bir türlü birbiriyle örtüştüremiyordu.

Gerçi Dantes ilk evvel kendisini çivilenmiş gibi hissetti. Korkmuş muydu? Belki. Bir an sonra yüzüne gelecek darbeyi bekleyen insan, gibi ürkekliği gözlerine yansımıştı. Fakat Dantes tarafından Puşkin’in öldürülüşü vakiasını, çarın çoktan unuttuğunu ifade eden yumuşak ses tonu, ilkokul tahtasında yazılanların silinmesine benzer bir çırpıda o ürküntüyü silip yok etti.

Çar dostluğunun kanıtı olarak at sırtında beraber gezinti teklifi bile yaptı Dantes’e.

11

Kırk dört yılının eylül ayının sonuna doğru Çaykovski, bir Dobruca seyahatinden daha dönmüştü. Ancak Maksim’in, Mihal’in yüzünde gördüğü sonbahar yorgunluğu değil, baharın kendisiydi. Erken ve ani gelen bir bahar. Öyle ki, ağaçların çırılçıplak dallarının bir gecede inanılmaz yeşil taptaze yapraklarla donandığı bir ilkbahar.

— Moskova Çarlığını, Avrupa, belki de dünya çapındaki şerri, sadece aşağıdan ve sadece Tuna boyundaki kozaklarla yok etmek mümkün.

Yeni yeni fikirler sanki adamın içine sığmıyordu. Bu nedenle masalsı hayallerin heyecanından yanaklarında kırmızılıklar yayılıyordu.

— Buradan Besarabya ile münasebete geçmek, oradan da Ukrayna'ya sızmak kolay. Elçilerimiz, komplocularımız, unutulmak üzere olan hürriyetten yana ezgilerimizi söyleyecek destancılarımız, dervişlerimiz, ozanlarımız, masalcı dedelerimiz için sağlam bir geçit açabiliriz.

Mihal durduğu yerde duramıyor, ellerini arkasına bağlamış, odanın içinde sürekli bir aşağı bir yukarı adımlayarak, düşünüp taşıyordu.

— Ayrıca ulaklarımızın saklanması ve oradan Ukrayna'ya açılması için çok güzel bir yer daha var. Çıldır, Tulça yakınındaki Merhum Meryem Ana Manastırı. Moskof'tan Türkiye toprağına gelen bütün yollar ve patikalar orada birleşir.

Çaykovski birden unutulmuş bir gülüşle güldü. Belki de şu çileli hayatında çoktandır aklına gelmediği çocukluğundaki gibi. Kendisine komik bir oyuncak gösterilmiş, sonra da oyuncağı eline verilmiş bir bebek gibi.

— Dünya küçük derler bazen... Fakat başına gelmeyince bunu anlayamıyorsun. O manastırın başında biliyor musun kim var şimdi? Başrahip Payisiy. Aslen soyu Berdiçiv civarındandır ve samimi bir Ukraynalı ruhuna sahiptir.

Çaykovski başrahiple uzun bir görüşme yaptı. Muhatabı onun görüşlerini ve amaçlarını gerçekten paylaşıyordu. Ayrıca Rahip Payisiy ulaklık vazifesi için güvenilir ve tecrübe edilmiş adamlar bulmayı kabul etti.

Mihal konuşmasını sürdürdü:

— Hatta manastırda matbaa kurma imkanını bile konuştuk. Bundan sonra oraya halka ulaştırılacak türküleri, duaları ve bildirileri basmak için Lehçe ve Ukraynaca puntolarını götürmek gerekiyor. Eli yatkın rahiplere de biraz işi göstermek gerekecek. İş çıkar oradan.

Başrahip Payisiy yeni kurulan vakıftan iki kişiyi rahip kılığında saklamaya da razı oldu. Yaşlı olanı İstanbul'daki Polonya Temsilciliği lehine ajanlık yapacak, genç olanı ise onun yardımcısı, çırağı olacaktı. İlginçtir ama Paris bu kez hiç zaman kaybetmeden ajan görevinde bir adamı, Antoniy İlliyinski'yi gönderdi.

Maksim ve Çaykovski aralarında konuşurlarken işte burada ilk kez büyük bir anlaşmazlık çıktı. Herkes görüşlerini sakın sakın izah ederken, ormandaki kuru dalların bir kıvılcımla parlayıvermesi gibi, hiç yoktan bir kavga başlayıverdi. Islak bir elle ikisinin de yanaklarına dokunsan cızırdıyacak kadar kıpkırmızı kesildiler.

Sayıcı fazla büyük olmayan İstanbul'daki Polonya temsilciliğinde Maksim genellikle istihbarat ve güvenlik işlerine, en önemlisi de ihbarlara bakıyordu. İlliyinski ile bir önceki görüşmesinde, muhatabının atik ve yüksekten nutuklarında bazı tarihlerin çelişki teşkil ettiğini fark etmişti. Onun konuşmalarına bakılırsa Antoniy yılın aynı ayında Fars'ta ve Hint'te bulunmuştu. Oysa aralarındaki mesafenin birkaç günde kat edilemeyeceği aşıkardı. Yine o zaman Maksim'in konuştuğu Dnipro dolaylarına ait şive hakkındaki Lehçenin pek çok kolundan

biri oluşuna ve Dnipro havzasının da ancak Varşova eksenli izah edilebileceğine dair sözleri ona dokunmuştu.

— Antoniy Portekiz'deki Polonya lejyonunda General Bem ile birlikte savaştı, sözlerinin üzerine basarak iddiasını sürdüren Çaykovski, generalin soyadını söylerken büyük bakır bir çan gibi ses çıkartmıştı, ... Ayrıca Cezayir'de de savaştı.

— İşte ben de onu söylüyorum ya, adam yılları, ayları birbirine karıştıran unutkan ilkokul çocuğu değil. Sülalesiyle ilgili masalları ise cabası...

— O adama gerçekten büyük, daha doğrusunu söylemek gerekirse... hayat tecrübesiyle, derken bu sözün üzerinde görülmeyen bir engele çarmış gibi çakıldı Çaykovski. Afalladı ama toparlandı sonra devam etti. Onun masallarını kale almanın gereği var mı emin değilim, hem hangimizin garip tarafları yoktur ki.

Söz konusu olan Antoniy'in soyu ile anlattıkları harikulade hikayelerdi: Güya ataları İlaya, yani Altın, veya Kıpçak Ordu Tatarlarındanmış, onlar ise İlyada Destanındakilerle alakalıymış. Don nehri yanında İliyinskiy adlı bir Kozak kışlağının varlığını öğrenince hemen orayı da atalarının mülküne dahil edivermişti. Portekiz'de General Bem ile savaştıktan sonra toreador olarak işe girdiği İspanya'da boğalarla güreşmiş. Ardından çıktığı seyahatler onu Afganistan'a, İran'a, Hindistan'a hatta Çine götürmüş. Son zamanlarda Paris'te can sıkıntısından patlıyormuş, çünkü onun ruhu macerasız bir hayatta yapamazmış.

— Manastıra onu tavsiye edecek sizsiniz, diye tez canlı bir çıkışla kesti nihayet Maksim. Yalnız onun görüşleriyle Ukrayna davasına yarardan daha çok zarar gelir derim.

Ertesi günü Antoniy ödeneği ve gerekli talimatı Çaykovski'den almış, hiç de yakın olmayan Tulça'ya yola çıkmıştı bile. Tulça o zamanları dişe dokunur balık ve tahıl ticareti merkeziydi. Üzerinden gelen geçen sayısı az değildi.

İlk gelen istihbarat Mihal'ı doğrulamıştı. Antoniy akıllı hareket ediyordu, manastırda ikonaların karşısında sürekli secdedeydi. Yedinci ayda Tulça'dan gelen haber İstanbul temsilciliğini hiç de az endişelendirmedi. Nedense İliyinskiy manastırdan ayrılmış, Tuna civarındaki insanlar arasında, temsilcilikten hiç talimat, olur almadan, halkın ayaklanması, başkaldırması konusunda kışkırtmaya başlamış.

— Nereden aklında geldi, diye elini dizine vurdu Çaykovski. Zamansız ayaklanma neyimize yarar, tersine iyice canımızı okurlar, boşuna insan kanı akar. Çünkü oranın halkı öyle ateşlidir, bir söz kaçırırsın kamış deltasını ateşe verir...

12

Kim ne derse desin uğursuz günlerin yanında çok nadiren de şansın yaver gittiği anların olduğundan emindi Maksim. O gün her şeyin en iyisi olmuştu.

Tekin olmayan ve çetrefilli şu zamanlarda pek sık olmadığı şekilde sakin bir huzurla parlayan gözleriyle Mihal Çaykovski daha sabahleyin övünüyordu:

— Misafirimiz var, yarın değmeyin bize. Misyoner Volodimir Terletskiy geliyor. Volodimir aslında onun ruhani adıdır. Vaftizinde adı İpolit imiş. Yeni ben onu daha bizim Volin

süvari alayından biliyorum. Vilnius Üniversitesi'ndeki hekim eğitimini daha tamamlamadan direniş başlar başlamaz koşup geldi ve şanıyla da savaştı. Gerçi bir keresinde Moskofların eline düştü ancak mucizevi bir şekilde esaretten kaçtı. Kongre Polonya'sına, sonra da Galiçya'ya beraber çekildik...

Misyonerin gelişini kendi düşünceleriyle birleştirmeye çalışan Maksim sordu:

— Terletskiy bizde uzun mu kalacak?

— Şimdilik iki ay. Şarktaki Hıristiyan ahalinin hayatlarını kendi gözleriyle görmek istiyor. Sonra Vatikan'a anlatacakmış. Biz de ona yardım etmeliyiz.

Maksim Volodımır Terletskiy ile henüz tanışmamıştı. Onun asil bir eski Ukraynalı, gerçi sonradan Lehleşen aileden geldiğini biliyordu. Lutsk kentinden eski bir Ortodoks piskoposunun soyundanmış. Hıristiyanlığın mezhepleri arasındaki kavgaları önleme yolunda çalışıyormuş. Roma'da bu amacı güdecek Birleşik Kiliseler Şark Oluşumunu kurmuş.

Terletskiy'e göre şarki kiliseler itikatlarını, ayin geleneklerini ve ritüellerini terk etmeden Roma ile birleşebilmeleri gerekirdi. Dünyadaki diğer ekümenik patrikliklerin haklarına sahip bir Ukrayna-Slav Patrikliği kurulmalıydı. Farklı şahsiyetlerin Terletskiy'in görüşlerine hoş bakmamalarına rağmen, Papa IX. Pius olumlu yaklaşmış, bir iki kabulünde bu konuyu irdelemişlerdi.

— Ha, bir de Franciszek Duchinski gelecek buluşma için, diye ekledi Mihal Çaykovski.

Duchinski'ye gelince. Maksim onunla ta Paris'ten tanışıyordu. Türk ülkesinde de az buluşmadılar. Uman ve Berdiçev ortaokullarında eğitim görmüş, uzun bir zaman Kiev'de oturmuş ve bu şehirle özdeşleşmişti. Bu nedenle Paris'te Lehçe yazdığı yazılarda "Duchinski Kijowianin – Kievli Duchinski", Fransızca yazılarında Duchinski de Kiew müstear adını kullanmasına şaşmamak gerekiyordu. Maksim, onun mülteci gazetesi Trzeci Maj'da, tutuklanan Kostomarov, Şevçenko, Kuliş ve diğer Kiril-Mefodiy Cemiyeti üyelerine destek vermek üzere cemiyetin dağıtılmasına tepki amacıyla çıkan samimi yazısından sonra, hemen onu görmeye gitmişti.

— Ukraynalılara desteğinizden ötürü size teşekkür etmek isterim. Siz, biz varız ve umursamaz kalamayız dediniz, değil mi, diyen Maksim nedense heyecanlanmıştı.

Ne de olsa Batı basınında çıkan ilk makaleydi. Bunun anlamı, diğer yayınlar da desteklemeye başlarlar demektir. Ele avuca sığmaz, yerinde oturmaz Duchinski, ellerini içtiği sigaranın dumanını dağıtmak istemişçesine salladı.

— Ben ta o zaman, Moskof'a karşı Polonya ayaklanması Ukrayna'dan başlarsa ancak başarıya ulaşır dedim. Çünkü Ruslar Slav değiller ve Slav Hıristiyanlığı ruhuna da sahip değiller. Onlar günümüze kadar göçebe kaldılar. Ebediyete kadar da göçebe kalacağına benziyorlar. Bana kalırsa Çin onlara Beyaz Ruslardan ve diğer Avrupalılardan daha yakın. Onların kendi ülkelerine bağı anlaşılmaz, yağma ve yıkım ile yaşarlar, kendilerine verdikleri "Rusya" adı bile kadim Rus'tan aşırmadır.

Duchinski'yin sarf ettiği cümlelerde Maksim'i rahatsız eden bir şey vardı. Kendisini bir oldu iki tuttu. Onun Paris'teki yürümüş namına rağmen Maksim sabredemedi.

— Ben olsam böyle söylemleri bütün bir halka mal etmezdim. Ruslar da bir halktır, sadece yöneticileri konusunda şansları yaver gitmemiştir. Uzağa gitmeme gerek yok. Kiril-Mefodiy Cemiyetini dağıttıkları vakit Taras Şevçenko'nun tutuklanması esnasında topçu subayı Rodakov bu hususu tesadüfen öğrenmiş. Hemen şairi aramaya başlamıştı. Amacı onu kendi hizmetçisi kılığında gizlice sınır dışına çıkarmakmış. Aynı şekilde, şair artık Kiev'de Dnepr İskelesinde tutuklanıp, valinin huzuruna çıkarıldığında Huszar Birliği subaylarından Solonin, yazılarını ve tehlikeli görülecek belgeleri fark ettirmeden kendisine vermesini şairden rica etmişti. Şevçenko reddetmişti. Elbette karşısındaki insanın alicenaplığını tehlikeye atmak istememişti. Misafirle sohbetleri sırasında çay kaynaya kaynaya buharlaşıp gitti. Yemekler soğudu. Çünkü pek çok zamandır birbirlerini görememişler, buluşmamışlardı. Terletskiy mübarek topraklara giderek gerçekleştirdiği haccını, Kudüs'te gördüğü hemşerileri Jitomirlileri anlattı. Duchinski bundan başka, Prens Czartoryski'in temsilcisi olarak İtalya'daki Polonya Lejyonunu ziyaretinden, orada rastladığı Kievlilerden, bir daha karşılaşıcağını hayatında ummadığı komşularından bahsetti. Şu sıralarda sürdürdüğü Britanya Ordusundaki sivil görevini anlattı. Nihayet söz, Maksim için en merak sebebi konuya, Mihail Çaykovski ile uzlaştıkları konuya geldi.

Çaykovski sormuştu:

— Bir Ukrayna Mecmuası çıkarmak için en uygun zaman değil mi beyler?

— Ben de bu düşünceye sahibim çoktandır, diye itiraf etti Duchinski. Burada, İstanbul'da yönetim fazla burun kıvrırır sorun değil. Basım işi Korfu adasına taşınabilir, orası artık Britanya toprağı.

Çıkacak yayının çerçevesi her söylenen yeni bir fikirle çizildi. Editörün, yayın sahibinin kim olacağı konuşuldu. Fakat edebi redaktörün kim olması gerektiği hususu üzerinde söze gerek duyulmadı.

— Bu, Maksim için biçilmiş kaftan, dedi Duchinski gülerek ve elleriyle önceki gibi atik jestler yaparak.

— Ben de Şark Kiliseleri Birliği ve Papanın desteği üzerine birkaç yazı yazarım, bana göre Ortodoksların şüphelerinin hatta düşmanlıklarının dağılmasına vesile olurdu, diye söylenen Terletsiky sesli mi düşündü yoksa hayal mi kuruyordu belli değildi.

Artık hayali mecmuanın sayfalarındaki yazıları görmeye başlayan Duchinski:

— Oho, meğer neler neler söylemek mümkün ve gerekliymiş. Ben olsam, ilk önce Çernihiv, Poltava ve diğer vilayetlerdeki eşrafın, Çar I. Nikolay'a rağmen geleneksel medeni kanununun muhafazası adına gerçek mukavemetlerini, Litvanya Yasasını, "Rus Tarihini", Gogol ve Şevçenko'nun Moskof olmadığını, Ukraynalı yazar ve alimleri yazardım...

— Ama biraz durun bakalım, buradakilerin hepsi biraz fevri değil mi, diye tereddüdünü dile getirdi Terletskiy. Yazmasına yazarız. Burada olmazsa Korfu'da da basarız. Ya sonra? O mecmuayı Ukrayna okuyucusuna nasıl ulaştıracağız?

— Biz Franciszek Duchinski ile bu konuda biraz kafa yormuştuk, diyerek misafirini teskin etti ev sahibi.

— Mecmuayı Galiçya'ya gizlice sokmanın en pratik yolu Macaristan üzerinden, diyen Duchinski'nin çoktandır dengeli konuştuğu fark ediliyordu. Rusya elindeki Ukrayna'ya Odesa üzerinden ulaşmak mümkündür.

— Bekletmek sadece peynire iyi gelirmiş, diyerek müdahale etti Çaykovski, ben bu düşüncelerimizi yarın Czartoryski'ye yazacağım mektupta aktaracağım. Beyefendi rıza gösterirse kimse bizi kendi başımıza iş yaptığımız veya fazla Ukraynaperver davrandığımız hususunda eleştiremez.

O mektubu Maksim gönderdi. Ancak cevap tez gelmedi. İstanbul'un limanına sayısız gemiler, denizin maviliğinde bir başka beyaz yelkenli eski takalar, o beyaz yelkenlere inat siyah dumanlı yeni ve hızlı buharlı vapurlar gelip yanaştı. Ama nedense Hotel Lambert'in İstanbul'daki ajanına mektup getirmediler.

Nihayet mektup geldi Paris'ten. Çaykovski her zamanki sabırsızlığı ile zarfı yırttı. Prens, genel olarak Polonya bağlamında bir Ukrayna Mecmuasının hayırlı bir iş, ancak şimdi değil, sonra diyordu. Şimdi Çerkezler ile, Şeyh Şamil'in mücahitleri ile münasebete geçme durumunun acilen ortaya çıktığını yazıyordu. Çaykovski rastgele ısırıldığı delice bir armudun kekrelüğünden yüzünü buruşturur gibi yaptı. Çünkü kendi fikri vardı. Bir yıl sonra hatıralarında Üst Tuna'daki Kozak yeri hakkında şöyle yazacaktı: “Nehrin aşağısında bir Kozak yeri hayallerimizin en mühim noktasıdır. Bu dava için, hareketin başlaması için, ülkeye bir ivme kazandırabilmek için bize bir imkandır. Kafkaslar ve diğerleri alternatiflerdir, kesinlikle bizim için asıl olan değildir”.

Fakat Hotel Lambert'in emrini uygulamak gerekirdi. Üstelik İstanbul Kafkaslılara, Rusya ile mücadelelerinde az yardım etmedi. Çaykovski'ye de maddi ve manevi yardım edebilirdi. Hal böyleyken o da hemen gerekli bilgileri, nereden alabiliyorsa toplamaya koyuldu. Gizli gizli tüccarlardan esarete kalmışlara kadar herkese soruyordu. İlginçtir en önemli bilgiler hiç beklenmedik yerlerden çıkıyordu. Mesela en kayda değer hikayeler İstanbul'a paşaların haremlerine cariyeye olarak getirilmiş kızlardan, esirlerden dinlenilebiliyordu.

Ayrıca İstanbul'daki, Korfu Adasında basılacak Ukrayna Mecmuası üzerine o meşhur sohbet, hayalperestlerin bir lakırdısı olarak kalmadı. Terletskiy daha sonra Roma'yı ve Paris'i dolaşır. Ancak, kendisini hoş karşılamasına rağmen Papa dahil çevrenin bu düşüncelere soğuk baktığını görür. Bunun üzerine düşüncelerini Grigoriy Yahimoviç'e, ardından Yakiv Holovatskiy'e açar. “Galiçya Yıldızı” adlı bir Lviv gazetesinde yazıya döker.

Yerinde duramayan Duchinski ise kendisine samimi Fransız entelektüelinden dostlar bulur. Çevresindeki saygın kişilerden Elia Reniot, Charles de Steinbach, Hanri Marten, August Vikenel onu desteklerler. Fransız Bankası yönetim kurulu üyesi ve La Patrie gazetesi sahibi Kazimir Delamar ise daha sonra kendisini onun talebesi sayacaktır. III. Napolyon, Duchinski ve Delamar'ın yazılarına istinaden yayımladığı bir kararla Slav Kürsüsünün adını değiştirip, bu yolla Rus Panislavizmi'nin önünü almaya çalışmıştır. Duchinski, Ukrayna Milli Hareketiyle ilişki kurarak “Osnova” adlı başka bir Lviv gazetesinde bir dizi yazı yazar. O büyük mücadele esnasında Rus zulmünden kurtulma ümidi yeşerdiğinde, Franciszek bütün Avrupa kıtasına

seslenmeye çalışacaktır: “Dnipro’ya! Dnipro’ya! Kiev’e! Ey Avrupa halkları! Sizin çareniz orada. Çünkü Ukraynalılar orada Avrupa medeniyetini muhafaza için Moskof ile mücadele etmektedirler”.

Ve aradan yıllar geçtikten sonra safkan bir Leh olan Franciszek Duchinski, içinde hardal tanesi kadar bile yalan ve samimiyetsizlik bulunmayan şu satırları yazar: “Kiev bayrağıma, yani bağımsız Ukrayna’nın bayrağına ihanet etmedim”.

13

Çaykovski toza bulanmış, bitkin, benzi solmuş vaziyette kapının eşiğinde dikilen Maksim’i öyle bir kucakladı ve onu, sonbaharın kışa yakın bir gününde ağacının en tepesinde kalmış ancak en lezzetli olduğu da aşikar son armudu düşürmek ister gibi silkeledi.

— Anlat, ne alemde Dobruca... Ruhumu sabırsızlıktan öldürme, çabuk.

— Derdimiz var. Hem de çok. Maksim’den zemheri gününde kapıdan evin içine zorlayan hava gibi soğuk yayıldı. İliyinskiy temsilciliğimizin bütün parasını oyun masasında kaybetmiş. Son kuruşuna kadar.

Çaykovski bir söz söylemeden çöktü ve çok sıcak bir kahveyi soğutmak istermiş gibi soluğunu uzunca üfleyerek koyuverdi. Bir dakika sonra da yarı kısık sesle ve başka tarafa dönerek, muhatabı Maksim’e değil de sanki başkasına konuşur gibi:

— Derhal Dobruca’ya, Buzinski-Dombrova’ya gidiniz. Sonra o kafadan kontak toreadorun bütün yediği haltları düzeltene kadar orada kal.

Bundan sonra olaylar, hızla giden süvarinin gözünün önünden ağaç dallarının geçmesi gibi hızla görünüp geçti. Buzinski-Dombrova Dobruca’da bazı yanlış işler yapıp kendini ele verdi, tutuklanmaktan zor paçayı kurtardı. Diğer adamları Ahmet Pulavskiy aynı şekilde alelacele kaçmak zorunda kaldı. İstanbul’a gelmişti ama orada da selamet bir köşe bulamayınca tabanları yağlayıp yoklara karıştı. İliyinskiy ise Ruslar tarafından özel gönderilmiş bir provokatör Yakuşko’nun oltasına yakalanmış, ardından Petersburg elçiliğine teslim edilmek üzere tutuklanmıştı.

— Derhal somut adımlar atılmasını talep ediyoruz, diyordu Rus Büyükelçiliğinden Türk hariciye nezaretine gelen Ustinov’un Sibiry’a’daki bir kaya gibi soğuk ve sert sesi. İliyinskiy bize göre yalnızca Mihal Çaykovski’nin maşasıdır. Dobruca’da gizli cephanelikler oluşturulmasına dair emirlerini uyguluyor.

Elbette bunlar doğru değildi ancak bir hususu da teyit etmekteydi: Ruslar İstanbul Temsilciliğinin gerçek emellerini henüz bilmiyorlardı.

Bu hal Çaykovski’ye fazla kolaylık getirmede. Tutuklu İliyinskiy’i İstanbul’a getirdiler. Sorgulama başladı. Ruslar sorgulamanın yalnız kendilerinin varlığında yapılması için bütün güçleriyle baskı yapıyorlardı. Mihal buna kesinlikle müsaade edemezdi. Çünkü maceraperest ajan bir öterse yalnız Çaykovski değil bütün İstanbul Temsilciliği hedefte kalırdı.

Hatta sürgündeki hükümetin İstanbul’daki temsilcisini bir şekilde kurtarmak mümkün olsa bile, Çaykovski artık buranın başında kalamazdı. Paris’ten, “Hotel Lambert’den” gelen

mektupta tehlike çanlarının sesi duyuluyordu: “İllyinskiy ve diğer görevlimiz Buzinski-Dombrova'nın başına gelen talihsizlikler ve hala tehlikenin içinde bulunmaları nedeniyle büyük endişe içindeyiz. Üstelik sorgulama sırasında ajanımıza yapılan dayanılmaz baskı tehlikeyi mevcut kılmaktadır. Elimizdeki raporlardan onun zor durumunu yalnızca tahmin edebiliyoruz. Tahminlerin en tatsız olanı ise bizim oradaki faaliyetlerimiz sona erebilir. Böyle bir gelişmenin olması durumunda değil zor ve riskli durumlarda, olayların sıradan akışında bile Çayka Beyin yerine geçecek bir şahsiyeti Prensimiz göremiyor. Türklerle ilişkilerimizi ve görüşmelerimizi sürdürecektir Çayka'dan başka adamımız yok. Prensimize göre Çayka Beyi İstanbul'daki misyon şefi pozisyonunda tutmak en önemli görevdir”. Söylenenleri temsilciliğin başı da aynı şekilde derinlemesine anlamıştı.

Ve Mihal tanıdık hükümet görevlilerinin odalarına atıldı.

— Rusların istekleri İstanbul'un gururunu incitiyor. Buralı sorgu hakimleri kendileri de biliyor sorgulamayı, özellikle de böyle basit konularda.

Tanıdıklara sahip olma bir kez daha işe yaramıştı. İllyinskiy aniden “hastalandı” ve onu hastanede kendisini gayet iyi hissettiği bir revire kaldırdılar. Dava uzadıkça uzadı. Nihayet Türk Polisinin ve hakimlerinin yüzü kızarmasın diye Antoniy'i üç ay hapse mahkum ettiler.

İllyinskiy yeni maceralar bulup atılmadan duramazdı. Daha altı ay geçmemişti ki, Maksim onu İstanbul sokaklarının birinde gördü. Afallamıştı. Önünde şık giyimli bir Türk subayı vardı.

— O siz misiniz İllyinskiy Bey, gözlerime inanamıyordum, diye durdu Maksim.

— Özür dilerim, benim adım şimdi İskender Bey, dedi Antoniy duraklayarak vakarlı bir tavırla.

Yıllar geçti, İskender Bey Türk ordusunda bir general rütbesine kadar yükseldi.

14

İşte Mihal, Fransız pasaportundan yoksun olarak Rus Çarının karşısında tamamen savunmasız kaldım. Gittiğin büyük yolda sana saldıranlara karşı yumruklarınla mücadele ederdin ama neylersin ki, karşıdakiler sürüyle geliyorlar. Galiba senin için tek çıkış yolun var. Türk uyruğuna geçmek ve ... Müslümanlık.

Nasıl? Hıristiyan atalarının dinini terk etmeli mi? Ten kafesini kurtarmak uğruna ruhunu feda mı etmeli? Son günleri bu düşünceler kol geziyor içinde. Kurtçukların içini sürekli, aman vermeden yediği ancak hala kalın yapılı ve sağlam görünen, yaşlı bir çam ağacı gibisin. O düşünceler, bütün yaşam gücünü, açılan delikçiklerden sessizce elenen sarı bir toz ve talaşa çevirdiler. Fakat diğer taraftan Yüceler Yücesi farklı halklara farklı bakışlar verdiğini, kimisinin O'na Savaof, kimisi Yahve, kimisi de Allah adını verdiğini düşündün... Gerçek imanın baki kalacaksa, inancını değiştirmekten dolayı azalır mı? Belki de Yüceler Yücesi senden bu adımı atmanı istiyor. Sen kendi canının derdine düşmedin ki. Vücudunun tüylerini diken diken yapan, elini ayağını buz kestiren korku seni hiç esaretine alamadı ki. Çünkü sen, Kozak ülkesinin kaderi için yanıyordun. Sen benliğini, kendi tenperverliğini aştın. Cesaret edip bir zamanlar inanılmaz

ve kimsenin aklına gelmez bir karar aldım. Elbette, yanında yürüyenlerin hepsinin sana sırt çevireceklerini biliyordun.

İşte, çekmecede mektuplar duruyor. Onları eline almaktan korkuyorsun. Her biri sanki kağıt değil de dokunduğun anda parmak uçlarının yapışacağı ve su torbacıklarının oluşacağı kızgın teneke parçası...

Wladyslaw Zamoyski'nin biraz fazla yana yatık ve kıvrıkcıklı el yazısı:

“Paris, 26 Ekim 1850.

Sana nasıl yazacağımı bile bilemiyorum. Daha beteri bu mektup ulaşır mı, onu da bilmiyorum. En acısı, ruhuma kadar donuyorum ve bilemiyorum. Hiç olmazsa şimdi neysen o şekilde sana ulaşsa! Sana hangi kelimelerle hitap edeceğimi bilmiyorum. Daha önceki mektuplarımda kullandığım Leh Dili, Leh hissiyatı nelere kadirdi ise onların hepsi sıfırlandı. Heyhat! Her şeye cevap vermek durumundasın. Senin beklenen o acayip kararın, hiçbir argüman, hiçbir samimi duygu ve derin sözle açıklanmaz, akıl ile anlaşılmaz.

Ya Rabbim bunun olmamasını nasip et. En muzdarip hislerle sana sesleniyorum, karar verdiğin iş gerçekleşmesin. Çünkü meselenin kendisi bile saçmalaktır. Çünkü bu denaet yalnız senin şahsın için değil, senin torunların ve bütün Polonya için utanç nedeni olacak...”

Zamoyski'den bir mektup daha.

“Prese yazıyorsun. Hizmetine devam etmenin gerekliliğini izah ediyorsun. Üstelik bu işe insani amaçla, vatan düşüncesiyle değil de menfaatin uğruna giriştiğine dair töhmetlere karşı seni savunacak kimsen kalmamışken, bu davaya hizmet hayalini kurmaya cüret etmişsin. Yaptıklarının adına vatana hizmet demeyi sürdürsen bile şimdi senin adın din ve vatan hainlerinin arasına yazılacak. Offf, zavallının tekisin. Elim bir azap bekliyor seni”.

Ey Mihal, senin enişten, 1831 yılında direniş yollarında yoldaşın, en ari şahsiyet namına sahip komutanın Karol Ruzycki sana sırt çevirmişse, o zaman el alemin sana defalarca yaptığı yanlışa, tekerleğine soktuğu çomağa ve sürekli kendinin üstünlüğünü gösterme gayretine söz söylemeye ne hacet? Karol'ü buraya sen çağırıştın. Çünkü savaş rüzgarları esiyor, özgürlük uğruna ayağa kalkma şansı ülkene doğuyordu. O halde Ruzycki'nin komutanlık yeteneği çok gerekli olacaktı.

“Sevgili ve kıymetli Karol'üm. Uzun yıllar sana yazmadım, çünkü hiçbir karı olmayan dertleri, işleri ve nasırları yazmalıydım. Sen de kendi tarafında aynı hayata mahkûmdun... Şimdi bizim için bir ümit pırıltısı belirdi. Türkiye Moskof ile savaşa giriyor. Benim hükümetimin ise tam deneyimli dört subaya ihtiyacı var. Ancak paralı asker gibi değil, bir Polonyalı gibi, bir müttefik gibi. Polonya'nın onlara ihtiyacı olduğu müddetçe hizmetinde kalacak... Karol'üm benim, bu daveti kabul edip mümkün olduğunca çabuk gelebilirsen vatanımıza hürriyeti getirebilirsin. Senin görevin Kozakların ve Tatarların, ayrıca düzenli ordunun başında Dobruca'da olacak. Bir iki marştan sonra artık bizim toprağımız. Al sana Dinyester senin, Ukrayna bizim...”

Unutma Karol, senin görevin bizim başımıza geçmek. Şimdi bize at veriyorlar, kılıç ve Kozak gençleri veriyorlar. Başımıza geç. Şimdi tereddüt, el alem ne der, beğeniyorum

beğenmiyorum unutulmalıdır. Bakışlarda yalnız Polonya canlanmalıdır. Onu amaçla ve ona hizmet et. Kulübelerimizde seni bekliyoruz. Çabucak gel. Her daim bendeniz, M.”

Enişten gelen mektubu açar açmaz okumaya koyuldun ama sanki zemheri zamanında birisi kapıyı açık unutmuştu da ayaz yumaklar halinde eşikten içeri doluyor, en kenarlara, köşelere bile doluyordu. O mektubun satırları arasında da buz katmanları vardı.

“Mehmet Bey! Türkiye’ye gelmemi, sana elimi uzatmamı bildiriyorsun. Benim yönetimimde Polonya’yı bulacağımızı söylemişsin... Ve bu senin için Polonya davasının fedaisi olmak anlamına mı geliyor? Sen vatanının içine düştüğü günahlardan daha ağır günahlarda çare arıyorsun. Senin Tanrı indindeki hesabın, vatanının önündeki mesuliyet ve utancın çok acı. İşte senin davetine benim cevabım. Yine Tanrıya dönersen, yine Hıristiyan olarak kalırsan, o dakika sana kardeş elimi uzatırım. Beraber çalışacağız. Tanrı için, din için, vatan için, halkın özgürlüğü için savaşağız ve Tanrı bizi kutsayacak”.

Susuz dudaklarında kanlı ter hırıldarken ve güneş taze yaralarını insafsızca, acımasızca yaktığı sırada, daha az bir vakit önce “Yaşasın!” diye bağırıp dururken, şimdi uğultuyla yuhalayan halkın arasında, taşlı yoldan çarmıhın kurulacağı tepeye yürüyen, kırbaçlanmış, yaralı Mesih’in kanları sızarak sırtında taşıdığı, alelacele çakılmış o haçın önemini hayatında hiç bu kadar duymamıştın.

Hırıltılı sesleriyle iki yanda uğuldayan, neredeyse göğe fırlarcasına zıplayarak “Çarmıha gerin!” diye bağırınların arasında yine de sana inananlar da vardı.

Uzun yollarda yıpranmış, yer yer solmuş ve üzerinde lekeler bulunan zarfıyla bir mektup geldi ta Poznan ellerindeki, Yan Nemoyevski’den:

“Senin dinini değiştirmiş olman, vatanperverlik hususunda aramızda engel oluşturmadı”. Mihal mektubu birkaç kez okudu. Başa döndü yine gözleriyle satırları geçti. Sanki az bilinen bir dille yazılmıştı da anlamını bir daha teyit etmek gerekiyordu, “Ortak davamızda gönüldeşim, kendini rahat hissedebilirsin, devam et, hedefinden sapma, güçlü sesinle gökleri tutan Ajax’a bağır: “Şükür Allah’a!”.

Çaykovski’nin annesinden dinlediği, içinde evirip çevirdiği Kozak menkıbeleri bazen karşısına ummadığı şekilde çıkıyordu. 1845 yılının haziran ayında İstanbul’daki Polonya Temsilciliği yazıhanesine Ternopil kentinin Çortkiv kasabasından bir UNIA kilisesi papazı çocuğu olan Mihaylo Svidzinski çıka geldi. Çayka bu sıra dışı misafiri hakkında Prens Czartoryski’ye şöyle yazacaktı: “Benim Kozak menkıbelerimin siyasi anlayışı ile terbiye almış, onlardaki ruhunu, içeriğini, amaçlarını içine sindirmiş birisini, hatta hayallerimi gerçek hayatına aksettirmiş birisini görünce o mutluluk ve gururun esintilerini hissediyorum. Bu tip insanlar yaşıyorlar ve çalışıyorlar. Onlarla İngiltere ile de masaya oturulur, İstanbul ile de. Tehlikelerin varlığından haberdar olsalar bile buna aldırmadan, büyük bir arzu ile Kozak ülkesi için çalışmak istiyorlar. Şu ana kadar bu konuda yazmamamın nedeni, kendimi beğenmişliğin öne çıkmaması ve vurgulanmaması içindir. Saygıdeğer Prensim, değerlendirmek bana düşmez ama “Kozak Menkıbeleri”, “Ukrayna’nın Hatmanı” ve “Çernetski” Galiçyadaki UNIA mensupları arasında oldukça yaygın”.

Svidzinski ile ilk sohbetinden sonra “bu adamı kader bir yerlerden bana gönderdi” diye aklından geçirdi. Kozak Yerine, Eflak’e göndermek için daha önce işte böyle insanlar yoktu.

Svidzinski çıkacağı tehlikeli yolculuğa Polonezköy’de hazırlandı.

— Zerre kadar bile şüphe çekmemen için seni ne olarak göndermeli, diye düşündüler iki arkadaş, oda ressamı olabilir mi?

Sonunda gerçekten de bu fikirde karar kıldılar, çeşitli boyalar, fırçalar ve diğer edevatı satın aldılar. Hatta Svidzinski yeni zanaatıyla ilgili kendine göre bir kurs bile almıştı.

1845 yılının Ağustos ayının sonunda Mihaylo Svidzinski’yi uzun yoluna uğurladılar. Çayka uğurlarken elini sıktağında ruhunda bir ürperti duydu: “Bir daha görüşür müyüz?”. Üstelik o ürperti zamanla artıyordu. Çünkü haftalar, aylar geçiyor ancak Svidzinski’den haber gelmiyordu. Onun hangi hallerde olduğu ancak bir sonraki yılın şubat ayında anlaşıldı. Yetkili Yunan temsilcisini Rus Büyükelçiliğine çağırıldılar.

— Açıklayın, Svidzinski soyadını kullanan, aslında Rusya’ya karşıtı bir isyancı olan bu boyacı kılıklı adama ne diye Yunan pasaportu verdiniz, diye sorup cevap istemişler.

İyi olan bir şey varsa o da Rus Büyükelçiliği, adamın Polonya İstanbul Temsilciliği ile hiçbir ilişkisini bulamamıştı. Demek ki, Svidzinski kendisine yapılan bütün sorgulamalara ve işkencelere olması gerektiği şekilde sabretmişti.

Gelen bir sonraki haber daha hüznüydü. Moskoflar Mihaylo’yu ölüm cezasına çarptırmışlardı. Bir sonraki gelen haberde ise ölüm cezasının son dakikada affedildiği, yerine Sibiryada çalışma kampı cezasına hükmedildiği bildirildi.

Daha sonra Ukrayna davasının pek çok savunucusunun çıkacağı şanlı sülalenin çocuğu yiğit insan Mihaylo Svidzinski’in izleri uyuklayan tayganın ortasında, kardan ötesi görünmeyen tipinin arkasında kaybolup gitti.

Dava arkadaşlarından her bir kayıp insanın ruhunu dondurur, kıvrandırır. Görünen veya görünmeyen cephenin gerisinde kalan kimse kayıpların dayanılmaz ağırlığını bilmez. Aynı bunun gibi Çaykovski’nin başının üzerinde, ipin sadece bir telinde asılan Demokles’in kılıcının durduğunu ve her an kellesinin gitmesinin mukadder olduğunu bilmeyen için onu ihanetle suçlamak elbette kolaydır. Viyana’dan Matternich’in, Figuelmount’tun ya da Sturmer’in muhabirlerinin yazılarında, Rusya’nın İstanbul Büyükelçiliğinde, şarkta Polonya etkisinin yükseldiğine dair endişelerin arttığından Çaykovski haberdar değildir. Bahsi geçen etki, dediklerine göre, Rus ve Avusturya ajanlarının işlerini oldukça güçleştirmektedir.

4 Mayıs 1845 günü Petersburg’dan İstanbul’daki Büyükelçi Titova özel bir yönerge geldi: “Çaykovski’nin entrikaları tehdit eder nitelik kazanmıştır. Bu nedenle çar o maceracı hakkında tedbir alınması nihai kararına varmıştır. Bab-ı Aliden, Çaykovki’nin Osmanlı ülkesinden derhal çıkarılması, Çar Hazretleri adına talep edilmelidir. Bab-ı Ali ve Rusya menfaatlerinde, güven ve düzen hususlarına daha fazla önem verilmesinin gerektiği bu dönemde bu tür durumların varlığı şaşkınlık vericidir. Bu düşüncenin padişahın vezirlerine ivedilikle iletilmesi bilgimize arz edilir”.

Derhal İstanbul’daki Rus Büyükelçiliğinden İstanbul’a bir nota iletilir. Bab-ı Ali her zamanki gibi, ne evet ne hayır, uzun süre cevap vermez. Fakat böyle sonsuza dek süremeyeceği de kesindir.

Onu ihanetle mi suçluyorlar...

Bu nedenle Binbaşı Vorona'ya, Dobruca'da Kozakların kalanlarını birleşmeye davet eden, bunu da başaran can dostu Vroniç'e, Mihal şu satırları sanki başka bir mürekkeple yazıyordu:

“Vroniç, kemiği kemiğimden benim Ukraynalı kardeşim. Sana Türkleşmiş, Müslümanlaşmış ama namusumla, yalvarmadan yazıyorum. Şu düşünceyle yazıyorum ki, vazifeni yerine getir. Hem de şimdi. İhmal etmeden. Bize yaraşır şekilde Rus Çarına karşı kılıcını, süngünü alıp topraklarımızı kurtarmak için git. Böylece ceddimiz Vernihor'un vasiyetini yerine getirmiş ol...”

Her zaman ve her yerde sana müştak Mehmet Sadık – eski Mihal Çaykovski”.

Varsın taşlar ona gelsin, varsın lanetler üstüne dolu gibi yağsın, ebediyete kadar kınasınlar. Nasıl mezara konan cenazenin üzerine toprak atılmaya başlar ve en yakınları bile dönüp giderler de mezarda kendi kalbine kendin taş basarsın, işte Mihal de onun misali kendi davasını kendi başına sürdürmeliydi.

Her şeye rağmen Türk vatandaşlığına geçmeye ve Müslüman olmaya karar verdi. Bunu Çar I. Nikolay'ın doğum gününde yaptı.

15

Yalnız çaresizlik mi Mihal Çaykovski'yi İstanbul'un uyruğuna, Allah'ın buyruğuna sürükledi? Bu soruya bir çırpıda cevap veremiyordu. Çünkü burada bulunduğu müddet içinde, İstanbul'da oturup havasını soluduğu sürece, verilmiş sözü ve namusu bozuk para gibi harcamayan pek çok yönetici ile arkadaşlık kurmuştu.

Bir de daha doğduğu zaman, “Kozakların büyük meleği Mikail (A.S.) onu korusun!” diyerek sana dua eden dedenin anlattıkları aklına geldi.

Eski bir Kozak sülalesi mensubu olan annesinin anlattıkları da vardı. Annesinin notları, şanlı savaşçı İvan Vihovskiy üzerine yazılmış Avrupa'da ilk roman olan “Kozak Menkıbeleri” eserinin temellerini oluşturuyordu. Ukrayna ve Türk insanı arasında dramatik, hatta trajik sayfaların yanında, zorluk ve savaş zamanlarında yardıma koşulduğunu anlatan sayfaların hiç de azımsanmayacak kadar olduğunu Mihal o hatıralar ve hikayeler vasıtasıyla galiba biliyordu. En büyük komşularımızdan biri Türkiye, Ukraynalıların gözünde daima düşman kalınca, gözlerini kan bürümüş kem ruhlular, neredeyse ellerini ovuşturuyorlar. Ama o yalan Çaykovski'yi hiç bir zaman esir almamıştı. Hafızasının sayfalarını bir kitap gibi çevirirken orada güzel şeyler de az bulmadı. Özellikle de Zaporijya'daki Sarıkamış Kozaklarının Yurdu'nun yıkılışı zamanlarıyla ilgili. O konuda kuzeydeki mi daha başka bir taraftaki mi komşularının yalan yanlış yazdıklarını değil de daha yeni yetmeyken okuduğu, annesinin sülalesi boyunca gelmiş dosdoğru tarihleri okumuştü.

Sarıkamış Kozak Yurduna Moskof birden bire baskın yapınca Kozaklar tereddüt geçirdiler: Dövüşecekler miydi yoksa af mı dileyeceklerdi? Belki de sonuna kadar dayanacaklardı, daha önce olmuştu böyle, fakat papaz buyurdu:

— Kardeşkanı dökmeyelim...

Kışlak Otamanı Kalnişevskiy en güzel kıyafetini giydi. Türklere karşı savaştan sonra kendisine layık görülen değerli taşlarla bezeli Çarlık nişanını taktı. Eline ekmek ve tuz alıp işgalcilerin karşısına çıktı. Peşinde ise Hakim Holovatiy, askeri katip Hloba ve karargahtaki diğer otamanlar vardı. Ne yazık, çarın verdiği değerli taşlarla bezeli oyuncakların otamana faydası olmadı. Ekmek ve tuz tuttuğu ellerini hemen kelepçelediler. Hloba ve Holovatiy de kelepçelendi. II. Katerina, İstanbul'a karşı savaştaki kahramanlığı karşılığında, çeyrek asır boyunca Gulag Takımadalarındaki Solovka Manastırına kapatarak otamana cömertçe teşekkür etti. Yüce Çariçeleri otamanın yılda sadece üç kez güneş görmesine izin veriyordu: Dini bayramlar Krismas, Paskalya ve İnyet günlerinde...

Moskoflar Kozak Yurdunu teslim aldılar. Yağma başladı. Palangalardaki, er ocaklarındaki askeri eşyayı aldılar. Hazineyi ve bütün askeri belgeleri kiliselerden alıp götürdüler. Nedense adına asker denilen Moskof ayak takımı, bu durumu görünce kiliseye hücum etti: Altın haçları kopardılar, ikonaları kaplayan gümüş varakları yırtarak aldılar sonra da ufalayıp parçalayıp alelacele ceplerine sıkıştırdılar. Yağmaya geç kalanlar da ganimetten mahrum kalmadılar: Gümüş yapraklarla kaplı çar kapısını kırıp, kim parçanın bir ucundan tutabildiyse, çekerek parçaladı. Onlarda paylaşma böyleydi oluyordu.

Zaporijya'daki Kozak Yurdunu yerle bir ettiler. Yerli ahalinin elinden ovaları, çayırları aldılar, ama bu da az geldi. Belki de en büyük yağmacı olan Prens Vyazemskiy bir inşaata başladı ki, Kozak mezarlığındaki bütün türbelerin taşlarını alıp, istavrozları, çitleri sökerek inşaatının duvarlarına koydu. Daha küçük memurlar da hiç olmazsa bir şeyler çalarak geride kalmak istemediler. Prens Vyazemskiy'in valisi P. Korolenko hatıratında, "Kilisenin en büyük çanını düşürüp parçalayan Rozelnlanzer adlı birisi, bakırını Polonya'da Yahudilere okkasını 11 rubleden sattı" diye yazar.

Harap edilen yurtlarından çıktılar Kozaklar. Pek de seslerini duyurmadan en yakın komşularından, İstanbul'dan ama dilediler. "1775 yılında, Zaporijya'dan Türk topraklarına yaklaşık 5000 Kozak geçti" yazacaktır daha sonra olayların bir çağdaşı. Kimisi kayık ve şaykalarla, kimisi yaya gitmiş. Kesin bilinen, Kozak Yurdunun koruyucusu sayılan Kutsal İkona karadan götürülmüş. O çileli yürüyüşten pek az belge kalmış günümüze. Bir tek şu türkü kalmış, yok olmamış.

Derin ve geniş Bug ırmağı boyundan,

Koylardan kıyıların başından,

Hey bizim şanlı Kozaklar yürüdü.

Hey bizim şanlı Kozakların

Gam gitmez artık başından

Sardı Moskof etrafını, yürüdü

Hey kiliseler, kiliseler meşeden,

Her tarafta devriye gezerken

Papaz Volodımır'ı götürdü
Hey Moskova tarafından
Uçtu geldi yukardan
Bomba yurduma düştü.
Hey bizim şanlı Kozaklar yürüdü
Yürüdü de şanları stepleri bürüdü.

Denizin Dnister ağzında bulunan Akkerman'daki Türk paşası Kozakları merhametle karşıladı. Onlara yiyecek verdi ve liman civarında kışlak yapmalarına izin verdi. En kısa zamanda toplanacak bir mecliste Kozaklar aralarından kırk kişi seçtiler. Sonra da kendilerini himayesine alsın, toprak versin, orada bir Kozak Yurdu kurmaya izin versin diye arz için padişahın huzuruna varma kararı aldılar.

İşte Mihal Çaykovski annesindeki hatıratan padişahın Kozakların dertleri ile ne kadar içten ilgilendiğini biliyordu. Padişah onlara yurt için Tuna nehrinin denize açılan Sulın, Katırlez ağızlarını, Aziz Georgi adasını, Tuna deltasındaki bozkırları verdi. Ayrıca Kozakların Özi'ye kadar bütün kıyılarda, koylarda avlanma, balıkçılık yapma, yerleşmesine izin verildi. Kışla Otamanı, Dobruca'da oturan Osmanlı Paşasına denk sayıldı. Askere nişan, topuz ve diğer müştemilat, mühür ve üzerinde altın renkli haç ve gümüşi hilal olan sancak verildi. İstanbul Patriğinin, o sancağı, Kozakları ve ailelerini kutsadığı gün bayram ilan edilmişti.

Osmanlı, Ukrayna insanına yalnız 1775 yılında mı yardım etti, diye düşünürdü zaman zaman Mihal Çaykovski. Daha önce Moskova adına Türklerle savaşan İvan Mezepa, kaderin garip bir tecellisi ile Poltava önlerinde yenilince yine Türk topraklarına sığınmıştı. Kost Hordiyenko, Pılp Orlık yine aynı öyleydi... Daha sonra Hatman olan Orlık, Türkler, Tatarlar, İşveçliler ve Leşçinski'ye bağı Lehler ile birlikte vatanını adım adım Moskof'tan kurtarmaya başlamıştı. Pılp Orlık'ın beyannamelerinin ulaştığı her yerde ayaklanmalar başlıyordu. Ama ona nasip olmadı...

16

“Gromonosets” askeri gemisi İstanbul limanına demirledi. Prens Aleksandr Sergeyeviç Menşikov bir imparator edasıyla yürüyerek kıyıya çıktı. Rus prensinin peşinden gelen birbirinin ayaklarına basarak, itişerek, meraklı gözlerle etrafı izleyerek gelen kalabalık maiyet de imparator edasının altını çiziyordu. Misafirleri karşılamak için rıhtıma gelmiş, hatta şark adetlerine göre bile abartılmış derecede önceden süslenip hazırlanmış Türk heyetinin sayısı da onlardan az değildi. Daha önceden İstanbul'a gelmiş bulunan Petersburg heyetinin içindeki diplomatlar, kendilerini karşılayan heyetin içindeki, Türk hükümetinden yüksek düzeyli divan üyelerini fark etmişlerdi. Kuzeyden gelen misafirlerin karşılandığı güzergahın iki yanı boyunca tören birlikleri sıralanmıştı.

Prens Menşikov yerli erkanın kendisine hürmetine rağmen, sırtından bir sivrisinek ısırıyor da eliyle yetiştiremiyor gibi huysuzlanıyordu. Çar I. Nikolay kendisini İstanbul'a son derece hassas bir görevle, olağanüstü elçi olarak göndermişti. Prens, Rusya'nın Osmanlı Ortodoks tebaası üzerinde hamisi olmak konusunda hem padişahı hem de divanı ikna etmeliydi. Ve bu tebaa neredeyse Osmanlı ülkesinin yarısına denk geliyor, sayıları on milyonu oldukça geçiyordu. Yani Petersburg çarı, durup dururken devletin ikinci padişahı oluverecekti.

Prese gelince diplomatik oyunları hazzetmezdi. Ta bilmem ne zaman kadar önce Danzig'e elçi olarak tayin edilince oflayıp puflamış, teklifin kendisi için tenzili rütbe, hakaret anlamında olduğunu savunarak çiftliğine çekilmiş, denizden bin fersah uzakta olduğu halde denizciliğe merak salmıştı.

Bir keresinde, gerçi o zaman da reddetme çabasında bulunmuş ama başaramamıştı. Barış anlaşması imzalamak için İran'a, cengâver Feth Ali Şah'a gönderilmişti. Şahın öyle oluşundan mı, yoksa başka bir nedeni mi vardı barış anlaşması yerine, nota verme fırsatı bile olmadan savaş başlamış, İran Rusya'nın güneyine saldırmıştı. Bu arada Menşikov ise tutuklanmıştı. O zaman kem diller savaş nedeni olarak, prensin kendisine düşman üretme yeteneğini bahane etmişlerdi. Çar I. Nikolay onunla bir buluşmasında, deniz kuvvetlerindeki yaşlı üyelerin ölümleriyle ilgili üzüntüsünü dile getirdiğinde Menşikov:

— Onlar aslında çoktan ölmüşlerdi efendim, ancak şimdi gömülüyorlar, deyivermişti.

Yine bir defasında çar ile sohbetinde söz, hazineden külfetli bir meblağı yürütmek için babasını şeytana bile satar diye bilinen Kleinmichel'e gelmişti. Menşikov yine sözü almış:

— Duydum ki, kont karşılığında ruhunu şeytana vermek için anlaşmış. Ancak alış-veriş gerçekleşmemiş, çünkü kontun ruhu noksan çıkmış.

Moskova Valisi Zakrevskiy'e şehri hakkındaki Menşikov'un sözlerini ilettiklerinde valinin gözleri seğirmeye başlamıştı. Çünkü Moskova için bazen niçin mamur diyorlar diye Menşikov'a orulunca, "Evet Moskova mamur şehir ama Kont Zakrevskiy'nin yönetiminde mazlum oldu" demiş.

Bir sonraki sefer Menşikov'un Moskova dönüşünde, Vali Zakrevskiy'in aldıracağı, sokaklarda köpek gezdirme sırasındaki güvenlik önlemleri ile ilgili düşünceleri sorulmuş. Menşikov cevaben:

— Aslında ben sokaktaki bütün köpekleri burunsalık takılmış gördüm. Yalnız Zakrevskiy köpeğinin burnunda bir şey yoktu, demiş.

Prens Aleksandr Sergeyeviç'in benzi, hep övündüğü dedesi Generaller Generali Menşikov'un kariyerinin tavşan etli börek satıcılığından başladığı hatırlatıldığında gömgök kesilirdi.

Prens zaten diplomasiyi sevmezdi. Hele hele İran Şahının zindanını hatırlatan şark diplomasisini hiç sevmezdi.

O gün prens hazretlerinin Türkler ile merasim yapmaya niyeti yoktu. Öyle ya prens, muhtaç değil gerçek hükümdar olan çarın temsilcisiydi. Menşikov sadrazamın kabulüne,

üniformasız, evde giydiği iç elbise olan “sürtük” adı verilen sıradan uzun bir hırka ile gitti. Gelenin tavrı karşısında, misafiri karşılayan Londra’nın, Paris’in en iyi mekteplerinde terbiye almış Türk hariciyecilerinin ağızları akşam namazında dua eder gibi hep birlikte açılmıştı.

— Beş gün içinde, dedi prens, donuk bir tavırla sıradan, mesela o günün akşamının olması gibi, mesela zaten olması gereken bir hadise gibi, Yüce Efendimiz Çar I. Nikolay beş gün içinde Rusya’nın Türk Devleti içindeki Ortodokslar üzerindeki vesayetini garantileyen anlaşmanın imzalanmasını istiyor.

Elbette sadrazamın bu isteğe cevap vermesi akıl karı değildi. Demek ki padişaha çıkacaktı. Hatta Menşikov dışişleri nazırı ile görüşmeyi reddetmişti. Ona söylenenlere göre bakan “yalancı şahıs” idi, “Fransız yareni” idi. Prens kurallara göre gerekli yerlerde eğilerek selamlamadan padişahın mekanına alelade adımlarla girdi. Önüne varılan bir sonraki kapı Türk kıvrak zekasının ürünü olarak çok alçaktı ve rükua gider gibi eğilmedikten sonra girmek mümkün değildi. Fakat hazretleri burada da kendini kaybetmedi. Hopak oynayacakmış gibi iyice yere çömeldi, eğilmedi. Gerçi böyle de sığamadı. Üç kitanın hükümdarını ilk selamlayan vücut azası Menşikov’un düz kığı oldu.

Bu arada padişahın çekmecesinde kuzeyden gelen terbiyeli misafirleri izleyen hafiyelerin raporları duruyordu. Bu nedenle o zamanları moda olan sihirbazlık numarasını kullanmaya karar verdiler. Bir dokunuşta masa kendi etrafında dönmeye başlayınca Menşikov yine kibirlenip:

— Siz masayı evirip çeviriyorsunuz, ben ise bir dokunuşta divanı evirip çeviriyorum, dedi.

Rus diplomatlarından birinin acil koduyla Petersburg’a bilgi götürmesi gerekince Menşikov ona iletmesi için şu mesajı vermişti:

— Sağlığım yerinde, günlerimi binicilikle geçiyorum. Şu anda bindiğim atın adı padişah.

İstanbul, kutsal yerler üzerinde Rusların vesayetini, tabi ki reayasının yarısını Petersburg’a kaptırmadan, neredeyse tanımak üzereyken, çarın ordusu Prut’u geçmiş Moldova ve Eflak içinde dağılmıştı.

Savaş patlak verdi. Hangi tarafın suçlu olduğunu çıkarmanın imkansız olduğu bir savaş başladı.

17

Mihal Çaykovski güneşin battığı tarafa doğru kendini yollara vurduğunda kendisiyle birlikte Maksim Zelençuk da vardı. Alışkındı Maksim. Ulaklık göreviyle uzak ve tehlikeli yollara çıktığı az değildi. Ve o yollarda tedbirli gözlere ve kulaklara sahipti. Kader Mihal’i Boğazın sahillerine attıktan sonra Maksim genellikle İstanbul ve Paris arasında seyahat eder oldu.

Son defasında Hotel Lambert’de Mickiewicz’in yanında hemşerisi Mikola Saviç’i görmüştü.

— Size Şavçenko’dan “Kafkas” manzumesini getirdim, dedi Saviç yolda sakladığı sayfaların hala yerinde olup olmadığını kontrol edercesine yoklayarak. Kiev’i Paris’le, Paris’i

İstanbul’la, sonra Çaykovski vesilesiyle de Kafkas ahalisini, Şeyh Şamil ve mücahitlerini bir ipe, hem de ebediyen, dizselerdi ne güzel olurdu.

— Orası kesinlikle, diyordu Mickiewicz. Ailesine maişet bulma amacıyla omuzlarındaki gazetecilik ve ayrıca üniversitede ders yükünden olacak sesinde yorgunluk ve donukluk vardı. Collage de France’da ders verdiğim vakit Ukrayna hakkında epey soru sorarlardı. Şükür Tanrıya sizin ülkenizde gezmiş biri olarak Steble’deki muhteşem bahçeler, misafirperver Harkiv ve hoşsohbet Gulak-Artemovsk ile sohbet, tabi ki şirin Odesa hala aklımda duruyor. Kiev’de aydınların zamanı gelince ayaklanıp dikilecek kadar birleştiklerini duydum.

Mickiewicz’in dilekleri gerçekleşemedi. Çünkü Maksim İstanbul’a varmak üzereyken Kiril-Mefodiy Cemiyeti üyelerinin tutuklandığına dair haber geldi. Mikola Saviç ise zavallı ülkesine ayak basmak üzereyken sınırda tutuklanmıştı.

Zelençuk bu üzücü haberi Çaykovski’ye arz ettiğinde o kadar çok müteessir olacağını tahmin etmemişti. Mihal en başta ütün Polonyalıların “Taç giymemiş kralı” yaşlı Adam Czartoryski’ye mektup yazmak için hemen o akşam oturdu.

Ukrayna’da direniş ve ayaklanma ateşinin Dekabristler zamanından beri ilk kez alevlendiğini, prens yazdı. Çaykovski, Kostomarov, Şevçenko, Kuliş ve onların dava arkadaşlarının tutuklanmasına dair gelişmelerin, Fransa ve Polonya basınında geniş yer almasını, ayrıca Ukrayna’nın bağımsızlığı düşüncesinin yaygınlaştırılmasını talep ediyordu. “O fikir, Ukraynalıları ilk önce direnişe... Ukrayna’nın Polonya’ya ilhakını değil de tam tersine bağımsızlığını istediği hususunda kendileriyle net ve dosdoğru konuşan prensle ortak paydada buluşmaya itecektir”.

Çaykovski Ukrayna ile sağlanan görüş birliğinin, eskiden olduğu gibi heder edilmemesi konusunda Czartoryski’yi ikna etmişti.

Prens, Mihal’e inanmış, görüşlerini paylaşıyordu. Fakat Maksim, “kazanılmış toprakların” iadesi düşüncesini kimsenin taşımaması gerektiği manasındaki fısıltıları, Hotel Lambert’de sadece bir odada değil, başka yerlerde de işitmişti. Arkasından, hatta bazen karşıdaki mütecessis bakışların sahiplerinden pek çok defalar hissetmişti.

Çaykovski hakkında Maksim’den saklama, gizleme gayretini bile artık terk edip:

— Yeni Bohdan Hmelniçkiy geliyor, denir olmuştu.

Çaykovski ise gündüzün ne kadar zahmetli işleri, koşuşturması olursa olsun, belirsizliklerle dolu bir güney akşamlarının ardından mektup yazmaya otururdu. Direnişin mümkün olduğuna inanırdı. Yeter ki “meselelerin akıl insanlar tarafından yerinde incelenmesi, dini önyargılara yer vermeden...”. Mihal’e göre bu tür insanlara, milli direnişin gözler önünde yeşerdiği Galiçya’da, “papaz aileleri arasında” rastlamak mümkündü.

Şeyh Şamil’in dağlardaki adamlarına gönderilecek grubun teşkiliyle uğraşırken bu işle de uğraşmaya fırsat bulmuştu. Bab-ı Ali, dağlardaki metanetli insanların başarısını ziyadesiyle beklemekteydi. Hatta azımsanmayacak yardımlar vaat edilmişti. Daha önceki yardım vaatlerinden pek abat olmamış Çaykovski gülümseyerek:

— Vaatlerle bir kılıç alamazsın Maksim, alamazsın, dedi.

Aslında kendi haline de gülümsüyordu. Yalnız Türkleşmekle kalmamış, şu şark güneşi altında istemese dahi, bir sürü elleri olan Şiva tanrısını andırıyordu. Sırbistan ve Eflak'taki, İran, Bulgaristan, Girit, Yunanistan'daki kendisine bağlı ajanlar gerekli ve önemli bilgilere durmak bilmeyen köstebekler gibi altlarından oyup ulaşıyorlardı. Sonra sahip oldukları bilgileri derhal Paris'e, dost Fransız ve Türk diplomatlarının kullanımına veriyorlardı.

Bu meyanda Mihal Çaykovski'nin kitapları da kendi başlarına işlevlerini eda ediyorlardı. Jandarmanın zinde gözüne takılmadan, kimsenin dikkatini çekmeden sınırlardan geçmişler, hatta öz vatanında diyar diyar geziyorlardı. Bu durumu Teodor Tomas Jerz birkaç cümle ile şöyle anlatmıştı:

— Mihal Çaykovski'nin eserlerini ülkemizde okuduğumuz zaman, aynı eskiden Henryk Sienkiewicz'in romanlarını okurken olduğu gibi, Mihal Çaykovski'in ülkemiz ve Tuna boyu toplumu arasında dolaşan söyleminden Moskova'nın çok rahatsız olduğunu duyduk. Türk hükümetinin Çaykovski'yi kendisine vermesini, en azından sınır dışı etmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Bizde, Podilya'da onun etkisi o kadar gözle görülür seviyedeydi ki, bu sayede Çaykovski yalnız bir yazar olarak zirveye tırmanmamış, ayrıca Polonya'nın bir kurtarıcısı payesine kavuşmuştu.

18

Çaykovski Maksim ile birlikte Çar I. Nikolay'a yeni bir sıkıntı daha bulmaya karar vermişlerdi. Uğraşırken çare kendiliğinden temsilciliğin kapısını tıklattı. Müteredit ve utangaç tavrıyla tıklattı.

Saçlarının kahir çoğunluğu beyazlamış, artık genç sayılmayacak iki sakallı papaz daha eşige ayak bastıkları anda yere kapaklandılar.

— Ben, Papaz Pavlo...

— Ben de Papaz Olimpiy... Bize yardım edin, sizden aman diliyoruz. Fazlasıyla müteşekkir olacağız...

— Ne münasebet, dedi Maksim hemen davranarak, ayağa kalkın. Burası kutsal bir mekan değil, galiba olmayacak da.

Onları dizlerinin üzerinden neredeyse zor kullanarak kaldırdı. Bir aralık duraksamadan sonra, şaşkın misafirler birbirlerinin sözünü keserek, kendilerince mühim hususları ilave ederek döktürmeye başladılar:

— Biz Bukovina'daki Bilokrıntsa Manastırındanız. Eski Akide mezhebindeniz. Derdimize çare için gezmediğimiz yer, basmadığımız toprak kalmadı. Sonunda bilenler buraya, İstanbul'a gitmemizi salık verdiler. Sayımız yedi milyonu bulduğu halde, Eski Akidecilerin bütün manastırlarına kilit vuruldu. Çar bütün papazları derdest edip Sibiryaya sürdü. Yeni papazların yetiştirilmesi ise yasak. Biz yok oluyoruz. Çiy tanesinin öğle güneşiyle yok olup gitmesi gibi yeryüzünden kayboluyoruz. Çünkü ne Bilokrıntsa ne de Dobruca'da yeni yetişen

papazlarımıza el verip kutsayacak piskoposumuz yok. Yani anlayacağınız, her zaman söyleyecek sözünüz, yapacağınız iyiliğiniz olurmuş diye Nekrasovcular bizi size gönderdiler.

Maksim kendi hayatına dair biraz hayıflanarak:

— Maalesef, yaptığımız işler pek ruhani sayılmaz, dedi.

Kendisi de, yani Çaykovski de Rus Çarının Eski Akideciler üzerindeki mezelletleri hakkında yüzeysel bilgiye sahipti. Batı gazeteleri onlarla ilgili nadirattan da olsa yazıyordu. Bildiklerinin çoğu Dobruca, Kozak Yeri ve Tuna ağzına yaptığı seyahatlerde ahaliden duyduklarıydı. Anlatılanlara göre jandarmalar Bilokrıntsa Manastırının baş ruhanisi Arşimandrit Heronti'yi Avusturya yolunda tutuklamışlar. Yine imparatorun emri ile onu Petro-Pavlovsk, sonra da Shlisselburg mahpusuna kapatmışlar. Oralarda işkencelerden aklını kaçırmış. Papaz ölene kadar öyle deli kalmış.

Mürşit Afoniy Koçuyev ve azizler Olimpiy, Arkadiy, Hennadiy, Konon, Suzdal Manastırındaki “Manevi Mahpus” duvarları içinde acı hatıraları kalanlardandır. Arkadiy bir Numaralı mahkumdur, Olimpiy ise ikinci sıradaydı. Halkın haberdar olmaması için onların isimlerini bile bile silmişler, geriye gizemli numaralar bırakmışlardı. Fakat Çaykovski bir keresinde bir Türk yöneticisinden Eski Akidecilerin ruhanilerinden bu memleketlerde yaşadıklarını duymuştu. Kader onları bu topraklara savurmuş.

— Kudüs’e gidin. Kahire’de Maronileri ziyaret edin. Ayrıca Türk Ermenilerine sorun. Ben sizin için Fransız konsolosuna ve tanıdık Rum tüccarlara tavsiye mektubu yazarım.

Papazlar Pavlo ve Olimpiy birçok memleketi dolaştılar fakat boşuna. Ruhani düzenleri yok edilmişti. Tekrar İstanbul’daki temsilciliğin huzuruna çıktılar.

— Maalesef, diyordu Çaykovski, ama ümidimizi kaybetmiyoruz. Size İstanbul patrikliği tarafından kutsanmış bir piskopos lazım. Başka bir yöntemle bu işi çözmeye çalışacağım.

Çaykovski zamanla İstanbul’a, memleketi Halçıntsi kadar aşına olmuştu. Bulgar Ohnyanoviç onu, derdini halledebilecek bir ruhani olan eski Bosna metropoliti Amvrosi ile tanıştırdı. Aslen Arnavut’tu ama Slav dillerini iyi bilirdi. Hayatının son demlerini İstanbul’da cüzi bir emeklilik parasıyla geçirmekteydi. Çaykovski, Eski Akidecilerin sorunlarına el atması için, papaz ile teklifinde ısrarcı olmadan, itinayla görüşmesini sürdürüyordu.

Metropolit bir taraftan rıza gösterirken, bir taraftan da ruhani kurallara aykırı olmaması konusunda Kudüs patriği sekreterliğindeki istişaresine göndermede bulundu.

— Sekreterlikte, hiçbir diplomatik yuvarlak ifadeye yer vermeden net bir şekilde, Eski Akide kilisesi bizden çıkma bir unursa, onların da aynen bizler gibi bir Hıristiyan olduğunun meşruiyeti şüphe götürmez, denildi.

Neşeden yüzleri parlayan papazlar Pavlo ve Olimpiy, beraberlerinde metropolit olduğu halde bereketli bir günün başladığı yeni bir sabah vaktinde Bilokrıntsa’ya doğru yola çıktılar. Çarın olağanüstü muhalefetine rağmen Dobruca’da birkaç, Rusya’da ise pek çok ruhani şahıs kutsanabilirdi. Bu durum çara çok dokundu. Çara sadık devlet görevlilerinden oluşan ve onun için güvenilir bir merci olan sinod ile yönetilmiyorlardı. Onun yerine Eski Akide kilisesi yalnız

ruhanilerin reyinin kabul edildiği bir meclisle idare ediliyordu. Hatta mezhebin sıradan mensupları kendi papazlarını faziletli ve eğitilmiş erkeklerden seçebiliyorlardı. Böylelikle papazlar çarın gizli birer ajanı olmuyorlardı. Bu durum Tümgeneral Leontiy Dubelt'in daha sonraki şu serzenişini anlaşılır kılmaktaydı: "Bilokrınıtsa'da konutu bulunan ayrılıkçı metropolit Viyana yakınlarındaki Kragenfurt'ta, hükümetimizin taleplerine rağmen en ufak bir polis takibine bile maruz kalmadan bu zamana kadar oturmaktadır..."

Vay vay, diyerek nükte yaptı Çaykovski sonra Maksim'e. Baksana muhtemelen aklını yitireceği kendi Hıristiyan ülkesini bırakmış, başka bir ülkede, hem de polisin gözünü üzerinde hissetmeden hayatını sürdürüyor.

Gerçi o göz metropoliti takip etmekten kendini alamadı. Çar I. Nikolay metropolitin ruhanilik görevinin iptalini ve Bilokrınıtsa manastırının lağvını Avusturya hükümetinden istemeye başladı. Petersburg nazik davranmaya gerek görmedi, aksi takdirde Rus ordusunun Avusturya üzerine yürüyeceğini bildirdi. Metropoliti ilk başta gayet hürmetkar biçimde kabul eden Viyana'daki imparator, onu yine başkente çağırdı. Fakat amacı yine hürmetlerini takdim etmek değildi. Bilokrınıtsa kürsüsü yerine, en iyilerinden bir İstanbul Patrikliği kürsüsünü teklif ediyordu.

Metropolit Amvrosiy reddetti.

O zaman, bu laftan anlamaz metropolit Slovenya'daki Zili kentine, hayat çilesini burada doldurması için sürdürdüler. Eski Akideciler ancak bir buçuk asır sonraki dünya Ortodokslar Kongresinde Amvrosiy'i azizler listesine dahil edebildiler. Buna rağmen Bilokrınıtsa Kilisesi 1920 yılına kadar varlığını sürdürmüştü. Hatta Tescilli Kozakların Kuban tarafındaki meskun olanları da oranın mensubu olarak kalmışlardı. Gertsen ve Ogaryov ile mektuplaşan, Rus demokratlara yardım eden, Nekrasovcuların otamanı Eski Akideci Honçar, bir vefa örneği olarak askeriyle gelip Çaykovski'ye yardım etmiş, onun bayrağı altında yiğitçe savaşmıştı.

19

Kozak bölükleri açık meydanlıkta yarım daire halinde düzen tutmuşlardı. Süvariler sabırsız atlarını hizaya getirmeye çalışıyorlardı. Önde bir kozak açılmış bir sancakla vakarlı bir edayla ilerliyordu. O inanılmaz manzara Maksim'in gözlerini kamaştırdı. İstanbul'dan daha yeni gönderilen, Sarıkamış Kozaklarının ve Doroşenko'nun bu sancağı patrik tarafından hediye edilmiş, daha doğrusu geri iade edilmişti. Şimdi pırıl pırıl gökyüzünde dalgalanmaktaydı.

Bir zamanlar Dobruca'da söylediklerinin neredeyse aynısını tekrarlayan Çaykovski Maksim'e dönüp:

— Sarıkamış Kozaklarının Zaporijya yurdu artık yok. Ancak yurt yeniden doğuyor, diye ilave etti.

Kalabalığın eksik olmadığı talim meydanına bir dakikada sessizlik hakim oldu. Bayrağa bir Ortodoks papazı, bir Katolik rahibi, bir Müslüman imamı bir de Musevi hahamı yaklaşıyordu. Arkalarından da askerler birer birer onlara gidip bazıları İncil, bazıları Kuran, başkaları kendi kutsal gördükleri Tevrat üzerine yemin ediyorlardı.

Maksim gördüklerinin gerçekten hayal, halisünasyon veya rüya olmadığı üzerinde düşünüyordu. Kozaklık davası unutulmuşluktan gerçekten kurtulacak mı? Kötü çar ve çariçelerin öz topraklarını gasp ettiği için, on bir kez yer değiştirmek zorunda kalmaktan, hatta gurbet ülkesinde bile yurt kurmaktan çıkıp yeniden mi doğuyordu? Dedeleri anlatmıştı. Daha küçük Orlık, Tanrının bahşettiği ülkeye dönmek için Ren Kozak Yurdunu kurmayı hedeflemiş. Uzak Alaska'da bile Ukraynalı göçmenler kendi devletlerini kurma planları yapıyorlar ki, uzak hayaller... O zaman buradaki Yurt kurmak neden nasip olmasın?

Maksim, yemin töreninden sonra Şumnu'dan Başkumandan Osman Paşa'nın karargâhına geçtikleri sırada bu düşünceleri bir süre daha terk edemedi. Orada Kozak topçusu için kendilerine top vereceklerdi ve Doruca'dan yeni gönüllü katılımları olacaktı. Topları nihayetinde gördüler fakat katılımlar olmadı. Çünkü doruca artık Rus askerinin elindeydi.

Top gülleleri ıslık ıslık gelip on adım ötesinde infilak ettiği an, Maksim için gelecekle ilgili hayallere bir daha dönme zamanı kalmamıştı. Çünkü kaderinde Türk toprağındaki ilk dövüşünü Silistre Kalesi önünde yapmak varmış. İnsan ayağından uzak, oldukça sık ormanlarla kaplı, şelalelerin toprağı kabarttığı vadi üzerinde Rus ordusu kendisine geçit açmak için, Çar I. Nikolay da Slav dünyası egemenliği için yüklendi. Çaykovski'ye on küsur Türk süvari birliği daha verdiler. Silstre'yi savunacaktı. On iki bin kişilik garnizon şehri, Varşova ayaklanmasını bastırmasındaki acı hatırasıyla meşhur General-Feldmareşal Paskeviç'in kumandasındaki seksen bin kişilik Rus ordusundan fedakarca müdafaa ediyordu. Bu general, anasını satayım, hemşerisidir, Poltavalı. Ayrıca Revan kontu, Varşova'nın en parlak prensi idi. Daha Paris günlerinde Mikola Saviç, Adam Mickiewicz ile görüşürken anlatmıştı: Paskeviç hemşerilik bahanesiyle Panteleymon Kuliş'i vareniki mantısı yemeye davet etmiş. Fakat oracıkta adamı tutuklatmış. Varenikiler soğumamışmış bile...

Maksim yalnız birkaç saat uyuyordu. Ya da gözleri hiç uyku görmüyordu. Herkes için zordu. Çaykovski için de öyle. Çünkü rütbesiz Kozaklardan fazlasına tenezzül edemezdi. Samimi arkadaşı Lenor'a 17 Haziran'da yazdığı mektupta Mihail yalan söylemiyordu: "Ruzicki reddettiği için istesem de bir anda asker oluveriyorum. Nöbete bile kendim çıkıyorum. Varna'da Fransızlar, Balçık'ta İngilizler bilerek yanıltıyorlar. Yok, yollarda atlılar, yok arabalar görmüşler... Askerlik mesleğinde bu düpedüz bir utançtır".

Zaten türlü türlü bahanelerle oyalanan müttetik kuvvetler ısrarlı Rus hücumlarını var gücüyle savuşturan Silistre'yi kurtarmaya gelmekte aceleci değillerdi.

Gerçek mesleği askerlik olmayan Çaykovski, kendi mantığını ve tecrübesini kullanarak gerilla taktiği uyguluyordu. Hareketli birlikleri düşmanın çeşitli cenahlarına zorluk çıkarıyordu. Birçok çadır kurdu. Amacı rengârenk Kozak üniformalarıyla büyük bir askeri güç fikrini uyandırmaktı. Bu durum Paskeviç'e zaman kaybettirdi ve onu tereddüde düşürdü. Bu arada kaleye önemli engel çıkmadan nevale, mühimmat ve silah ulaşabiliyordu.

Maksim ise yeni bir Rus hücumunu püskürten kale müdafileriyle birlikte dövüştükten sonra, Kozak karargahına sadece gece yarısı dönebiliyordu. Felaket saçan güllelerin başların üzerinden kale surlarına ıslıklarla uçuşu, çarpışmalara ara verildiği vakitlerde çiçeklere bezenmiş ağaçların buram buram kokularını bir anda yutarak etrafı kaplayan sıcak ve nemli havaya karışan barut dumanı ve is, sinirleri örselenmiş, yıkılmış, yorulmuş ve tükenmiş insan ruhlarına endişeler salıyordu. O güney gecesinin güzellikleri insan öfkesiyle, farklı dillerdeki sert komut ve

çağrılarla, yaralıların iniltileriyle ve ölümün kucağındakilerin çığlıklarıyla bir türlü barışamadı gitti.

Türk safları Ruslarla kafa kafaya geliyorlardı. Herkes sahip olduğu anın kıymetini anlıyordu. Çünkü Ruslar, daha akşamüzeri neredeyse surların dibine kadar gelmişler, seksen adım mesafeye siper kazmışlardı. Karşısındaki rakibinin omzuna ya da başına kılıcının indiğinde büyük bir ferahlama duyulacağını Maksim eskiden olsa inanmazdı. Çünkü olsa olsa yakınında bir yerlerde infilak edip çevresini bir an aydınlatan top mermisi dışında zifiri karanlık gecenin yoğun sisi içinde, kimin kim olduğunu ayırt etmek mümkün değildi. İşte, karşısına bir siluet dikildi. Fakat yarı karanlık içersinde onun tehlikeli hareketini fark etti. Süngüyle saldırmaya muhtemeldi. Maksim olağanüstü bir gayretle yana dönüp kılıcıyla düşmanına uzanmayı becerdi. Karşısındaki düşerken onda tanıdık bir hareket seçti. Ancak rakibinin canhıraş feryadı kendisinden canlı canlı bir şeyler kopardı. Başkalarına benzemiyordu. Maksim'i doğrasalar feryadı aynı öyle çıkardı. Türk safları ileri atıldığında yaralının üzerine eğilip baktı. Dehşet, hem de soğuk ve acımasız. Adamın bedeni kasılıyor ve titriyordu. Aynı bir zamanlar, belki de çocukluğunda, erken kış mevsiminde, ırmak yüzeyindeki daha kalınlaşmamış buz kırılınca suya kaçtığı günkü gibi. Kendine gelir gelmez el yordamıyla yerdeki yüzü yokladı.

— Amca, burada nereden çıktınız siz?!

Maksim bu sözleri haykırdığını düşündü. Fersahlar ötesine, bütün etrafına, ilerideki muharebe meydanına kadar haykırdığını düşündü. Baba evinden bu kadar uzakta ve bu kadar saçma, bu kadar gereksiz, bu kadar günah bir cinayet. Haykırdığını düşünüyordu ama aslında sadece hırıldamıştı. Sesi kaybolmuştu. Boğazına az önce bıçak çalınmış bir hayvan gibi.

— Zindandan... Bıraktılar... Asker olunca... diyordu amcasının zor işitilen sesi. Kesik kesik söylüyordu. Tercümanı sözlerinin çevirisine yetişemeyen ve bu yüzden bekleyen biri gibiydi.

20

Uzun ve zayıf, kusursuz bünyeli, çoğu zaman gözlerinde mağrur bir kinayeli bakış meskun Prens Czartoryski'nin yeğeni Wladyslaw Zamoyski ile Mihal Çaykovski'nin ilişkileri sıkıntılıydı. Çayka'nın malda mülkte, soyda sopta gözü yoktu. Bir başkan olarak kendisine, İstanbul temsilciliğinin çalışanlarının zaten mütevazı maaşlarının azaltılacağına dair mesaj gelince, sadık dostu ve meslektaşı Lenor'a yazdığı bir mektupta derdini döküverdi.

“Ben ve sen, herkes, benimle kim varsa” diye yazıyordu tehlikeli Kafkas yolculuğuna hazırlanan Lenor'a, “kim kendisine Tanrı tarafından bize bahşedilen yaşamımızı, malımızı, namusumuzu dava edindiyse. Bizim paramız yok, aslında edinmek de istemiyoruz. Çünkü kamuya hizmet edenin başka işlerle uğraşması meşru olamaz. Tasarrufu elden bırakmıyoruz ama parasız bir an yaşamamanın, hareket etmenin veya işe girişmenin mümkün olmadığı durumda ne yapalım? Halim vaktim yerinde olduğu zamanlar kendi paramla Polonya'ya ve prens hazretlerine hizmet ettim. Bana göre benim işgal ettiğim makam gibi yerlerde şu Volodimir Pototski gibi, Sapiha gibi, bahsettiğim Zamoyski gibi zengin beyler bulunmalı. Onlar Polonya'ya kendi paralarıyla hizmet ederler, biz de onların altında, gerekiyorsa ve gerektiği sürece, idarecilik yaparız.

Yoksa mülklere sahip o beyefendiler, Polonya'ya hizmet etmek istemeyen, hizmet yolunda harcamakta ayak sürüyenler, kendilerini, şimdi ve ebediyen, Leh saymayı bıraksınlar. Ama biz açlıkta da soğukta da Polonya'ya hizmetimizi sürdürürüz. Böyle bir durumda dünya, dilencinin davaya hizmet ettiğine şaşırmayacak. Fakat bazı Lehler kibirli zenginlik içinde yaşarken diğerleri muhtaç ve apaçık sefalet içinde, kendilerine açılan ne bir açık kapı ne de gönüldeş bulamazken...”

Zamoyski kendi geleceğine doğru şöyle baktığında, orada muhakkak kendisine bir rakip görürdü. İşte o rakip Mihal Çaykovski olmuştu. 1831 yılındaki direniş sırasında Zamoyski Krijanetski'nin emir subayıydı. Sonra Avusturya sınırının arkasına çekildiği sırada General Ranorino kolordusunun şefi oldu. Wladyslaw mülteciyken Fransız ve İngiliz aristokratlarıyla iyi ilişkiler kurdu. Dayısı Czartoryski sayesinde diplomat çevrelerinin, hükümetlerin ve hanedan saraylarının güvenini kazandı. İltica edilen ülkelerdeki sürgünde hükümet çevrelerinde kendisini şüphesiz Czartoryski'nin sağ kolu olarak görüyordu. Sahip olduğu mülk, aile bağları ve dayısının azımsanmayacak yaşı dikkate alındığında ise, bir de veliahtlık söz konusuydu. En azından o hiyerarşi merdivenindeki en üst basamak kendisine ait olmalıydı.

— Anlamıyorum, diyordu Çaykovski ile konuşan Lenor omuzlarını çekerek, anlamıyorum, Kont Zamoyski, üstü kapalı bile olsa, niçin bizim İstanbul'daki temsilciliğimizin Prens Czartoryski'ye doğrudan bağlı olmak yerine, bağın kendisi üzerinden olduğunu sık sık söylüyor. Kont burada bir taş alıp da yerine koymamıştır...

Çayka, kafasındaki asıl düşüncelerini dile getiremiyordu. İşlerin önüne kendi “ben”ini yerleştirmeyi içine sindiremiyordu. Ama benzerini duyduğu da az değildi. Bir keresinde nazikçe, üçüncü kişiler üzerinden ifade edilmişti. Sonra öylesine bir fikir olarak yayılmıştı.

Gerçi kontun Mihal'i desteklediği de olmuştu. İstanbul Temsilciliğinin şubeleri geniş bir ağ oluşturduğunda, bütün Balkan coğrafyasını içine aldı. Sonra birbirinden önemli bilgileri elde edince Zamoyski Londra'dan Prens Czartoryski'ye yazdığı mektupta şöyle ısrar etmişti: “Çok rica ediyorum, Şarttan alınacak kriptolar için masraftan kaçınmayın. Çünkü benim burada kalmam, diğerlerinden daha mühim kabul edilen oradan gelen bilgiler sayesinde anlam kazanıyor”.

Çaykovski bir hususta ikna olmamışsa asla susmazdı. Bu durum Czartoryski karşısında da böyledir. Biraz da Zamoyski'nin müdahalesiyle Lazaristler Manastırı ile çalışma şartlarını oluşturup harcama yapmaya karar verildiğinde, Mihal'in düşüncesine göre bunlar yersiz harcamalardır, Hotel Lambert'e tepkisini şöyle yazar: “Sayın prensi, bu davanın kurucusunu, bir hayırsevere çevirecekler. Prens hazretlerinin adamına ise hiçbir yetki vermediklerinden, yalnız uygulama vazifesi verdiklerinden onu da bir dilenciye çevirecekler”.

Zamoyski'nin öyle itina ile tekerine çomak sokuşunu ve nihayetinde kendi kendine zarar verişini daha sert ifadelerle yazar. Neredeyse yıkıp viran eyler: “Ben o şartları havsalama sığdıramıyorum. Prens niçin para verdi? Ne fayda getirecek? Sıradan bir sadaka bu... Bu şartların ne amacını ne de sebebini anlamış değilim. Orada neler olduğunu bilemiyorum. Bu kadar açık söylediğim için albay beni affetsin. Ama yüreğim sızlıyor. Şu Polonya davası için ne kadar emek çektim, ne kadar zaman harcadım. Sevdiğim ailemi terk ettim. Geleceğimi reddettim. Ama hepsi heba oldu”.

Mihal'in öfkeli tepkileri dikkatlerden kaçmadı, Hotel Lambert kendisine yardım kararı aldı. Yardımına da Boleslav Wolehlowski adında, herkesin Zamoyski'nin sadık adamı olarak bildiği birini gönderdiler.

İstanbul temsilciliğindeki işler bundan sonraki dönemde tahmin edildiği minvalde gelişti. Wolehlowski, üzerine hiçbir sorumluluk almadığı halde Çaykovski'nin aleyhine, başkalarının gayretlerin kırar oldu.

Şaşkın Mihal ne yapacağını bilemez halde, yeni yardımcısının garip davranışlarının sebeplerini arasa da bulamayarak yine kaleme sarılır:

“Prens hazretlerinin politikasının sürdürülmesi gerektiği hususunda umursamazlığı ve sorumsuzluğu ile ilgili bazen ciddi uyarılarımla Sayın Wolehlowski'yi incitecek bir şey yapabileceğimi sanmıyorum. Ancak bu da benim Rus taşrasından, Ukrayna asıllı olduğum ve Leh olmadığım vs. gibi daha ağır ifadelerinin olduğu bir tartışmada vuku buldu. Ben o çocuk didişmesine takılmam. Fakat hastalandığı vakit onu evinde olduğundan daha iyi baktılar”.

Öte yandan yardımcısı inşafı bir teşekkür yerine Hotel Lambert'e şunları rapor eder: “Prens temsilcisi, hükümetin ve Polonya davasının Şarttaki temsilcisi daha saygın bir pozisyona sahip olabilir ve olmalı... Onun önünde hiçbir engel yok, hiçbir eksiği yok. Belki sade usul gerekli... Hükümete onun saygın ve bilgili olduğu hususunda temin ediyor. Ancak bunun gerçekte öyle olmadığını anlamak zor değil. Hükümet onun burada paşalarla iyi ilişkilere sahip olduğuna inanabilir. Ama onların simalarından bile tanıyamıyorsa hükümet buna inanabilir mi?”

21

Çaykovski'nin, artık General Sadık Paşa'nın askeri birliğinin karargahında, Adam Mickiewicz ve onun beraberindeki Henryk Slujalski ve Armando Levi'yi içtenlikle karşıladılar. Nizam içindeki Kozaklar işlemeli bir peşkir üstünde tuz ve ekmek sundular. Yerlere kadar eğilip selamlayarak hoş geldiniz dediler. Kozak Yurdundaki hayatın canlılığı, kendisinin beklemediği intizam Parisli meşhur misafiri memnun etmişti. Fakat akşam yemeği sırasında Çaykovski çektikleri zorlukları ve yeni yeni çıkan müşkülli saklamadı.

— Dobruca'daki askerimizin mevcudu az değil. Nekrasovcular ve Polonyalı subay ve erler de bize dahil oldular. Ancak ne olursa olsun adam eksikimiz sürüyor. Malum olduğu üzere, Bulgarları, Ermenileri, Yahudileri hatta riske girip affa uğramış siyasi suçlardan hükümlüleri bile reddetmedim. Saçlı, sakallı, ellerinden ayaklarından pranga izleri silinmemiş baldırı çıplaklar bile üçüncü gün artık Kozak üniformasını giymiş haldeydiler. Onlara baktığımda gözlerime inanmamıştım. Nizam altındaki gençler, turp gibi, delikanlıydılar. Tam bir harp canlıydılar. Zaten bir anda Sarıkamış Kozaklarının Zaporijya'daki eski yurtları hatıra geliyordu. Dövüşlerde kendilerini hiç de fena kanıtlamadılar. Kozakların o Gümüş Meleği adeta ölüleri canlandırıp o bölüğü tekrar ayaklarının üzerine dikti.

Yalnız Çaykovski, yeni silâhına alınanların giydirilip kuşatılması, silahlandırılması işini şahsi parasıyla yaptığını, bu iş için neredeyse bütün malını harcadığını söylemeyi unuttu.

Mickiewicz eski Kozak zamanlarının ve geleneksel şark ülkesinin harikulade alışımından oluşmuş bilinmez bir dünyaya, hasbelkader adım atmışçasına etrafına şöyle bir bakındı. Kiev'den Odesa'ya giderken stepin ortasında bir yerlerde konaklamış gibi Ukraynaca kelimeler

kulağa geliyor, öten böceklerin cırıltıları ile birlikte siyah gökyüzünde Avcı burcu sonra ufuktan Güvercin burcu yükseliyordu.

Bütün bunların üstüne, general çadırının yanında kendisi için açılan çadıra alayın mızıkacı takımı geldi. Ellerinde keman ve küçük davul olan dört Kozak doğuştan öyle sese sahiptiler ki, cenk hasretini anlatan şarkı ister istemez insanı eski Zaporijya Kozaklarının zamanlarına götürdü. Ardından onlara Çaykovski de katıldı. Makama girebildi. Bildiği Ukraynaca şarkı az sayılmazdı. Buna şaşmak yersizdi, çünkü “Kozak Hikayeleri” kitabının yazarı onun ta kendisiydi. Belki de bu hikayeleri Fransızcaya çevirmesi için oğlu Wladislaw’a tavsiye etmek Mickiewicz’in aklına o akşam gelmişti. Wladislaw babasının sözünü dinlemişti. O çeviri bir yıl sonra çıkar ve o eser bütün Avrupa’da meşhur olur.

Hicivci Henryk Slujalskiy ise Çaykovski’nin ya da Kozaklar arasında yaygın şekliyle Otaman Çayka’nın karargahında on gün kaldıktan sonra memleketine şöyle yazar: “Mutluluktan aklımı kaybetmediysem, Allah bilir ama bu olacak demektir. Temin ederim, 1. Kozak Alayı kadar zinde bir alay yoktur”.

Gördüklerini Prens Czartoryski’ye yazdığına Adam Mickiewicz’in ifadeleri daha soğuk kanlı, resmi dile daha yakındı. “Prens Efendileri, Sadık’ı, Polonya’ya ve şahsınıza karşı yine eskiden de bildiğimiz hisleri ile bulduk. Yakın çevresindekiler de aynı öyleydiler. Karargahta iki hafta kaldık. Farklı subaylarla yoğun ve derinlemesine sohbetlerimiz oldu. Eratla da görüştük. Prens Efendim, bizlerle birlikte bulunabilseydiniz ne kadar samimi bir hoşnutluk duyardınız diye pek çok kez aklımdan geçmiştir. Şunu da eklemek isterdim ki, daha Burgaz’a hareket etmeden Sadık ve onun karargahı hakkında pek enteresan efsaneler dinledik. Bize orada açlığın kol gezdiğini, yanımıza kuru ekmek, et almamızı söylediler. Kendimizi tehlikeye attığımızı, üzerimize çullanacaklarını fısıldadılar. Biz de gülüp geçmiştik, haklı olarak. Askerler komutanlarına son derece sadık. Subay kadrosu layık insanlardan seçilmiş. Aralarında hem kıdemli askerler hem de eşrafın çocukları var. Burada hepsi uyum içinde yaşıyor, kardeşçe. Buradaki ruh ve hava hem bilinen kaba asker şamatasından hem de salon gevezeliğinden uzak”.

İki haftada Mickiewicz’in keskin bakışlarından ne hata ne de sevap hiçbir şey gizlenememişti. Yalnız, Otaman Çayka’nın karargahındaki bozuk düzen hakkında yazan kanı bozuk kıskançların ispiyonlarından bahsederken, satırlarının aralarında öfke gizliydi. “Kanmayın, Prens Hazretleri, o ham ihbarlara. Alay kontrol altındadır. Eksik ve olumsuz durumlara ilgisiz kalınmıyor. Kayıplar tahmin edileceğinden daha az. Bütün orada bulunan süre içinde bütün 1. Alayda yalnız iki ölüm vardı. Alay doktoru Hutovski ilk önce Türk donanmasının başhekimisi olarak tayin edilmiş, fakat o hemşerilerine hizmet etmek için bu yüksek makamı reddetmiş. O göç edilen ülkede meşhur bir zat. Başka hükümetlerden de ona nişan ve beratlar verilmiş. Adaletli bir adamdır. Alçakgönüllü ve aydın.

Üç kıtadan her çeşit insanın bulunduğu böyle bir alayda elbette farklı durumlar olabilir. Yakın zaman önce Rus ordusundan uzaklaştırılmış askerlerden bir nöbetçi çavuşu ve üç askere alayın çevresinde devriye sırası gelmiş. Acemi ekserler galiba önceki zanaatlarını daha unutmamışlardı. Devriye gezme yerine yolculara saldırmışlar. Bin akçeyi ve eşyalarını gasp etmişler.

— Yüz elli sopa ve İstanbul’da mahkeme, diye hükmetti Sadık Paşa yağmacılar oracıkta yakalanınca. Başka ordularda sizi kurşuna dizmişlerdi bile.

Mickiewicz meseleyi anlayınca sade şunu söyledi:

— Aslında fazla yumuşak ceza. Sadık Efendi, böyle pisliği, tabiri caizse, kendi leğeninde yıkamanı tavsiye ederim.

Yazık ki, Çaykovski'nin rakiplerini hayal gücü fakirliği ile suçlamak mümkün değildi. Durup dururken Marsilya'da "Semafor" adlı bir mecmuada tuhaf bir haber çıkar. O imzasız yazıda, Çaykovski alayının düşmanla daha ilk temasında, otuz kozağın düşman Rus ordusu saflarına silahlarıyla birlikte geçtiklerini, Sadık Paşa'nın ise kumandalıktan el çektirildiğini, onun yeni tanzim edilen alayının da Zamoyski idaresine verildiği yazılmıştı.

Bu mecmua Lenor'un eline geçtiğinde, üzerine şüpheli bir madde bulaştırılmış da dokunmaktan iğrenmiş gibi parmaklarının ucuyla onu kenarından tuttu. Aralarında hiyerarşi olarak büyük fark olmasına rağmen, yaşlı bir imamın önündeki talebesini takdir etmesi edasıyla yine de Zamoyski'ye verdi veristirdi:

— Haset dolu düşünceler bunlar, ispiyoncu işi. Ne İstanbul'dakiler ne de buradakiler, yani sizin muhbirleriniz istihbarat işine vakıf değiller, sayın albayım. Hepsinden haberi olmasına rağmen Sadık'ın onları umursamadığına şaşırarak gerekir. Onun da cevap hakkı var, onun da insan gibi kendini savunmaya hakkı var. Fakat maalesef bundan dava ve Polonya'nın adı zarar görür.

Toleransı elden bırakmasa da Prens Czartoryski de bu kez suskun kalamadı. Ayrıca çoğu zaman yeğeni Zamoyski'nin gururunu kıyamıyordu.

Etraflarındaki sık çizgilerden adeta bir ağ oluşmuş, gittikçe daha derin karanlıklara bakan, içlerinde metal pırıltısının fark edildiği gözlerle defalarca bakışını asırların derinliklerinde gezdirmiş yaşlı adamın görüşü şöyleydi:

— Kozak teşkilatlanmasının düşünce ve oluşum olarak büyük değer taşıdığı kanısındayım. Bu oluşum, Rusin-Ukraynalıların Polonya elementi ile birleşmesinin sembolü olabilir. Ukrayna'da, belki de Moskof'un kendi emelleri için zaten istediği kardeş düşmanlığının, kardeşin kardeşi kesmesinin önüne geçmemizi sağlar. Bu yüzden yalnız Sadık ile ve onun üzerinden çalışmalıyız. Zaten onun fikri ve davası. Bunu ondan daha iyi yapan olmaz.

Yine Lenor'un bir mektubu işlerin gerçek yönünü gösteriyordu:

"Sadık Paşa'nın askeri yaklaşımı gittikçe kayda değer bir ağırlık kazanıyor. Bilindiği gibi 23 Haziranda iki Türk generali ile birlikte dört bin askeri, komutası altında toplayıp başlarına geçti. Bu, hiçbir iş yapmayan, ancak her şeyi büyük bir acele ile karalayan onun en azılı muhaliflerinin çenesini derhal kapatır. Mickiewicz Bey, fedakar insanların kıskançlık ve haset karşısında da dayanıklı olduklarına özellikle dikkat çekiyor.

22

Kasılmış, ayazda ölüp kalmış gibi korkudan donmuş haldeki Maksim, zaman kaybettiği ve bu yüzden yaralıyı kurtaramayacağı düşünceleriyle kendine geliverdi. Adamın elbisesinden kavrayıp infilak eden top mermilerinin yaydıkları ışığı kullanmaya çalışarak, ancak daha çok el

yordamıyla yarı karanlıkta yarayı sarmaya başladı. İyi ki yara derin değildi. Yalnız kan kaybını önlemek zor oldu.

Bu kere Maksim'e talihi yardım etti. Tam da gece hücumu şiddetleniyordu ki, gerilerde, Rusların arkasından bir yerden geri çekilme işareti duyuldu. Onları, büyük bir Leh destek gücünün geldiği duyumunun korkuttuğu daha sonra anlaşıldı. Sıhhiyelerin yardımıyla amcasını kalenin revirine taşıdılar.

Ertesi günü öğleden sonra yara biraz sakinleşince, amcası hava tükeniyormuşçasına kesik kesik anlatmaya başladı:

— Jıtomir'de mahkememiz oldu... Öyle yangından mal kaçıran gibi alelaceleydi... Toptan Yakutistan'a gönderdiler ama baban uzun süre dayanamadı. Onu verem öldürdü. Son yıllarımda iyi hal göstermem nedeniyle affa uğradım. Tam savaş öncesiydi ki, yukarıdan gelen bir ihsanla askere alındım.

Durumun hafiflediği zamanlarda Maksim hemen revire koşuyor, gurbetteki kendi mültecilik hatıralarını paylaşıyordu. Nasıl Sobonne'da eğitim gördü, kimlerle karşılaştı, görüşebildi vesaire. Amcası da uzun soğuk yollarda nasıl yaptı, anlattı. Fakat bir tek amcasının gözleri garipti. Onun gözleri Maksim'inkilerle nadiren karşılaşıyorlar, genellikle sineklerin konduğu tavanda, köşelerde geziniyorlardı. Ürkek ürkek davranıp bir kenara çekiliyordu. Ruhunda bir şeyler geziniyordu. Rastgele çizmenin içine girmiş ancak sahibi nereye kaçsa rahat vermeyen inatçı bir taş gibi geziniyordu.

Maksim uzun uzun ölçüp biçti. Nihayet, buz parçaları belirmeye başlamış soğuk bir suya dalacakmış gibi derin bir nefes aldı. Direk sorunca, amcasının ruhundaki o ana kadar görünmeyen bilmece ve şüphelerin düğümleri çözülmeye başladı.

— Ben bu savaşı istemedim.

Amcasının öyle bir bakışıyla, hem de acayip iğneleyici, ilginç, şaşkınlık ve kabahatin birlikte olduğu bir bakışıyla rast geldi.

— Ben mahkum edildim... Ya sen niçin? Niçin Müslümanlarla bir olup Ortodoks öz kardeşine elini kaldırdın. Niçin Yahuda'nın gizlice saptığı Zeytin Dağındaki Bahçenin karanlık yoluna sen de saptın?

Amcası birden öksürdü. O ana kadar kireçle badana yapılmış ev gibi bembeyaz olan yüzü, dondurucu soğuk havadan cömertçe ısıtılan bir kulübenin kapı eşiğine ayak basıp içeri girmiş gibi birden pembeleşiverdi. Öksürüğü dinince Beytullahm Mabedinin anahtarını nasıl ele geçirdiklerini anlatmaya girişti. Ona bunu, o sırada Rus misyonunda bulunmuş bir subay anlatmış. Türk paşası anahtarları Katoliklere vermek için Rum Piskoposun derhal kendine getirilmesini emretmiş. Ortodoks piskoposun kapısını uzun uzun boşuna dövmüşler. Cesurmuş, tehditlere pabuç bırakmamış. Ertesi günü Latinlere hediye etmek için sonunda balmumu yardımıyla kilitlerin kopyaları yapılmış ve gece boyunca ikinci anahtar çıkarılmış. Müslüman-Türklerin umurunda mı anahtarların hangi Hristiyan mezhebinde olacağı? Kime işlerine gelirse onlara verirler.

— Mesih'in günahkar insanoğlu için ortaya çıktığı yerde böyle bir oyun oynamak akla sığar mı?

Amcasının sesinde şimdi o eski tereddüt, anlaşılmaz ve açıklanamaz bir kabahat duyulmuyordu. Geriye kalan soğuk bir hüznün, yeşil otlar üzerindeki ilk kırağıyı anımsatan soğuk bir acıma idi.

— Tanrı bir, diyebildi sade Maksim, büyükbaba İbrahim'in mezarı başında türlü türlü inançlar dua ederler.

Ve birden Maksim'in ruhuna bir bent çekildi ve öncelikle derhal kendisine konuşmak, daha doğrusu kalbine saplanan kıymığı irdelemek istedi. İnsanları birbirine düşüren inançlar değil, hepsi gözleri doymak bilmez yalancı politikacıların oyunlarıdır. Bütün savaşlar, istisnasız, hepsi para, mal ve onlara, topraklara, insanlara sahip olmak için patlak verdi, diye haykırmak istedi. I. Nikolay için de öyle. Ona Beytullahın Mabedinin anahtarları, başkumandan Prens Manşikov'a, çar tarafından özellikle gönderilen Meryem Ana ikonasının gerektiği kadar gerekliydi.

— Oraya, depolarda bir yere koyun, sonra hallederiz, diye salık verir emir subayına prens.

Fransız basınında yazılıp çizilmese, belki de ikona kaybolur, Petersburg kayıpla ilgilenmezdi.

Maksim ayrıca, uzak taygalarda onlarca yıl olsa olsa çakal ulumalarını duyan adamcağıza, Avrupa akil insanların nasıl düşündüklerini de söylemek istedi. 1831 yılındaki başarısız direniş denemesinden sonra ellerin gevşediği günlerde verilen bir akşam davetinde, Paris'teki göçmen çevrelerinde oldukça tanınmış Yankovski de vardı. Heyecanlı Mickiewicz şöyle haykırmıştı:

— Başka çaremiz kalmadı, yeni bir mezhep gerekli. Ancak bunu kim kurar? Ben mi? Artık geç! Öbürü fazla aristokrat, başkası aşırı demokrat. Ama burada kutsal biri lazım...

Nihayet herkes yeni hareketin sloganının şu kelimelerden oluşması gerektiğinde fikir birliğine vardı: "Tanrı, Özgürlük ve Vatan!"

— İnsanlığın bir aile olarak birleşeceği zaman gelecek, diye eklemişti konuşmasını sürdüren Yankovski, bütün Hıristiyanların, Protestanların ve Musevilerin birleşeceği zaman.

Sonunda insan sürüsünün dışına çıkmak için insan havsalası mücadele etti, didindi, aktı ve yeniden birbirine tutundu...

— Sen aslında İsa'yı satmadın, aslında ihanet ettin, dedi boğuk sesle amcası. Bakışları buzlandı ve oflayarak yüzünü duvara döndü.

23

Maksim yine yolculuk kokuları duymaya başladı. Bundan başka barut ve daha bilmem neler kokuları. Çünkü gideceği yerler yakın dünyalara değildi. Tahran'a ulaştıracağı bilgiyi teslim edene kadar sürecek böyle bir yolculukta her şey olabilirdi.

Yola çıkmadan önce sağlığı çarçabuk yerine gelen amcasını ziyaret etmesi elbette doğrusu olacaktı. Pencerelemin açık durmasına rağmen apseli sargılardan ve ilaçlardan tüten koyu bir kokuyla dolu revirdeki amcasının yerinde yalnız yığın halinde duran nevesim vardı.

— Pansumana mı yoksa gezintiye mi, diye sordu yine amcası gibi esir komşusuna.

Komşusu parmağı ile havada bir daire çizdi, bir sonraki daire daha yukarıda çizildi. Son daireyi çizerken adamın parmağı neredeyse tavana dokunacaktı.

— Tan yeri ağarırken kaçtı, dedi komşusu. Maksim anlamadığını ifade için omuzlarını çekince, su dökmeye dedi, demek ki o suya karışmış gitmiş.

Ağır bir ruh haletiyle Maksim Tahran'a ulaştı. Amcasının dargınlığı içini yontuyordu. Ya onun düşmanlık ve şaşkınlık gibi birbiriyle tezat hallerin birleştiği bakışları. Belki de papaz olmasına ramak kalmışken, yeğeni Müslümanlarla birlik olduğu için kendisini kötü hissetmiştir. Aha, işte burnunun dibini görememişsin... Şimdi kader amcasını nerelere savuracak, firari olarak rastgele bir Türk'ün kılıcıyla mı can verir yoksa kör bir kurşun ardından mı yetişir, bilinmez.

Elbette Maksim amcasının kaderini, sabah sisi içinde Rus siperlerine doğru her kötü ihtimale karşı eğilmeyi de elden bırakmayarak firar edişini o zaman görmesi mümkün değildi. Siperde kendi aralarında konuşan iki Rus askerini duyması zaten mümkün değildi:

— Dün neredeyse Türk bıçağı boynuma iniyordu ama yine de okkalı bir ganimetle döndüm, diyerek övünüyordu İngiliz yapımı bir yivli tüfeği elinde evirip çeviren askerlerden birisi, bu öyle bizim hantal osurgan değil, çok daha uzaktakini indirir yere.

— Hiç olmazsa bir kere gümlettin mi, diye soruyordu umursamaz öteki.

— Nerde, muharebeden önce hiç olmazsa kargalarda denemeli. Dur, ağır ol! Orda kaleden sisin altında birisi hareket ediyor. Ajan mı ne?

— Ya bize katılmak için kaçan biriye?

— Aman salla gitsin, bir Tük azalmış olur, diye ağzını bozarak güldü ganimetin sahibi ve acele etmeden nişan almaya koyuldu. Sonunda tetiğe bastı.

Uzakta oynayan gri siluet, buzda aniden düşmüş gibi sadece ellerini salladı ve sisin içinde ebediyen eriyerek kayboldu.

Yakıcı güneşin altında uzun bir yolculuktan sonra Tahran'a, göğü delecek kadar sivri uzun minareleriyle, bağırın mollalarıyla, rengarenk şehrin yine kendisine benzeyen büyük bir pazarın yanına varmıştı ki, uzaktan bir İran ordusu bölüğü gördü. Üniforma olarak kıyıları sarı sırmalarla işlenmiş etekleri uzun kırmızı çul, geniş siyah şalvarlar, başlık olarak da uzun kuzu postundan yapılmış kalpaklar vardı. Ancak Maksim'i şaşkına çeviren onların sırmalı ceketleri ve başlıkları değildi. Çünkü benzerlerini İstanbul'da görme fırsatı olmuştu. Onu şaşırtan en arkada yürüyen askerle çarpışınca söylendiği sözlerdi.

— Hay senin ayağını, dedi Lehçe olarak.

Maksim kendisini tutamayıp gencin yoluna atladı.

— Ne o kardeş, ne işin var buralarda yapayalınız?

Yine Lehçe:

— Şahın alayındayım.

Bir cümle, bir cümle daha anlattı. Ancak Maksim'in gözlerinin şaşkınlıktan fal taşı gibi açılmış olması gencin dikkatini hiç bile çekmiyor, biraz yorgun ama günlük ve sıradan bir işmişçesine anlatıyordu.

— Fars şahının muhafız alayının neredeyse hepsi Ukraynalı ve Polonyalılarından oluşuyor. Hayatta kalmak istedik. Moskof ordusundan kaçtık. Siz de bize katılabilirsiniz. Orada bizim yüzbaşımız Dyaçenko'ya gidin.

— Çocuklar, hiç olmazsa iyi para alıyorsunuzdur ha, diyerek Maksim şaşkınlıktan biraz uzaklaştı.

— Şimdiye kadarki durumdan şikayet etsek günah olurdu. Bu zamana kadar iyi ücret verdiler ama söylentilere göre yakında duracak. Çar hazretleri şahı ümüğünden yakalamış. Elçisi her gün şahın yanına görmeye gidermiş. Çar, yanındaki herkesin kaçmasından korkarmış diye anlattı yine o yorgun ses.

Bekli de söz konusu olan yorgunluk değildi. Belki de insanın, hiç bir yerde gölge namına bir şey bırakmayan kavurucu güneşin sürekli başın üzerinde asılı durduğu yabancı ülkelere hemen alışamamasıdır sebebi.

Aman Ya Rabbi, Maksim muhafız alaylı askerin arkasından baktı. Nerede yoktur acaba bizim insanımız? Kimin kapı bekçisi degillerdir ve kimin için savaşmıyorlardır? Yalnız kendi toprağının bekçiliğinde değil de ellerin kapısında dururlar. Kendi toprağı için silahı ele almaya fırsatları yoktur. İstanbul'da, Londra ve Paris'te çıkan gazetelere göz gezdirirken, pek çok kez okuduğu yüzlerce isim ve soyadlarının içinde Ukrayna isimleri üzerinde duraklıyordu. Bu hafızayı ister yok et, ister sil yine de haberin olmadan derinin üzerinden içe siner. Ta bilmem ne zaman Yakiv Malik bir Hint emirliği olan Gucerat Sultanlığında baş vezir olmuştu. Kendi ülkesi param parça edilirken o emirliğin sınırlarını şecaatle savunmuştu. Ünlü general ve Amerikan başkanının dostu olan Vasil Turçin ise istihkamlar inşa etmiş, savaşma pahasına da olsa hürriyeti savunuyordu. Albay Miguel Romi, İspanya'nın koloni boyunduruğundan kurtulmaları için Güney Amerikalı insanlara yardım etmiş ve bizzat Bolivar'ın elinden, en yüksek nişan olan Busto de Libertador'u almıştı. Ama o aslında ne Miguel ne de Romi idi. Aslında o Ukrayna'nın Volin'inden sıradan bir bey, yani Panama Kanalının da ilk mühendislik ön araştırmalarını yapan Mihaylo Skibitskiy idi. İşte sana orada uygun adım giden Şahın Muhafız Alayı. Bak hepsi Berezopul ve Buzakiv ağzıyla konuşmaktalar. Bir başka medeni devletin, Avusturya-Macaristan'ın yöneticileri bile senin milletin ve dilinle ilgili böyle mırıldanıyorsa, Asyalı, vahşi Orda kanı taşıyan kendini beğenmiş Rus yöneticilerinin "Yoktur ve olması da mümkün değildir" görüşüne ne diyebilirsin.

Lviv'in Avusturyalı emniyet müdürünün "Dinyesterli Deniz Kızı" hakkındaki, "Biz bir milletle, Polonyalılar ile zor baş ediyoruz bu saf akıllılar zaten ölmüş de ağlayanı olmayan Ukrayna milletini ihya etmek istiyorlar" şeklindeki sözleri basına yansımıştı.

Ama daha dün bir, bugün iki. Biri Viyana'nın maşası ötekiler ise birisi demiş koymuş... Ancak kimin ölmüş de ağlayanı yok, kimin imparatorluğu hasta adam da ilk olarak onun helvasını yiyecekler...

Şahın alayı renk ve ses cümbüşünün hakim olduğu Tahran pazarının yanından geçti. Marş olarak ise "Seher vaktinde uyanan Kozaklar" türküsünü seçmişlerdi. Alay, binaların köşesinde gözden kaybolana kadar, çıplak ayakla dokunmanın imkanı bile olmadığı taş döşemede uygun adım ilerledi.

Maksim eve dönüş yoluna çıktığı zaman, yapışkan sinekler gibi bıktırıcı düşünceler başına üşüşmeye başladı. Dönüş yolunda, eski parşömen kayıtlarda yazıldığına göre, havarilerden Pavlo'nun doğduğu Tarsus'a uğramış olması kendisini bir nebze olsun ferahlatmıştı. Hatta çok eskiden bir ahdi de bu şekilde yerine gelmiş, o kasabaya uğramış, havarinin kuyusunu da bulmuş, berrak soğukça suyundan lezzetle içmişti. Sonra dinlenmek için oturmuş ve uyuyakalmıştı.

24

Yerinde duramayan Arap aygırının üzerinde gururlu duruşa sahip başkomutan Aleksandr Menşikov neşeli ve kararlıydı. Hatta cömertçe nükteler serpiştirmişti etrafına. Askerleri Alma ırmağının ağzında güvenle konuşlanmışlardı. Onun generalleri de maşallah, işlerini iyi biliyorlardı. Sabaha kadar kafayı bulmayı becerdiğinden yanakları kırmızı, aynı zamanda beklenmedik şekilde atik ve telaşlı olarak karşısına çıkan General Kiriyakov'u bile görmezlikten geldi. Menşikov sadece bakışlarını Rus mevzilerinin gerisindeki tepelere ara sıra kaydırıyordu.

Prens Aleksandr Sergeyeviç muharebedeki başarısından zerre kadar şüphe duymuyordu. Bu nedenle, İngilizlerin Fransızlarla birlikte bozguna uğrayacaklarını ve zillet içinde kaçacaklarını vaat ederek, saray kadınlarını manzarayı seyretmeleri için davet etmişti. İşte az ötedeki o tepelerde Amazon kostümleri giyinmiş hanımların kimisi eğitilmiş atların sırtında çalınırken diğerleri açık bir arabaya sıralanmışlar ve şemsiyelerini sabırsızlıkla çeviriyorlardı.

Sonunda Fransızların taburunda davullar gülmeye başladı. Peşinden boru sesleri sancakların etrafında toplanmaya çağırırdı.

— Silah başına!

Denizdeki müttefik gemilerinden atılan toplar Rus mevzilerinin sol kanadını dövmeye başladılar. Selamete Kırım sahiline çıkarma yapan İngiliz ve Fransız birlikleri şimdi hücumlarını pekiştirme yolundaydılar.

Muharebe Menşikov'un beklemediği şekilde uzamıştı. Düşman taraflar yakın dövüşe başladılar. İnsan ve at kümelerinin içine düşen top mermileri patlıyor, canlı bedenleri dilim dilim ediyordu. Atların dehşetten vahşice kışnediği, gürültü ve burunları tıkayan barut kokusunun hakim olduğu bu kargaşada, kudurmuş, nefretten ve hayvani öfkeden kızarmış üniformalı insanlardan başka bir şey seçmek mümkün değildi. Alma ırmağının üzerindeki köprü için yapılan muharebe, kısa aralıklar dışından yedi saat sürdü. Fransız Lejyonu'ndaki Fransızlar, Polonyalılar, Ukraynalılar, Tatarlar, karşılarındaki Rus alayındaki yine Polonyalılar, Ukraynalılar, Tatarları kılıçlarla doğrayıp, süngülerle deştiler.

Fransız piyadeleri yivli msket tüfekleri ile Rus topularını uzaktan tavşan gibi avlıyorlardı. Çünkü onların tüfeklerinin menzilleri, kartuşla doldurulan Rus toplarının menzilin iki katıydı. Bu durumda msket tüfeklerinin, arın ağır namlulu akmaklı tüfekleri üzerindeki üstünlüğünü konuşmak lafi gzaf olurdu.

Bakımlı ve pahalı atların sırtında amazon elbiselerle salınan madamlar alayının, İngilizlerle birlikte Fransızların panik içinde kaçışlarını görmeleri bu sefer nasip olmadı. Onun yerine kendileri canlarını zor kurtardılar. şimdi renkli şemsiyelerini kopup fırlayan parçalardan korunmak için kullanan heyecana susamış yolcularının altlarındaki üstü açık arabaların tekerleri korkuyla karışık gırcırdıyordu. Hala ayılamamış General Kiriyaakov yaya kaçıyordu. Çünkü atına bir kurşun isabet etmişti.

Bela başa tek başına nadiren gelirmiş. Düşman kuvvetlerinden kaçarken Prens Aleksandr telaştan eğleştiği yerde içinde çok mühim resmi belgelerin olduğu çantasını kaybeder. O belgeleri uzun bir yolculuk bekliyordur artık bu arada.

Dilim dilim olmuş Rus alayları bozgunun ardından tam bir keşmekeşlik içinde geri çekiliyordu. Alayların ardı sıra uzun bir yaralılar zinciri dizilmişti. Bazıları tüfeklerini koltuk değneği gibi kullanarak yürüyorlardı. Çünkü koltuk değneği tedarikini kimse düşünmemişti. Bazıları hepten fenalaşmış ya srnyorlar ya da dizlerinin üzerinde emekliyorlardı. Yaralarının üzerlerine yoldaki tozlar yapışmıştı. Daha başkaları son gclerini de tükendiğinden düşmüşler ve kan glnn içinde ölüyorlardı. Artık terk edilen muharebe meydanında kangren ve mikroplar karşısında çaresiz iki binin üzerinde asker kalmıştı. Susuzluğun pençesinde yok oluyorlardı. Çünkü ne suyun ne sıhhiyenin veya doktorun geleceğinden ümitleri yoktu. Terden kayış olmuş gömleklerin ve yağmurlukların etekleri sargı olmuştu. O felaketin bir şahidi şöyle yazmıştı: “Onlar yaralarını acıdan titreyen elleriyle becerebildikleri kadar kendi kendilerine sardılar. Yanlarından geçip gidenlerden yalvararak yardım dileniyorlardı. Oysa onların, içlerinde kalan son can kıvılcımını hiç olmazsa sıllarında, akrabalarının yanlarında ruhlarını Tanrıya teslim etmek için sakladıklarından bihaberdiler”. İniltiler ve gayri insani acılı feryatlar henüz taze savaş meydanında ayyuka çıkıyordu. Çünkü kaderlerinde tam da burada can vermenin yazıldığını anlıyorlardı. Çünkü iki bin yaralının taşınması için yalnızca on at arabası öngörülmüştü.

Sanki Mneşikov’un önünden kara kedi geçmişti veya prens bir cadının büyüsüne maruz kalmıştı. Bozgun bozgunu takip etmekteydi. Artık Sivastopol’e uzak olmayan İnkerman önündeki muharebe için orduyu toparlamak gerekiyordu. Ancak bela bu ya, Prens Aleksandr yerel araziyi gösteren haritaları Petersburg’da unutmuştu. Derhal başkente mektup yazıldı. Ne var ki, savaşın postayı beklemeye niyeti yoktu. Durum acildi.

General Dannenberg zamanında yetişti.

— Buraları avucumun ii gibi bilirim.

Çarpışmalar başlamıştı. Durum idare eder vaziyetteydi. Fakat kck bir fevkaladelik belirdi. Dannenberg’in söylediklerine göre tepe olması gereken yerde nedense ova beliriyor, ya da tam tersi. Bu muharebede de müttefikler Rusları darmadağın ettiler. Petersburg’daki haritaları posta acilen ertesini günü, mağlubiyetten sonra getirdi.

Menşikov kalan askerlerle daha güvenli gördüğü Bahçesaray yönünde ilerledi. Geçtiği yollardaki köylerin, kamu binalarının, Tatar eşrafın konaklarının, değirmenlerin, yanına almaya

imkanı olmadığı için yiyecek depolarının düşmana kalmaması için yakılmasını emretti. Kara dumanlar Kırım sonbaharı gökyüzüne yükseliyor, bozkırın ve dağ eteklerinin üzerinde ilerliyordu.

Daha Sivastopol'den geri çekildiği sırada Amiral Kornilov yaklaşıp sordu:

— Yüce efendim filo ne olacak?

— Cebine koy, gibi hikmetli bir tavsiye verdi prens amirale.

O berrak gökyüzüne yükselen kara dumanlar sırlı köşelerde sakladıkları silahlarının çıkarılma zamanının geldiğini hatırlattı Tatar erkeklerine. Kısa zaman içinde direniş müfrezelerinde iki yüz, bir başka yerde üç yüz kişi toplanmıştı. Kimse yardımını müttefiklerden esirgemiyordu. Girayların torunlarından Seyit İbrahim Paşa yaşadığı gurbetten dönmüştü. Camide yapılan duanın ardından sayıları binleri bulan cemaat önünde şu sözleri yankılanıyordu:

— Kırım bir daha Rusların çizmesi altında kalmayacaktır, hiçbir zaman...

Bu söz kalabalık meydanın üzerinde yuvarlanarak gezdi, sonra yankılar uyandırarak ta uzaklara, yarımadanın bir köşesinden öteki köşesine yayıldı. Artık on binin üzerinde Tatar, topraklarındaki Rus misafirlerini çıkarmaya yardım edeceklerdi.

Halbuki daha yakın zaman önce Tatarlar, Rus bayrağı altında, başka bir renk bayrağın altındaki diğer Tatarlara karşı savaşıyorlardı. Onlardan Onbaşı Seyit Şabalov, Er Selim Abdühayirov, Molocan Ametov ve diğerleri bizzat Menşikov'un elinden madalyalarını almışlardı. Buna rağmen Prens Aleksandr, ancak bu topraklar üzerinde gezen bir yabancıya yakışır genelge yayınladı:

— Bütün Tatarları Kırımdan sürün, Sivastopol'den Türk Seddi'ne kadar.

Esaretine aldığı her türlü halkın benliğini paramparça söküp çıkarmayı iyi bellemiş Çar I. Nikolay, Prens Menşikov'un genelgesini destekledi: “Senin kıyı şeridindeki Tatarların tehcir edilmesine dair talebini onaylıyorum. İşine kendin için uygun zamanda başlayabilirsin...”

Bir Fransız kurmay subayı çantadaki belgeleri, şu sonuca varana kadar itina ile inceledi:

— Bunlarda daha çok Türk müttefikleri ilgilendiren konular var. Bütün malzemeyi İstanbul'a gönderin.

25

Çaykovski elindeki çantadan çıkardığı belgeleri Maksim'in önündeki masaya koymaya başladığında kurnazca gülümsüyordu.

— Burada oldukça ilginç belgeler var. Prens Menşikov'un panik anında kaybettiği malzemeyi Türk dostlarımız bizimle paylaştı.

Maksim farklı ellerle yazılmış sayfaları acele etmeden evirip çevirmeye başladı. Ondaki sıradan ilgi, yerini gittikçe zapt olunamaz bir merakla bırakıyordu. Belgelerin içinde Petersburg'dan gelen emirler, alay ve bataryaların yerlerinin değiştirilmesi, silah ve mühimmat sevkiyatı ile ilgili tutanaklar, askeri gizliliğe takılmış er ve subay mektupları vardı. Maksim ilk

olarak rastgele eline aldığı, muhtemelen siperde yazılmış bir mektubun karmaşık satırlarını ağır ağır okudu. Mektup kesinlikle masada yazılmamış, belki de aceleyle kazılmış bir siperde, diz çökmüş haldeyken yazılmış olmalıydı. Çünkü satırlar dalgalıydı ya da aniden ilginç biçimde sıçramışlardı.

“Gece başlayan hücumla birlikte bizim orduda kaos hakim oldu. Kimse yolları bilmiyor. Rusya’dan gelen birlikler kılavuzları olmadığından bir yerde yığıldılar, nereye gideceklerini bilemediler. Yaralılar savaş alanında terk edildi. İki gün ekmeksiz ve susuz kaldılar. Kimilerinin kolunu sadece derisi tutuyordu, kimilerinin bağırsaklarında artık kurtçuklar türemişti. Sahra hastanelerinde ne bant ne gazlı bez ne de yiyecek var. Felaket, felaket! Sen prensin emir subaylarını biliyor musun? Böyle bir çarpışma ile başa çıkabilirler mi? Düşmanın her topçu bataryasını bir süvari müfrezesi korurken bizim topçumuz korumasız. Bizim anlamsız gururumuz yerini genel bir ruhi çöküntüye bıraktı. Bütün çehreleri utanç ve mahcubiyet sarmış. Hepimiz Rusya için ölmeye hazırız. Ancak zilletle, eziyetler içinde, savunma için hiçbir hazırlığın olmadığını görerek ölüm dayanılmaz. Tedbirsizliğimiz ve kendi başımıza iş yapmamızın sonunda düşürüldüğümüz durumu aslında hak ediyoruz. Hayır arkadaşım, yanılıyorsun. Bizim Karadeniz filomuz aslında oyuncaktı. Çarın önünden geçit yapmak için bir oyuncak”.

Maksim önündeki kağıtları elden geçirmeye devam etti. Gittikçe daha fenaydı. Ancak, başlarda hissettiği anlaşılır insani ve askeri merak yerini acıya terk ediyordu. Hey esirgeyen Tanrım, diye aklından geçirdi, ne hale getirdiler milleti. “Anlamsız gurur” ile ruhunu zehirlediler. Karnını kurtçuklar kemirirken hala “Rusya için ölmeye hazır”. Bugün Avrupa’nın tek kölelik parkı olan, köylünün bir domuz gibi alınıp satılabildiği bu ülkedeki Tambovlu ya da Rusya’nın başka yerinden köylüye ne faydası var? Kırım topraklarında veya son Kozakların doymayan gurura karşı savundukları Tuna boyundaki Dobruca’da nesini unutmuş?

Maksim belgeleri seçerken daha da kasavetlendi. Üstüne üstlük şu şeytanca açgözlülük yüzünden kan dökülüyor diye düşündü. Böyle gurur sahipleri başka ülkeleri, oradaki halkların ruhunu ortasından parçalayarak hiç de az felakete yol açmıyorlar. Acımasızca parçalıyorlar ve canlı canlı dilimliyorlar. Böyle yaralar kesilen vücut azasından daha zor iyileşir. Onlarca, belki de yüzlerce yıl kanar. Tatarlar Tatarlara karşı savaşıyor. Sana karşı senin gibi Ukrayna doktorlarının, öğretmenlerinin, Ortodoks ve Rum-Katolik din adamlarının çocukları savaşıyor. Aynen şu kağıtta yazıldığı gibi. Yirmi dokuz Ukraynalı süvari alayı, on üç topçu birliği ve dört piyade birliği. Volin tarafındaki Polisy’a dan, Galiçya’dan zorla alınan Ukraynalı ve Lehler şimdi süngüsüyle yine kendisi gibi, ancak Petersburg’un gurur ve izzetinden göç ederek kurtulmuş, kendisinin ve komşusunun hürriyeti için Fransız Lejyonunda veya İngiliz-Türk Kolordusunda, Britanya-Alman ordusunda, İsviçre Lejyonu, İtalyan Lejyonunda veyahut Çaykovski’nin Polonya-Ukrayna birlikleri içinde yer almış Ukraynalı ve Lehlerin göğsüne hücum etmelidir.

Bununla da bitmiyordu. Maksim kağıtları, cephane, levazımat sevkiyatı konusundaki ihbarları evirip çeviriyordu. Senin gibi ezeli Volinli’nin canını almak için her üç toptan biri Kiev’deki Arsenal Fabrikasında dökülmekteydi. Barutun yarısını Şostka, kalanın kısmı azamını da Herson ve Mikolayiv gönderiyordu. Luhask’ta senin kafana isabet edecek mermiler yapıyordu.

Çaykovski ertesi günü belgeleri teslim alırken bir ara Maksim’e sordu:

— Bütün bunlardan ne anladın?

Maksim derhal cevap verdi:

— New York Herald Tribune gazetesinin son sayılarından birinde Kırım Savaşı hadisesi üzerine bir bakış okudum. Belki de o yazı biraz felsefi-tarihi nitelikliydi. Fakat Rusya hakkında dile getirilen düşünceler akılda kalıyor. Orada yazdığına göre, insanlığın geleceğe yolu üzerinde, ne zamanlarda toprağa yerleşti bilinmez, bir dinazor yatıyor. Saldırgan ve tehlikelidir. Güçlü çeneye ve küçük bir beyne sahip. İnsanlığın medeni gelişimi için, diye yazmış müellif, dev bir tehdit. Yazarının adı, galiba Karl Marks idi.

26

O gün Çaykovski'nin yüzü, darphaneden çıkıp dolaşıma yeni giren, bu nedenle daha aşınmamış ve paslanmamış kuruş gibi ışıldı. Daha önce esir olarak satılmış ne kadar Polonyalı ve Ukraynalı varsa Türk hükümeti hepsinin hürriyetini iade etmişti. Mihal, bu taşın altına kendi elini de soktuğu kuruntusunu bütün gücüyle kovmaya, savuşturmaya çalışıyordu. Bunun yerine hemşerilerine daha nasıl yardım edebilirim diye düşünüyordu. İstanbul'un yakınında bir yerde hemşerileri için bizzat kurduğu Polonezköy'ü gözünden ırak etmiyordu. Cüzdanı ister ince ister kalın olsun diasporadan gelen zenginlerin hiç birini, burasının imarı için silkelemeden geçemiyordu. Yalnız, az zaman önce teşrif etmiş Ludviga Snyadetska'yı bu hayırlı işe meylettirmek mümkün olmuyordu. Fakat böyle bir niyetinin de olmadığını henüz söylememişti.

Tanınmış bir Vilnius Üniversitesi profesörünün kızı olan aydın ve nazik, ayrıca şiire kendini veren henüz çok genç şair Julius Slowacki'nin şiirlerini ithaf ettiği isim olan Ludviga, İstanbul'a özel bir görevle gelmişti. Moskofların sonu gelmeyen savaşlarında Bulgaristan topraklarında bir yerlerde ölmüş Rus ordusu subayı eşi Korsakov'un mezarını bulacaktı.

Kadına ilk önce, güya burasının devlet adamlarından çevresi olan bir memuru tavsiye ettiler. Ama o adam hafifmeşrep biri çıktı. Hiçbir Türk yönetici tanıdığı yoktu. Ama paraları derhal cüzdanına koymuştu. Araştırma kervanı hazırlamak ve seyahat izni yerine sadece vaatler getiriyordu.

Rus İmparatorluğundan gelen birisi olarak Ludviga doğal olarak Rus Büyükelçiliğine başvurdu. Orada durumu anlıyormuş gibi uzun uzun başlarını salladılar. Cevapları gecikti. Nihayetinden Snyadetska'nın çevresinde Polonya diasporasından kişilerin mevcudiyeti ile ilgili bilgileri olunca daha büyük bahaneler bulup reddettiler.

— Bizim pasaportu veremeyiz, dedi muhatabının bakışlarıyla karşılaşmamak için gözlerini kaçırıp nazik ve seçkin tavırlı elçi Titov, Rus pasaportu buralarda çok arzu edilmediğinden sizi istenmeyen durumlardan uzak tutmalıyız.

“Onun arzu edildiği bir yer kaldı mı artık” diye aklından geçiriyordu Ludviga büyükelçiliğin yolunda yürürken.

Başından aşkın işlerinden dolayı Çaykovski, Osmanlı payitahtında Snyadetska Hanım ile nadiren karşılaşıyordu. Kendi memleketinin davası için bir şeylerini paylaşmakta acele etmeyen, varlıklı hemşerisine karşı, ruhunun derinliklerinde iradesi dışında kırgınlık oluşmuştu. Snyadetska Boğaz'da, İstanbul yanındaki gözde mevkilerden Ortaköy'de oldukça şaşıklı bir yalı

tutmuştu. Mihal onun için, fildişi kulesini inşa etti, diye düşünmüştü. Sanki merhumun yalnız böyle bir ahdi vardı da yerine gelince hemen ayağa kalkarmış gibi şimdi gider kulesine çekilir. Yalnız kendi acısını ve yasını görür, etrafında ise kimseyi ne duyar ne görür. Hayattakilere bile ondan fayda görmemiş ki.

Yine de bazı zamanlar rastgele karşılaştıkları oluyordu. Çaykovski'nin göz bebeği Polonezköy yavaş yavaş bayındır hale geliyordu. Hemşerileri artık yerleşmiş, genç çiftler evlenmiş, çocuklar doğmuştu. Doğumlardan birinden sonraki vaftiz töreninde Snyadetska ile birlikte yan yana ayakta durmuşlardı.

Bu arada Paris'e, Hotel Lambert'e giden raporlarda Odesa ile ilgili kriptolar belirmeye başlamıştı. Bunlarda Rus ordusundaki hareketlenmeler, yabancı elçilerin ziyaretleri bildiriliyordu. Bu bilgiler ayrıca tesadüfen de olsa güvenilir kaynaklarca doğrulandı. Teyit bilgileri Ludviga Snyadetska'nın Odesa eşrafı olan tanıdıklarından aldığı mektuplardan alınmıştı.

1844 yılının 17 Şubatı. Çaykovski akşam sularında, titreyen mum ışığında ve her zamankinden daha iri harflerle, biraz da çalاکalem Paris'e, Prens Czartoryski'ye mektubunu yazdı. Mihal davalarıyla ilgili hiçbir fırsatın boşa harcanmaması konusunda sonunda onu ikna etti. Bayan Snyadetska'nın işlerini, özellikle de onun paralarını, iyi düşünülürse, dikkatlerden uzak tutmamak gerekirdi. O paraların çok olması elbette iyi olurdu. Ancak burada yapacak bir şey yok. Snyadetska'nın ağabeyi ona belli meblağda para gönderiyor. Ona sadece bolluk içinde yaşamak bir de mümkün mü değil mi belli değil ama kocasının mezarını bulmak kalıyor. Her şeye rağmen burada bir fayda görünüyordu. Manastırın kendisine muhabbet duyan ve bir nevi kendisini temsil edecek rahipleri için Snyadetska'nın vakfından gelecek ödenekten azımsanmaz bir parça kalırdı. Böylelikle Kozak yerindeki durumu kem gözlere takılmadan idare edebilirdi.

Mihal kendisine bundan bir anlam da çıkarmıyordu. Her şey basit hesaplara dayanıyordu. Aynı abaküste saymak gibi.

“Ümit ederim ki, Bayan Syandetska, yani eşi Şumnu yakınlarında bir yerlerde öldürülmüş gömülü olan kişi, cenazeyi manastıra gömer ve ruhanilerin bir kısmına destek için bir vakıf oluşturur. Bunu lehimize çevirmeliyiz. Hatta bunu kendisiyle biraz konuştum bile. Ona seyahatinde yardım edelim. Onun böyle romantik bir fiili gerçekleştirmesi için hizmetimizi artıralım.

Moskof ölüleri vasıtasıyla ülkemiz için faydalı şeyler yapabiliriz...”

27

Çaykovski başkomutanı Ömer Paşa'ya nasıl tesir edeceğini biliyordu.

— Ben, Bükreş'e Avusturyalılardan önce yerleşmenin, Türk askerinin şanı için büyük önemi olduğunu yazdım. Nihayet bir şeyi müttefiklere bel bağlamadan kendi başımıza yapmalıyız. Avusturyalılar bu şehre o kadar çabuk gelemezler. En azından onlara bir ay daha fazla zaman gerekir.

Ömer Paşa ilk önce tereddüt etti. Oradan, İstanbul'dan bazı onaylar aldı. Nihayet özel katibi Rüstem Bey, aslen bir Polonyalı Wolski'dir, başkomutandan bir şifreli yazı getirir. Ömer Paşa Kozak birliklerinin Bükreş'e hareketine karşı çıkmıyordu, ancak Çaykovski'nin yalnız

kendi imkanlarına güvenebileceğini hatırlatıyordu. Çünkü ana Türk güçleri iki haftadan daha erken varamazlardı.

Sadık Paşa için bu yeterliydi.

1854 yılının sıcak bir 6 Ağustos günü Kozak süvari birlikleri, nallarını döşemede şakırdatarak Bükreşe girdi. Çaykovski herhangi bir zorluktan korkmuyordu. Çünkü başta İon Gicu olmak üzere Romen vatansever güçlerle çoktan görüş birliğine sahipti. Bu nedenle açık pencerelerden taş yerine başlarına çiçekler saçıldı. Daha o günün arifesinde İon Gicu ve onun arkadaşları Bükreşlilere şunları açıklamışlardı:

— Sadık Paşa’yı seviniz ve sayınız, o Romenlere saygılıdır ve isteklerinden haberdardır.

İstanbul Çaykovski’yi Bükreş’in askeri valisi olarak tayin ediyor.

İki gün sonra Rüstem’e şöyle yazıyordu:

“Bükreş’te asayiş ve düzen hakimdir. Ahali dinleniyor, gezintiye çıkıyor. Onların bütün bu güvenliğini altı Kozak süvari müfrezesi gece gündüz atlarından inmemek şartıyla sağlıyor”.

Kozakların gece gündüz devriyesine dair söylenenler gerçekten mübalağa değildi. Kozak birliklerinin Bükreş’e girmesinin ardından, müttefik devletlerin ordularına ait çeşitli komiser ve gözlemciler şehre akın etmeye başladı. Onlar Bükreş’e işgal edilmiş bir kent, oranın ahalisine de savaş esiri gözüyle bakıyorlardı.

Çaykovski şehrin yöneticileriyle buluştuğunda büyük salonda oturanların gözlerinde farklı farklı bakışlar gördü. Bazıları sıradan insani merakla bakarken, bir başkaları ise endişe içindeydi. Gerçi düşmanca ve iğneli bakışlarla karşılaşmak durumunda kalmadı.

— Şehrin Rusların eline geçmeyeceği konusunda tamamen güven temin ediyorum. Bükreş’in dışarıdan bir desteğe ihtiyacı olduğu kanısını taşımıyorum. Kendi kurumlarına, kendi yönetimine istinat eden her şey yerli yerindedir. Toplumun güvenliğini yerel milisler ve polis sağlıyor. Gelen giden insanları kontrol için pasaport bürosu en kısa zamanda faaliyete girsin. Kendi askeri yapılanmanızın zamanının gelip gelmediği üzerinde düşünün artık.

— Şehirde ara sıra kolera salgınları meydana geliyor, dedi yaşlıca, artık saçları beyazlamış kelebek gözlüklü adam, sizden bu konuda yardım bekleyebilir miyiz?

— Askerler meseleye bigâne kalmayacaklardır.

Çaykovski bir vali olarak derhal hıfzıssıhha genelgesi yayınladı. Hekimlerden komiteler ve ekipler kuruldu. Askeri depolardan ilaç tedariki yapıldı. Felaket günden güne kayboluyordu.

Çaykovski olduğu yerden Polonya ve Ukrayna davası için Paris ve İstanbul’u yoklayıp durmasa, bir şey mi oldu diye sormak mümkündü. Oralarda, murassa salonlarda görüşmeler sürerken, diplomatik teraziler sallanırken, o ise kağıtların üzerine kapandı: “Şimdi beyaz renkli eski Volin Süvari Birliğini ile birlikte Ukrayna Alayını oluşturmayı savsaklarsak davamız adına kaybetmiş sayılırız. Hatta savaşçılar istekli davranmasa bile direnişi Küçük Rusya’ya taşıyabiliriz. Polonya için hiçbir şey yapmayacaksak Çerkezlerin arasındaki Polonya Lejyonları sükunetimiz önünde bir handıktır. Yalnız notalarla ve görüşmelerle yetinmeden, ayrıca

toplancak maddi yardımlarla hem ilki hem de ikincisi olabilir. Yoksa yine dün yazdığım gibi “havanda su dövme olur”.

Lenor mektubunda o günleri şöyle anlatır: “Bizim hepimiz, son nefere kadar, Prens Hazretlerinden, Sadık Paşa’ya sadakatle tabi olmuş son Kozak ere kadar aynı düşünceye sahibiz. Ve Sadık için kimse az çalıştı diyemez. Hatta buradaki onun muhalifleri bile, durum gerektiğinde sadece onun doğru şekilde eyleme geçtiğini, beklenenden daha mühim işler başardığını kabul ediyorlar”.

O sırada yukarılarda varılan anlaşmalar uyarınca Avusturya orduları Bükreş’e giriş yapıyorlardı. Ancak yönetimdeki iki başlıktan hemen anlaşmazlık doğdu. Üstelik Avusturyalılar çok da nezaketli davranmıyorlardı. Zamoyski Paris’te Hotel Lambert’de kinayeli kinayeli anlatıyordu: “Burada Avusturyalılar az sorun çıkarmıyorlar. Ancak Ömer Paşa ve Komiser Derviş Paşa duruma hakim olmaya çalışıyorlar. Sadık da onlara her konuda yardım sağlıyor... Nezaket ile Avusturyalılar ayrı vadilerdeler. Sadık Paşa bir Eflâklıyı takipten kurtarmaya çalışmış. Almanın biri onu öldürmek istiyormuş. Buna imkan vermemiş ama kendisi de yerinden olmuş”.

Sonunda Kozakların İbrail iline kaydırılması kararı alındı. Eski geleneklerine uygun olarak Romen soyluları bir teşekkür ifadesi olarak bin duka altın Türk komiserliğine bin duka altın da Çaykovski’ye himmet ederler. Ne var ki, Sadık Paşa en ince sözlerle reddetmektedir. Fakat ısrarlar devam edince bu parayı ancak bir şartla kabul eder. Onlara, bu paraları Kozaklara versinler, diye teklif etti, ayakkabı alırlar, elbise ve diğer ihtiyaçlarını da.

Bu minval üzerine anlaşılır.

Adı geçen “duka görüşmelerini” konusunda basın hemen haberdar oldu. Bu haberi neredeyse bütün önde gelen gazeteler yazdı. Hal böyle olunca Bükreş’teki Kozaklara arkalarında elli bin kuruş daha geldi.

28

Maksim Tahran’dan döndüğünün ertesi günü kendini kötü hissetmeye başlamıştı. Daha tan yeri bile ağarmamıştı ki, karnı bile ağrımadan içi bulandı. Leğene zor yetiştii. Sonra yine koştı, sonra yine. Revire gitmek zorunda kaldı. Doktorun gelişini zor bekledi.

Vücudunu değirmende öğütmüşlerdi sanki. Dilini ağzının tavanına dokundurduğunda küflü tenekeye sürmüş hissi vardı. Doktor nabzını saydı. İtinayla muayene etti. Ne hissettiğini sordu.

— Kötü, dedi teşhisi söylemek yerine.

Maksim’i derhal kolera kısmına yatırdılar.

Savaşan iki taraf birbirine süngülerini sapladılar. Birbirlerini kılıçlarıyla doğradılar. Kurşunlarla, kartuşlarla delik deşik ettiler, fakat kolera iki tarafa birden daha amansız vurdu. Binleri, on binleri yere serdi. Onun siyah kanatları Türkiye’yi, Balkanları, Odesa, Karadeniz, Moldova ve Eflak ellerini kapladı.

Maksim'i korkunç bir susuzluk, ağız kuruluğu yiyip bitiriyordu. Hatta derisi bile artık kurumuşa benziyordu. Özellikle kollarının derisi kırış kırıştı. Sanki günlerce suda kalmıştı. Ancak o kırışıkların düzelmeye dermanı da yoktu. Bir gün sonra Maksim kendini bir ayna kırığında baktı ama kendini tanıyamadı. Derisini alelacele oraya yapıştırmışlar gibi yüzündeki elmacık kemikleri keskin görünüyordu. Gözlerinin çevresine mavi lekeler yayılıyordu. Kulak ve burun uçları mora çalıyordu.

— Sarhoşun daniskası, dedi kendine seslice. Fakat kendi sesini duyamadı. Bir hışırtı çıktı sade boğazından.

Uzun süre bilincini yitirmeden durdu. Ama sonra gördükleri ve duydukları gerçekten miydi, yoksa ona öyle mi geliyordu kendisi de bilemedi. Yine eyerde çöllere düşmüştü. Uçsuz bucaksız, sonu başı görünmez bir çöl. Yalnızca ufuk çizgisinde akan ve titreyen bir serap vardı. İnsanı canlı canlı pişiren ve öldüren güneşin altında nihayet Tarsus adlı şehre vardılar. Maksim seğirtip yolun yanındaki kuyunun başına oturdu. Diğerlerine benzemeyen serin sudan içti. Bir türlü kandıramadığı susuzluğunu gidererek dinlenmeye karar verdi. Yine içti. Sudan beyaz kıvılcım yayılmış gibi berraktı. Derinde bir hazinenin üzerine kapatılmış şeffaf bir kayanın dibi görünüyormuş gibiydi. Hatta kuyu taşlarının üzerlerinde yer yer asılan yeşil yosunlar bile suyun kristal görünümünü azaltamıyor, tam tersi berraklığını ve soğukluğunu artırıyor.

O anda birisinin kendisine baktığının hissetti Maksim başını kaldırdı. Yolun karşısında bir yolcu durmuştu. Kısaca boylu, saçları hafif dökülmüş, sık ve uzun kaşlıydı. Şaşılacak derecede sakin ve selimdi. Sanki kavurucu sıcak bile yüzüne bezginlik bulaştıramamış gibiydi. Hafifçe değneğine dayanıyormuş gibi görünüyordu. Maksim biliyordu sanki o huzurlu yüzü, bir yerlerde görmüştü. Belki de ta çocukluğundan biliyordu. Loş akşamların hayali kafasında şimşek etkisiyle aniden yenilendi. Sahiden o mucizevi yüzü görmüştü. Her Pazar annesiyle kilisede mum koyarken görmüştü.

O anda Maksim'i bir serinlik örtüverdi. Saki tepesinde, otları bile kavran, ağaçlarda yaprakları buruşturup solduran kavurucu güneş, yakıcı hava yoktu. Hava birden zemheri soğuşuna çevirdi. Maksim diz çöktü.

— Ben sizi bildim Aziz Hocam, Havari Pavlo... Madem böyle bir fırsat takdir edildi, söyle lütfen: Biz vatanımızın özgürlüğü uğruna savaşırken haklı ve rızana uygun mu yapıyoruz? Bugün güçlü olana itaat etmek gerekiyor da biz büyük günah mı işliyoruz?

Güneşin önüne bulut gerilmiş gibi oldu. Hafif bir gölge belirdi. Gençten çok yaşlı sayılabilecek yolcunun yüzünde de o anda hafif bir hüzün belirdi. Ama gölge fazla tutunmadı. Geçip gitti.

— Sen kölelik için mi yaratılmıştın? Bunu tasa etme. Fakat hürriyetini eline alabilirsen onun kıymetini daha iyi bil. Bil ki, Rabbimize çağrılan kurtarıcı Mesih'tir. Yani Mesih kurtarılandır ve Rabbin kuludur. O halde kurtarılanlar da Rabbin kuludur.

Sizler pahayla satın alınıyorsunuz, o zaman insanlara kul olmayınız!

Maksim hayatında böyle sormak için başka fırsatının olmayacağını anlayıp kafasındakileri, son saniyede gerekli bilgiyi kitabında arayıp bulmaya çalışan unutkan öğrenci misali alelacele karıştırmaya başladı.

— Herkes benim halkımın dilinin yalnızca bir şive olduğu söylüyor, kimileri onun yok olup gideceğini bile iddia ediyor. Zaten Fransızca ve Çince, bir de bilmem hangi dil kalacakmış...

O yolcunun üzerine yine bir bulut gölgesi geldi, ama bu sefer daha kısa süre kaldı.

— Kardeşlerim, şimdi ben size gelsem, başka bir dille konuşsam da kerametle, bilgiyle, haberle ya da ilimle bunları izah etmesem sizin için ne fayda bırakmış olurum?

Hatta cansız eşya da ses verir, kaval gibi, ut gibi. Farklı sesler çıkarmasalar o tınının, o nağmenin ne çaldığını anlayabilir miyiz? Öyle ya, boru nağmesiz çalsa kim hizaya geçer?

Aynen öyle de, siz konuşurken bilinen kelimeler söylemezseniz, sizin ne dediğinizi nasıl anlayacaklar? Sözleriniz havada kalır! Ne kadar, mesela dünyada, çok dil var, ama hiç biri anlamsız kelimelerden oluşmamış!

Dünya dertleriyle telaşlı yolcular yanlarından koşa koşa gelip geçiyorlardı da yol kenarındaki iki kişinin sohbetlerine zerre kadar dikkatlerini çevirmiyorlardı. Ardından yoldaki uykulu tozu kaldırarak yorgun bir kervan geldi ama Maksim kendisini yine tutamadı.

— Ama bu konuda yukarılardaki adamlar, daha da kötüsü ilmiyle övünen saygıdeğer kimseler iddia ediyorsa?

Maksim o olgun yüzde, kırıksıklardan oluşan yılların ördüğü dantelayı, o danteladaki acıyı ve hüznü ilk kez gördü.

— Ayrıca ahir zamandaki zor günlerin başladığını da bilmelisin.

İnsanlar çünkü kibirli olacaklar, para düşkünü, az anlayışlı, gururlu, tanrı tanımaz, anneye babaya asi, nankör, ehli dünya olacaklar.

Sevgisiz, acımasız, tenkitçi, sabırsız, merhametsiz, iyilik düşmanı; hain, kaba, Allah'tan çok kendi zevkini düşünen olacaklar. Onlar Allah adamı görünürler ama ondan yüz çevirirler. Öylelerinden yüz çevir.

— Ama nasıl yüz çevireceksin, diye sabırsızlandı Maksim, kendini Tanrının hizmetinde addedenler bile böyle söylüyorsa?

— Yalancı havariler, Mesih'in havarisiyim diyerek menfaatlenenler böyle olur. Zaten Şeytanın kendisi de ateşten yaratılan meleğim dememiş miydi!

Hal böyleyken, Şeytanın hizmetçileri de hakikatin hizmetçileri kisvesini giyiyorlarsa çok sayılmaz. Kendi yaptıkları kendi başlarına geçecek!

Neden böyle, diye düşündü Maksim, şu baş döndürücü dünyada. İşte Mesih'in ardından gitmiş aziz insan bize söylüyor: “Sizler pahalıya satın alındınız, o zaman insanlara kul olmayınız!” Ama bu tarafta halkımın hepsi facirlerin kulluğunda... Kul olmamak, hak olan bu değil mi?!

At genç ve iyi besli olsa da zikzaklı yokuş yolu tırmanırken zorlanıyordu. Burnundan solumaya başlamıştı. Çaykovski'nin varmaya çalıştığı konak neredeyse Boğaza nazır tepenin zirvesindeydi. Mihal, Ludviga Snyadetska'ya yine borç para istemeye gidiyordu.

Ne kadar ham insan tabiatı, diye kendi kendine düşünüyordu. Kaşındaki sana iyilik yapıyor ama sen ona kırgınlık benzeri bir duygu besliyorsun. Snyadetska, şu Leh kadın, malını ülkesinin büyük davasına harcayacağı yere gidiyor çetrefilli işlere harcıyor. Herkesin yaptığı gibi her Pazar ölmüş kocası için dua ısmarlasaydı. Hangi memlekette, hangi yerde, hangi amaç için öldüyse ölmüş ve rastgele gömülmüş bir merhumun ruhu için dua etseler ya... Mihal bir taraftan yoluna devam ederken, bu galiba insan ruhunun karanlık yüzünün bir genel özelliği, diye düşünüyordu; çünkü borç alan borcunu geri veremediği sürece müteşekkirlilik duygusu yerine kendisine borç vereni hatırlamaktan haz duymaz oluyor, belki de daha fazlası oluyor.

Çaykovski kalbi sıkışarak, kendisini zorlayarak ilerliyordu ama gitmemezlik de edemezdi. Onun İstanbul Ajansı çalışanları dört aydır ücret yüzü görmemişlerdi. Onların ne yiyip ne içtiklerine, nasıl yaşadıklarına kendisi şaşıyordu. Hatta onların iğneleyici yan bakışlarına bile aldırılmıyordu. Güya "Paris'ten ödenekler geliyormuş da kendisi özel işleri nedeniyle bu meblağı elinde tutuyormuş, vermiyormuş, bir yerlere mi yatırıyormuş onları" babında kötü dedikodulara, suizanlara kızmaz olmuştu.

Snyadetska'nın kabul salonunda Mihal sıkıldı. Birazdan beklemediği bir darbe alacakmış da o an kendisini savunmak zorundaymış gibi bir gerilim hissetti. Doğrusu verdiği sözü yerine getirememiş olmak onun zoruna gidiyordu. Bu konuya sadece ima etmek bile rahatsızlık verici olurdu. Mihal'in sessiz sedasız arkada bıraktığı yıllar boyunca karşılaştığı türlü türlü insanlardan, onların ses tonlarındaki ufak değişiklikleri ya da onların kaçamak bakışlarını gizlice okumayı öğrenmişti. Bu zor açıklanabilen his sahibini nadiren yanıltıyordu. Ama bugün bulunduğu hanımefendinin misafirliğinde ne ses tonunda ne de bakışlarda bir memnuniyetsizlik ya da bir kırgınlık yakalayamadı. Olsa olsa annesinden hatıra kalan sözleri ya da sesi anımsatan, yetişkin erkeğe bile acıyan bir kadın şefkati hissetmişti: "Ah şu adamlar"...

— Odesalı arkadaşlarım yeni bir mektup yollardılar, diye çayın ardından anlatmaya başladı evin sahibi, orada da Rus alaylarının sevkiyatına biraz değiniliyor. Sizin Tuna'dan Volga'ya uzanacak Kozak devletinin kurulmasına yarayabilir mi? Geçen sefer bu konuyu oldukça enteresan anlatmıştınız. Sadece şunu anlamadım: Rus, Avusturya Macaristan veya başka bir imparatorluk varken ne diye yenisini kurmaya çalışıyorsunuz? Eskilerinden nesi daha iyi olacak? Yeni bir paylaşma ne kadar kana mal olacak?

Kendi mantığına göre safça olan bu soru karşısında Mihal boş bulunmuştu. Defalarca bu soruyu kendi kendine sormuştu. Ölçüp biçmişti. Cevabını aramıştı. O cevap pek yavaş ama fidelikte yeterince beklemiş de artık yeryüzüne çıktı çıkacak bir nazenin yeşil yaprak gibi sanki bir saate kalmaz oluşacaktı.

— Mesele imparatorlukta değil. Slavları sevmeyen hatta var saymayan bir adam Sarıkamış Kozaklarının Zaporijya'daki Yurdunu, ilk Hıristiyan cumhuriyeti olarak adlandırmıştı. Mesele şu ki, bu topraklarda yine öyle bir düzen olmalı ki, Kozak da Tatar da Leh de Bulgar da Yahudi de Moskof da kendisini orada rahat hissetmeli.

— Leh Polonya'sında, Litvanyalı Litvanya'sında, Rusin de Ukrayna'sında otursa daha kolay olmaz? Ludviga nihayet kaybettiği insanın ardından kurduğu, yalnızca hüznü ve yası ile baş başa yaşadığı fildişi kulesinden yavaşça, kendisi bile farkına varmadan çıkıyordu. Her taraftan yine duyulmaya başlayan askeri tantananın arasında böyle âli konulardaki sohbetler hiç de soyut sayılmazdı. Tam tersi böyle konuşmalar, beraberinde hoşnutsuzluk, zahmet ve çelişki de getirse onu hayata döndürüyordu.

— Ben bir Leh'im ve öyle öleceğim, diye sanki erkekler meclisindeymiş gibi teyit etti Mihal. Ama kaderimde Kozak topraklarında doğmak varmış. Allah'ın hangi ülkesinde doğmak istediğimi de bana kimse sormadı. Hiçbir pahayla değişmem memleketimi. Çünkü bu zamana kadar bir insanın üç beş annesinin olduğunu duymadım. Bilir misiniz, insanoğlu her geçen gün daha fazla daha fazla farklı mallar üretecek. Ancak eşya yer değiştirebilir. O eşyalar doğudan batıya, güneyden kuzeye kendileri gitmeyecekler. İnsanlar onları dağıtacak. Onlardan bazıları hoşlandıkları memleketlere yerleşecekler. İnsanların karışmalarının önüne geçmek mümkün değildir. Ancak her memleket, buna Kozak ülkesi de dahil, kendi yüzüyle, belki en eski çağlardan kalma şarkılarıyla, eskise bile hiç yok olmayacak, kendi efsane ve destanlarıyla kalacak. Bana göre mesela Kiev, Ovruc yakınında büyük bir şehir ve baba evi.

Mihal kendi esprisine birden ve çocuksu bir şekilde güldü. Korktuğu ve endişelendiği hususu kolayca söyleyiverdi:

— İşte ben de cesaretimi toplayıp, her ne kadar söz verdiğim halde önceden kalan borcumu ödememiş olsam da bugün yenisini istemeye geldim.

Snyadetska da istemeden gülmüştü. İnsanlar böyle oluyor, biri bir frekansa ayarlıyorsa kendini, öteki de oraya kayıyor. Biri esnerse öteki de esnemeye başlar, biri gülerse çoğu zaman öteki de kendisini tutamaz.

— Birader bu sefer parayı nedense geciktirdi. Ama bende ne varsa onu alabilirsiniz.

Hanımfendi gülmesine devam ederken fark etmeden çay kaşığına düşürüverdi. Çaykovski kaldırmak için eğildi, Snyadetska da öyle. Yüzleri ilk kez böyle birbirlerine yaklaşmıştı. Mihal onun eline dokunmuş ama aniden elini, sıcak bir yere değirmiş gibi geri çekmişti. Ancak çok geçti artık. Kalbi şakakları ağrıyacak kadar atıyordu. Ateş bütün vücudunu sarmıştı. Galiba uzun zamandır unuttuğu kadın teni kokusundan bir anda sarhoş olmuştu. Bitmez tükenmez seferlerinde sayısız kereler bozkırın ortasında, kuru topağın üzerinde, yastık yerine yumruğunu sıkıp başının altına koyarak geceleme zorunda kaldığı, bir gün, iki gün gözüne bir damla bile uyku girmeden at sırtında geçirdiği, en iyi ihtimalle çadır ama çoğu zaman ev kuytusundan mahrum göçebe ve münzevi hayatında nefsi körelmişken, o ten kokusu kendisinde aniden ve derhal erkek güdüsünü uyandırdı. O dayanılmaz yakıcı susuzluğu uyandırdı. Kendisini tutmak için olağanüstü gayret ediyordu. Fakat gayretinin hemen dibe kaynayıp gittiğini hissediyordu.

O gece Çaykovski ilk kez Ortaköy'deki Boğazın yüksek ve sarp kıyısında bulunan konakta geceledi.

Maksim bilincini yitirmiş halde karanlığa dalıyor, sonra bir an geliyor tekrar kendine geliyordu. Karanlık ve kısa süren aydınlık, gürültülü pazar yerinde, bul karayı al parayı diyen ihtiyar bir falcının ellerindeki kartlar gibi yer değiştiriyordu. Ve Tarsus'taki o sohbet ta o zaman, Havari Pavlo'nun kuyusunun başında dinlenmeye oturup farkında olmadan uyukladığı vakit mi vuku buldu, yoksa hayalinde şu anda mı sürmekteydi? Maksim'in bu konuda hüküm verecek takati yoktu.

— Aziz efendim, çok yoruldu, hiç takatim kalmadı, diye konuştu Maksim. Söylediği her sözü kurşun kadar ağırdı da bu nedenle inanılmaz zor ağızdan çıkıyordu. Hürriyet ve iman bu kadar mı çile gerektiriyor?

Havari Pavlo şöyle bir iç geçirdi. Çünkü geçtiği uzun yollar hatırasında canlanmıştı. Aslında bu hususu şimdi hatırlayıp konuşmak istemezdi. Ama mecburdu. Çünkü o cürümü olmayan tereddütlerden, şüphelerden ve nefretten oluşan buz kütleleri bir şekilde eritmeliydi. İnsanoğlu yol ayrımındaysa ve kendi gideceği yolunu seçemiyorsa onu bütün kalbiyle bilmeye çalışır.

— Ben ölümünden önce dünyanın işlerini daha fazla, yaralarını, hapislerini daha sık gördüm.

Yahudilerden beş kez kırk sopa cezası aldım. Üç kez odunlarla dövüldüm, bir kez taşlandım, üç kez bindiğim gemi parçalandı da gece gündüz derin denizlerde kaldım. Çok seyahatlere çıktım, hırçın ırmakları geçtim, eşkıyanın, kendi halkımın, putperestlerin zulmüne uğradım. Kentte, çölde, denizde tehlike gördüm. Samimiyetsiz kardeşlerimin gadrine uğradım. Bitkinliği ve gayreti, uykusuzluğu, açlığı ve susuzluğu bildim. Sık sık da oruç tuttum. Aç, açık kaldım.

— Nasıl güneş yağmura teslim olmaz, iman da öyle. İmanda herkesin başındaki ölüm korkusunda bile ruhu bırakmayan, ona boyun eğdirmeyen bir güç mü saklı?

Maksim kendisini tutamamıştı. Halbuki sormasında bir mana yoktu. Manası varsa belki de hafızasının en ücra köşelerinde itina ile gizlenmiş şahsi korku ve tereddüt kırıntılarını dışa vurmaya ya da yine oraya günlük müşküllerden bir parça atmaktı.

O yolcu bir hatırası aklına gelince ilk kez gülümseyiverdi. O tebessüm hemen yüzüne yayıldı ve kırıksıklıkları derhal kovalayıp çehreyi taptaze hale getirdi. Kesinlikle onlarca yıl gençleştirmişti.

— Şam'da Kral Aretas'ın veziri benim yakalanmam için şehri ayağa kaldırmıştı. Ancak ben bir zembil içinde surlardaki pencereden dışarı bırakıldım. Onun elinden sıyrılıp kaçtım.

Bundan sonra o yolcu hiçbir şey anlatmadı, döndü yoluna devam etti. Yukarıdaki yakıcı güneşin altındaki tozlu yolda yürüdü gitti. Sadece sıcak yel onun entarisini dalgalandırıyor. Adımları aceleci değildi. Fakat gideceği istikameti iyi bilen bu yolcuya has kendine güven fark ediliyordu. Bu hali ufkun puslu çizgisinde kayboluncaya kadar devam etti. Maksim ise dar fakat hırçın bir ırmakta, kıyıları çarparak giden dümensiz bir tekne gibi bilincini kaybetmiş ve zifiri karanlıkta bir mumun ışığındaymışçasına savruluyordu. Artık harareti düşmüştü. Tam tersi vücudu daha da soğumuştü. Kurumuş ve buruşmuş elleri üşüyordu. Vücudunu kaplayan soğuktan ne bir bez ne de bir battaniye kurtarıyordu. İşte senin kıyamet günün geldi, diye

düşünüyordu içinden. İmanın var ama gücün kalmadı. Gençlik, hatta olgunluk yıllarının verdiği, uğruna o kadar ayakkabısını çığnediği, eskittiği, parçaladığı vazifesini bitirmesi için gücünden bir kırıntı, bir hardal tanesi bile kalmamıştı. Elinde neyin kaldı Maksim? Sen bir daha asker olamazsın. Elin artık kılıç tutamaz. Çünkü kaşığı bile tutmaktan aciz. Vuran savaş davullarının önünde hücumla kalkamazsın. Çünkü o davulların yerine takatsiz, susuz, kurumuş vücudunda şimdi yalnız kemiklerin birbirine vuruyor. Ya can alıcı soğuk? O soğuk ki, bağrında ebedi dipsizlik ve yokluk...

Ve unutulmuş bir düşünce aniden hortladı. Öyle inanılmazdı ki, sanki babasının unutamadığı bahçesinde, karakışta, karlar arasında, bütün dünyayı kaplayan demir buz tabakası içinde vücudu buruşuyordu. Zemherinin ortasında mucizevi olarak çiçek açan elma ağacıydı sanki. Bir kez daha hücumla kalkacaktı. Kendisinin son hücumu olacaktı. Yalnız bu hücumda silahı kılıcı olmayacaktı. Kurşun veya o gün ellerinde var olan herhangi bir harp aleti de olmayacaktı. Bu şekilde bir harp yöntemine belki de henüz kimse başvurmamıştı. Ne yaparsın savaş meydanında savaşılır. Kimse ona acıımıyordu. Kimse onun inanına merhamet etmiyordu. Niçin o başkasını düşünmeli? Onun silahı kendisinin belini büken, vücuduna çöken ve yakasını bırakmayı düşünmeyen bela olacaktı. Seher vaktinde, bilinci biraz kendisine döndüğü vakit, henüz debelenmeyi beceriyorken düşmana doğru gidecekti. Oraya kadar sürünecekti. Belayı vücuduyla oraya götürecekti ve cömertçe paylaşacaktı.

— Çayka'ya... söylersiniz, diye fısıldadı saldırgan kaz sürüsü gibi, son görüşe gelen doktora. Çünkü sesi çoktan kaybolmuştu. Ben yalnız ölmeye gidiyorum.

Karanlık ortalığa yayılınca revirden sürünüp çıktı. Düşman siperlerine doğru yöneldi. O anda onun düşmanı, hatta en amansız ve ilk düşmanı, bilincini yitirmesi olurdu. Çünkü hastalıkların çoğu gece vaktinde şiddetlenir. Kendisinin en sadık müttefiki, bir zamanlar kendi bacaları olarak bildiği kuru ve sarı kargılardı. O karanlıkta süründü. Zaman zaman bir şeyler eline geçtiğinde ayağa kalktı. Dişini sıkıp yürüdü. Her şeyi kötü hatırlıyordu. Aklında kalan tek şey alacakaranlıktaki gökyüzünün aydınlığıyla iyi görünen karşı saflara ait sararmış otlara doğru gitmekti. Rus siperine yıkıldığı an ruhunda oturmuş olan ağır, cansız ve kuru bir taş da aniden düştü. Üstelik şu sözü bile duymaya gücü yetti:

— Ulan saf mı değiştirdi, ne o...

Ve artık başka hiçbir şey duymadı.

31

Mihal o sabah Paris'te bulunan prence rapor yazmayı birkaç kez denedi. Her defasında takıldı ve yazdığını beğenmeyerek yırttı. Nadiren böyle olurdu. Genelde hemen tashihli halini yazardı. Hatta yazdığı hikayeler ya da hatıralarının bile tashihini gereksiz bulur, temize çekmezdi. Ama bu sefer nedense çeşitli düşünceler musallat oluyor, kendi fikirleri ile çarpışıp onları seyrinden çıkarıyordu. Bazen olur böyle. Bir melodi bir yapışkan düşünce hafızaya girer, davetsiz ve zorba bir kimseyi iki elinle eşikten gerisin geri ittiğin gibi zorla itersin onları kafandan, ama o yine de içeri yüklenirler.

Çaykovski'nin kafasına sabahtan beri yoktan yere hüznü düşünceler üşüşmüş ve onlardan kalan tortu bir türlü kendisini bırakıp gitmiyordu. Adam sen şu apaydınlık dünyada sırtında böyle günahlarla nasıl yaşayacaksın? Ailene ihanet ettin, çocuklarını terk ettin. Bir

zaman gelecek sen onların gözlerine bakmak durumunda kalacaksın. Yoksa onları tamamen reddedeceksin misin? Sadaka gibi ailene bırakmak için Hotel Lambert’den damlayan cılız emeklilik parana mı bel bağılıyorsun? Üstüne üsluk vaftiz edildiğin dine, dünyaya geldiğinde kutsandığın kelama ihanet ettin. Sen kendi hayatına inanılmaz bir kördüğüm attın. Şimdi senin yerine o düğümü kim çözer?

Bir de Paris’e yağan ispiyonlardan dolayı ruhunu yakıcı tozlar kapladı.

“İyi bir Leh olarak benim vicdanım ve görevim...” diye yazmış prenze samimi ve iyi kalpli bir gönüllü. “... Yönetimin yanılmaması ve o şarlatanın kendisini soydurmaması için şahsi düşüncelerimi tekrar sunmak zorunda olduğunu söylüyor. Çaykovski’nin Bayan Snyadetska ile yaşadığını bütün İstanbul alemi biliyor. Buna müsaade etmesi sonucu, o cariyeye beraber yaşadıkları lüks hayat ve gayri ahlaki davranışıyla büyük zarar veriyor. Şimdi Kozak Yerine gidiyor elbette beraberinde Bayan S. var. Elbette yönetime, asıl gidiş amacını Moskova’dan gizlemek için bilerek böyle yaptığını yazıyordu. Zannedersen Moskof’un böyle tutarsız davranışlar vasıtasıyla olanları anlamaması ve hiçbir şeyi görmemesi mümkün değildir. Sadece kendi aralarında dalga geçiyorlardır. Doğru da yapıyorlar. Bu nedenle prensin elçisinin, onun şarktaki temsilcisinin davayı zedelemesi, o yosmayla lekelemesi bana pek dokunuyor. Bayan S. Yaşlı bir yosma. Hem de itici ve mağrur. Ama kendisini çok zengin bir kadınmış gibi tanıttı. Çaykovski onun yanında yatıyor, yiyor, bineğine biniyor. Öyle diyorlar, atlar bile o kadına aitmiş, kendisine değil...”

Hotel Lambert’e giden o ispiyon ilk önce Çaykovski’nin canını hiç mi hiç acıtmamıştı. Bundan daha alası bile olmuştu. Kendisini çekiştirmişlerdi. Dostu oldukları için Ludviga’nın evine gelip giden İngiliz subayları varmış. Hele Polonyalı subay Olşevskiy onun kapısının eşliğinde kıskançlıktan tabancasıyla intihar etmişti. Halbuki o subay ayılma bilmeyen sarhoştü, şarapçıydı. Mihal daha Snyadetska ile tanışmadan kendi ölümüyle ölmüştü. Ama bütün İstanbul kahvelerinde dolaşan, Bayan Ludviga’nın ölen kocası Korsakov’un kemiklerini odasına gömdüğü masalı dikkatlere şayandı. Odanın hangi duvarına ve hangi tarafında zula edildiği bile detaylıca anlatılıyordu.

Ne var ki, Boğaz’ın sarp kıyısında bulunan konaktaki zahmetler ve hummalı çalışmaları bilmek ve dedikodularına bahis mevzuu yapmak isteyen çıkmıyordu. Çıkmadığına da şükür. Çünkü burada yapılacak faaliyetlerin planları hazırlanıyor, notalar ve hatıralar yazılıyordu. Ludviga ise her şeyi tam itina ile idare ediyordu. Çaykovski birkaç sene Fransa’da kalmış olsa da, hatta Mickiewicz ona yalnızca anadili Lehçeyi kullanmasını salık verene kadar ilk eserlerini Fransızca yazmayı denemiş olsa da, onun yabancı lisanı ara sıra Snyadetska’nın şakadan takıldığı gibi, “Berdiçev Fransızcası” düzeyinde kalmıştı.

Annesinin ölümünden sonra ilk kez kendisi için, yalnız annesi değil, en az danışmanı ve bir yoldaşı olmuştu bu kadın. En sırlı konularda bile ona güvenmek durumundaydı. İlk kez bir kadın, hassasiyet ve güven anlamında her nasılsa annesi gibiydi. Hiçbir yere kaçamazdı. Karısı Leonida, çocukları ve ailesi önünde affolunmaz günahı vardı. Ama yine de doğrusu, Leonida kocasının işleri ile fazla ilgilenmezdi. Onun merakını daha çok sosyete toplantılarındaki haberler ve olaylar çekerdi. Aynı bir ağaç sürgününden ustaca çıkarılmış kalemaşının bir ağaç gövdesine tavında aşılması misali, işleri uzun yıllar süren yasının karanlık uykusundan çıktığında Ludviga için Mihal’in tabii nitelik kazanıverdi. O aşılana nazenin sürgüne tekrar abihayat suyu yürüdü. O sürgün günden güne serpildi. Hatta aşılacağı gövdeden yükselen gençleşip sertleşen

bir dal olduğu görüldü. Üzerinde yalnızca adaletin ve hakikatin başa geçirilip ebediyen hüküm süreceği özgür Kozak Ülkesi mefkûresi Ludviga'da sancısız ve sessiz sedasız bir şekilde neşvünema buldu.

Çaykovski harbi arkadaşları vasıtasıyla yalnızca kendisi ile ilgili dedikodularından değil, kemter dostlarının Prens Czartoryski'ye gönderdikleri mektupların tam sayfa metinlerinden bile haberi oluyordu. Zamoyski'nin İstanbul'da çıkan bir gazete olan Journal de Constantinople editörü ile sohbetinden de haberi olmuştu. Prens kısa zaman önce Kalinka'dan bir mektup almıştı. Mektupta söz konusu sohbetin tamamı anlatılıyordu. Editörün söyledikleri arasında şunlar varmış: “Editörün anlatmak istediği hassasiyet arz eden bir konu. Söz konusu olan Sadık'ın ilişkileri ve davranışları... Sadık'ın etrafında yayılan namı, namların en kötüsünden. Burada herkes ondan nefret ediyor demek, az gelir. Kiminle iş yaptıysa istisnasız onlara kaba davranıyor. Editör onun özel hayatının kapısını aralamak bile istemiyor. İğrenç o, kirli. Uçan kuşa borcu var. Yani tamamen batmış. Editör duydukları yardımıyla, buraya gelen Polonyalıların, Sadık'ın buradaki ağırlığı hususunda salt bir yanlgı içerisinde oldukları konusunda galiba tamamen ikna olmuştur. Sadık bu zamana kadar prens ile bir şekilde irtibatını kesmiyor ve ona bağlılığını riya içinde gösteriyorsa, bunun nedeni prens ile ilişkilerini kendisine son tutamak olarak kullanmak düşüncesidir”.

Öyle olsun, diye düşünüyordu Çaykovski, yapsınlar dedikodularını. Matbaada tashihçiler ispiyon mektuplarını varsınlar düzeltebilirsiniz. Çocuklarını hiçbir zaman terk edecek değildir. Yüceler Yücesine olan imanı da azalmadı. Sen, aç yırtıcı hayvanlar sürüsünün orta yerinde kalmış gibi, parçalanmaya terk edildiğin vakit kendini bir şekilde savunmalı ve İslam'a geçmeliydin. Sana, ey adam, sana çileyi bıraktılar. Bir ihtimal, bu hayata dair henüz anlaşılamayan, tasviri yapılamayan bir kanundur. Öyle ki, ne kadar yüksekteysen çekilen çile o kadar acı olmalı, ruhuna dayanılmaz sızılar dolmalı. Ne olursa olsun, kızarmış yaprakların arasında ve meydanda çıkmış kuru dallardan birinde asılı, üzerine kırağı düşmüş bir hazan elması misali senin kırlar düşmüş zavallı başına beklenmedik bir şekilde gelen geç aşkını müdafaa edecek gücü kendinde bulursun.

32

Maksim henüz gözlerini bile açmamıştı. Bunu yapmaya cesaret edemiyordu ki. Ama artık şuurunu toplamıştı. Düşünüyorum, o halde varım, dedi. İlk kez kıpırdandı. Acayip takatsizdi. Kafasındaki düşünceler körpe ve tereddütlüydü. İçinde bulunduğu mekan bilincine sesler yardımıyla dahil oluyordu.

Tanıdığı sesler de vardı çıkaramadığı sesler de. Kuş sesi duyuyordu ama o güne kadar bilmediğı kuşların seslerinden. Hafifçe öttü yine bir kuş. Birinin bir zile belli belirsiz dokunması gibiydi. Sanki ince bir buz tabakasını yere çalmıştı biri. Ya da çölde yakıcı güneşin sıcaklığında dili damağı kurumuş bir bedevinin, dibine vardığı yerden kaynayan bir su gözünden akan suyun sesiyle heyecanlanması gibi, o kuşun cıvıltısı da heyecan veriyordu. Bir başka yerden aniden başka ıslık öttü. Aniden böyle. Gülünçtü birazcık. Ardından kibar bir kuşun ağzından neşeli türküler yayıldı ki, bitkin ve yaralı gönülleri bile tedavi edip, hayata döndürürdü.

Burası gerçekten cennetti. Dünyada yoktu böylesi diye aklından geçirdi Maksim zerre kadar şüphe bile kalbinde yokken. Öldüğü kesindi ama onun günahları ile cennet mümkün müydü?

İşte o anda bir ses yayıldı, cızırtılı, berduşça, sigaradan muzdarip:

— Hay senin ananı sarayım, bütün kaburga kemiklerini, karaciğerini, dalağını, kalbini ve böbreklerini, mideni ve bağırsaklarını enine boyuna sarayım...

Ürken Maksim nihayet göz kapaklarını kaldırdı. Kendisine komşu karyolada genç sayılmayacak yaşta bir erkek oturuyordu. İhtişamlı kırarmış bıyıkları tütün dumanından sararmıştı. Aynı zamanda durup dinlenmeden bir eliyle öteki dirseğinin yaralarını sarmaya çalışıyor, öbür yandan da yine hiç ara vermeden sövüp sayıyordu. Ağır ağır, her kelimedede bekleyerek konuşuyor, ayak topuğundan kafaya kadar insan bedenindeki bütün organ ve kısımları itina ile seçiyordu. Gerçi bazen tereddüt geçiriyormuş ya da fark etmeden yanılmış gibi suspus oluyordu. Sözü bol, cızırtılı ve sigaradan muzdarip komşusunun sesi, baştan sona kapalı pencerelerden içeri dolan kuş sesleri kadar tesirliydi ve içeriği zengindi.

— Neredeyim ben, sorusu çıktı bir anda Maksim'in ağzından.

— Kıçtasın, cevabıyla kesti sararmış bıyıkların ağzı, ama hastane de derler. Buraya her taraftan kıyma et gelir. Senin adın ne?

— Grigoriy ben... Grişa'yım.

Maksim anında Rusçaya geçmişti. Çünkü pirinç kasesinde beyaz taş olmalıydı. Kendine gelmek ve o kasede nasıl davranacağını, ne yapacağını düşünmek için gözlerini tekrar yumdu.

Bir dakika sonra doktorların kontrol turu kendisini düşüncelerinden sıyırdı. İki doktor adeta koşar gibi yataklardaki yaralıların ve hastaların yanlarından geçti. Maksim, siperde ya da bataryada olmasalar bile bu adamlar da zavallı, diye düşünüyordu.

Doktorlar Maksim'i alelacele inceledikten sonra birbirlerine baktılar. Onlardan daha genç görüneni, muhtemelen teşhisi tahmin ederek başını iki yana salladı. Yaşlıca olanı ise rica etti:

— Bir sonraki sıraya sen bakıver. Ben hiç olmazsa eve bir mektup yazayım. İkinci gün oluyor henüz yazamadım. Yaralılara kolera ve vebalı hastalar eklendi.

Doktor yan tarafta komodinin üzerinde yazarken acele ediyordu ve sinirliydi. Maksim göz ucuyla fark ettirmeden adamın yüzündeki ifadelerin nasıl değiştiğini izliyordu. Bu manzaradan adamın yazdıklarında güzelliklerin pek fazla olmadığı anlaşılıyordu. Derken birden gürültü koptu. Duvarlar ve tavan sarsıldı. Tavanın sıvası oradakilerin başına döküldü. Binanın ilerisinden bir yerlerden çığlıklar ve acılı iniltiler duyuldu.

— Düşman pisliği ek binaya isabet etti, diye haykırdı doktor ve bağırtılara koştu.

Duvarlar bir daha sallanmadı, Maksim de eliyle bitmemiş mektuba uzandı. Asabi, eğri büğrü yazılmış satırların üzerinden gözleriyle hızla geçti Maksim.

“Hayatımızın nasıl olduğunu mu soruyorsunuz?”

Bizde her saat yeni bir olay meydana gelir: İşte mesela, bir askeri birlik bize yardıma yetişmek için acele eder. Ötekinin işi uzar. Birileri hastanede yaralarının ağırlığından ölür.

Birilerinin kolu ya da bacağı kopmuştur. Ne kadar taze izlenimlerle ve köklü değişikliklerle dolu hayatımız var değil mi? Bizim hayatımıza özenen birileri var mı acaba?

Hastanenin durumu işler acısı. Pansuman için bile gereç yok. 24 Ekimdeki hadiseden sonra malzemeler tamamen bitti. Bu da yetmezmiş gibi (Tanrı korusun!) öyle başımıza geldi ki, sargı için askerlerin yatak çarşafalarını yırtmak zorunda kaldık.

Sahra hastaneleri ve alayın reviri yaralı ve hastalarla lebalep dolu. Kolera da görülmeye başlandı. Destek geliyor ama günlük muharebelerde kayıplar da artıyor. Ordu seyyar hastanelere sahip değil. Asker zor durumda.

O zavallılara ve onların hastane hayatındaki hallerine bakınca insanın kalbi parçalanıyor. Yaralılar ve hastalar tıklım tıklım. Büyük oranda kana bulanmış kirli çarşaf ve elbiselerin içindeler. İnsanlar tıraşsız ve yıkanmamış. Çoğunun yarası en fazla bir kez pansuman edilmiş. Kuru tahta üzerinde yatıyorlar. Yastık yerine parkalarını, çarşaf yerine sağlam kalmış uzun gömleklerinin eteklerini kullanıyorlar. Ama çoğunun çarşafı yok. Pek çok hasta ve yaralının değişmez battaniyesi yağmurluk. Hafif yaralılar, ağır yaralılar, ümitsiz hastalar ve can çekişenlerle birlikte yatıyorlar.

Ya şu hastane odalarının havası! Sağlam gelen hasta çıkar. Ciğerlere çöküyor, sağlam insana bile çarpıyor. Araçlarla hasta ve yaralılar ülkenin içerilerine gönderilmeye başlandıktan sonra hastanelerdeki durum böyle şimdi. İki gün ağzına bir lokma konulmayan, kalan son gücünü hissetsin diye bir yudum şarap verilmeyen kaç yaralı vardır? Pek çoğunun yarasına gereğince sargı bile konulmadığı, yaralarının ilaçla temizlenmediğini söylemiyorum bile. Pek çok yaralı ne doktorlara ne de hastane komutanlığına adını bile söyleyemeden ölüyor. Kimi gömdüklerini bilmeden onları toprağa verdiler. Hatta çoğu zaman gömülen askerin hangi alaya veya komutanlığa bağlı olduğu bile bilinmiyordu. Çünkü işlerin kızıştığı zaman çoğunu hastaneye üst elbiseleri olmadan getirdiler. Veya sıhhiyeler açılan yarayı hemen kapatabilmek ve akan kanı durdurabilmek için ya da ampütasyon için atık davranıp elbiseleri yırtmışlar.

Sıhhiye yok, doktor yok. Onlar yoksa hastane olur mu? Mesela bin veya daha fazla yaralıya bir doktor bir veya iki sıhhiye düşüyor. Onlar ne yapsınlar? Bir günde bütün hastaları bir kere zor görebiliyorlar. Yaraların gereken itinayla bakımı, pansuman yapılması hususunu siz düşünün artık”.

Güllerin patlamasının ardından herkes bir deliğe sokulunca etrafa sessizlik bastı. Bu arada kendine gelmeye başlayan Maksim, bıyıklarında tütün dumanı isisi olan yatak komşusuna, doktorun evine yazdığı mektubun başındaki soruyu sordu.

— Hayatımız fena değil, karaciğerini, dalağını, ruhunu ve kalbini sattığım, dedi bıyık acele etmeden, şehrin etrafına hendekler kazılmış. Cesetleri buradan alıp götürüyorlar ve orada otun steri gibi yığıyorlar, elleri mi bacakları mı kopmuş bir başka cesedi orada bir araya getirip öylece toprağa gömüyorlar. Onlara boşuna “atıklar” demiyorlar.

— İnsan denen yırtıcı mahluk yaşasın, dedi başının tamamını kaplayan sargıdan yalnızca iki gözü ve burnu görünen bir başka komşusu Maksim’e dönerek. Şu atlara bak, etraftaki sapları ve başakları yiyip bitirdiler ve şimdi birbirlerinin kuyruklarını yiyorlar.

— Sen cephedeki askeri, rütbesini satayım, daha rahat mı sanıyorsun? Üç günde bir o zavallı peksimetten bir avuç verirler. Asker onları ezer, sonra açlık sabredilmez kerteye gelinceye kadar kesesinde gezdirir.

Maksim o keselerle ilgili bir Fransız gazetesinde okumuştur. Gazete, ekmeği topraktan ayırt etme zahmetine girmeden, Rus askerinin yüksek vatanseverlik duyguları ile ilgili yazmıştı. Güya ölenlerin bazılarında kese içinde öz vatanının bir avuç kara toprağı çıkmış.

Sonra Maksim'in aklına Çaykovski'nin anlattığı hikayedeki, Prens Menşikov'un diploması yeteneğı geldi. Henüz savaşın çıkmasının önüne geçilebilecekken, üç kıtaya yayılmış imparatorluğun hükümdarına, payitahtın sultanına Prens Menşikov nazikçe selamlamıştı.

33

Asker İbrail şehrine çekilmişti. Yerli halk onları sevgi gösterileriyle karşıladı. Şehir eşrafı, ruhaniler onları selamlamak için sokaklara döküldüler. Okul çocukları ellerinde flamalar, şarkılar eşliğinde yürüyorlardı. Esnaf da meraklarına yenilip caddelere dolmuştu. Burada halk Lehlerden, Bulgarlardan, Romenlerden oluşan enteresan Dobruca Kozak birliğı hakkında çok şey duymuştu. Özellikle Yahudilerden oluşan saflara ilgi büyüktü. İbrailliler Yahudilerin sırtlarındaki üniforma gibisini o zaman kadar görmemişlerdi. Her biri uzun hırkalı, ayaklarında yumuşak ayakkabılar ve kenarları hayvan kürkünden şapkaları olan, uzun favorili ciddi adamlardı.

Bir keresinde Çaykovski kafasındaki düşünceleri somutlaştırarak ve başlarına gelmesi muhtemel hadiseleri görmeye çalışarak Yahudilerin komutanıyla açıkça konuşmuştu.

— Düşünün ki, diye sordu dikkatlice Mihail, Prut nehrini geçmemiz, Ukrayna topraklarına ayak basmamız ve orası için savaşmamız gerekmiş olsa? Askerleriniz nasıl tepki verirler?

Komutan bakışlarını, sanki gerçekten Prut nehrinin öte kıyısını görebilecekmiş gibi doğru yönüne çevirip, bir süre cevap vermeden bekledi.

— Biz bu topraklara dün gelmiş değiliz... Nalivayko ve Kosinskiy yanında da Yahudiler savaşmışlardı. Zbaraj'a yüklendiklerinde biz de oradaydık. II. Katerina yaşama alanlarını sınırlayarak Yahudileri ikinci sınıf vatandaş yaptığında o topraklar bize kucağını açtı. Biz, Ukrayna'nın bağımsızlığını, aynı ayaklanan Varşova'yı savunduğumuz gibi savunuruz.

Çaykovski çıkılması muhtemel sefer üzerine sohbete bir daha dönmedi. Çünkü komutanın sözü ona kafi gelmişti. Kim bilir, belki de şapkasının kenarlarındaki post, köyü Halçintsi kırlarında avlanmış bir tilkiye aitti, diye için için tebessüm etmişti. Varşova müdafaasına gelince, Suvorov şehri kan gölünde boğduğu zaman esnaf ve zanaatkarlarla birlikte Yahudiler başkentin çevresine set yığmışlardı. Batarya ateşi altında, yüzlerce ölü ve yaralı vererek düşmana doğru atılmışlardı. O zamanki Polonya gazeteleri şöyle yazmışlardı: "İnsanlık söz konusu olunca Yahudi canını bile veriyor". Yahudilerden ayrı bir müfrezinin kurulması için müracaat bile etmişlerdi. Tadeusz Kosciuszko da bu inisiyatifi desteklemişti. Kurulan yeni alaya beş yüzün üzerinde Yahudi katılmıştı. Askerlerin donanımı zayıf olsa da disiplinleri katıksızdı. Alay zor şartlarda muharebeye kabul etmek zorunda kaldı. Tarihçiler daha sonra şöyle yazmışlardı: "Varşova banliyölerini Polonyalılarla birlikte Yahudiler savundu. Ancak yapılan bir

hücumla ele geçirildi. Ertesi günü bütün alayın cansız bedenleri bulundu. Alay şehrin surlarında ebedi uykusuna dalmıştı”.

Sonbahar hükümranlığını pekiştirirken yeni yeni dertler de birbiri ardına Çaykovski'nin başına yığılmaya başlamıştı. Hüzünlü bir anında Snyadetska'ya şöyle yazmıştı:

“Sana doğum günümde yazıyorum (50 yaşımı doldurdum artık), ama kutlama filan olmayacak.

Soğuk, ayaz ve tipi var. Aynen bizim Ukrayna'da bu mevsimde olduğu gibi. Kargalar ötüyor Tuna'nın öte yanından. Hava biraz açılırsa Avusturyalıların bizim konuşlanmamızı istemediği, Siret'in Tuna çıkışına doğru gideceğim. Az önce İbrail'deki komutanlıktan bir emirname aldım. Şu ana kadar 13 süvari birliğim, 6 topum vardı. Şimdi 9 top daha veriliyor ayrıca başlarında iki paşa ile birlikte 8 piyade bölüğü benim komutanlığım altında toplanıyor”.

Avusturyalıların itirazlarına rağmen Çaykovski yine de seçtiği o noktaya konuşlandı. Fakat savaşın daha sonraki kaderi Londra ve Versailles saraylarında çözülecekti.

Bir zamanlar Paris'te yüzüne hayranlık ve korkuyla baktıkları Rus İmparatorluğunun dışişleri bakanı saçları bembeyaz Prens Czartoryski, şimdi alnındaki terleri mendiliyle silerek Fransız Dışişleri Bakanı Edouard Drouyn de l'Huys'in kaleminin bekleme salonunda, bakanın huzuruna çıkmak için üç saattir sırasını bekliyordu. Polonya davası bakan için onuncu sıradaydı. Üstelik durup dururken Viyana'yı darılmak istemezdi. Çünkü Polonya bağımsızlığını ilan etmiş olsa, Avusturya İmparatorluğu'ndan toprak parçası talep edebilirdi.

— Türkiye de bir Polonya kolordusu kurulması konusunda sizlerin verebileceği destek konusunda konuşmak istiyordum, diye başlamıştı Prens Çartoriyski.

Fakat düşüncelerinin tamamını anlatma fırsatı bile bulamadı. Çünkü sekreter İngiltere Büyükelçisinin geleceğini bildirerek konuşmalarını bitirdi.

— Türkiye kendisi karar versin hangi kolordunun, Tuna'da mı yoksa Asya'da mı, nerede kurulacağını. İstersen Polonyalılar Fransa'nın Afrika Lejyonunda görev yapsınlar, şeklinde aceleyle cevap verdi de l'Huys.

Bak sen...

Bundan başka Czartoryski cısını yüreğine bastırıp Fransa İmparatoru III. Napolyon'un konuya makul yaklaşımını ifade eden söz ve düşüncelerini dile getirecek oldu ama de l'Huys bu cümleyi de bitirtmedi.

— Prens Adam imparatorun söylediklerine boşuna atıfta bulunmasın. İmparator başka, bakanlar başka söylüyorlarsa o devlette düzen kalmaz, dedi ve bu sözlerle kabul bitmiş oldu.

Bu görüşmelerin yankılara ta Çaykovski'ye kadar ulaşıyordu. Büyük davasında başka birisine güvenme imkanının olmadığını artık biliyordu. Bu yüzden tek kalan mevcut askerini bir arada tutmak, talimini yaptırmaktı. Ve zamanın birinde önüne gelecek uygun anı beklemektir. Yüzbaşı Jerzmanowski bir dostuna şöyle yazar: “Herkes Prut'u geçmeyi sabırsızlıkla bekliyor. Oraya ulaştığımız zaman garnizon şefi olarak tayin edildim. Emin ol, öncü kuvvetler komutanı Sadık Paşa gibi vazifesine bağlı, akıllı bir general henüz görmüş değilim. Gelecekte bu

topraklarda büyük rol oynayacak bu adamın yanında çalışırken, yaptıklarını iyice değerlendirme fırsatım var. Burada komutanın çevresindeki herkes onu seviyor ve sayıyor. Herkes sühuletle ona bağlanıveriyor”.

Bu sırada asker Prut’u geçmeye, Ukrayna toprağının ve insanının özgürlüğü için ilerlemeye hazırlanıyordu. Talim yapılıyor, marş için yeni türküler öğreniliyordu. Bu türkülerden biri erattan bir Kozak tarafından yazılıp komutanlarına, yani otamanlarına ithaf edilmiş, uzun süre dillerde kalmıştı.

Hey Halçintsili Mihalko,

Bizim canım otamanımız,

Şimdi Türk paşasıydın.

Sarığını çıkarır mısın?

Sert erkek sesleri, yeri mühürleyerek atılan adımlar eşliğinde bütün marşı söylediler. Marş çevrede yankılandı, kendi kendine canlandı, Prut’u askerden önce geçip köyden köye uçup yayıldı. Aradan zaman geçti ve ta Volin ilinde folklorcular o türküyü halk sanat ürünü diye kayda geçtiler.

34

Hastanenin ek binasına düşen gülleyle başlayan itiş kakış yatışınca Maksim nihayet nerede ve ne halde olduğunu sakince çıkarabildi.

En başta henüz ölmüş değildi. Yani cennetteki kuş sesleri için acele etmişti. Çünkü binanın diğer tarafındaki pencerenin dibinden gelen ses ve kokular pek cennetten gelmesi gerekenlere benzemiyordu. Duyulanlar yalnız inilti ve çığlıklardı. Tam bir dünya cehennemiydi. Cehennem ki, yıkanmayan bedenlerden, pislikten ve çürüyen yaraların ufunetinden yükselen kokularla doluydu. Ancak ruhunu tahriş eden nihayetinde bu da değildi. Zaten siperde son kalan gücünü kullanarak ölümcül hastalığını düşmanıya paylaşmak isteyen kendisiydi. Ama anladığı kadarıyla sahip olduğu zenginlik burada da boldu. Koleranın üzerine bir de veba eklenmişti.

Gerçi başka bir düşünce yüreğini ılık bir hisle ısıtıyordu. Çünkü yaşıyorsa demek ki tekrar yolun başındaydı. Daha da önemlisi iyileşiyor gibiydi. Aynı bir uçurum üzerinde gerilmiş halat üzerinden yürürken dengesi bozulmuş, dipsiz ama kendine cezbeden çukura doğru sendelemişti. Fakat bu esnada vücudun son anda kendi refleksleriyle denge noktasını aramasıyla kolları açılıp oraya buraya savrulmuştu. Ve o karanlık çukurun kendisine gülümseyişinin yersiz olduğu ortaya çıkmıştı.

Hissettikleri kendini aldatmadan ibaret değildi. Genelde son anda ele gelen gevrek ve dayanıksız otlar değilse, beyefendi o zaman sen buradan nasıl sıvışacağını düşün. Oraya, iyi tarafa, Kozak Birliğine geri...

Yalnız, hayatın ve eziyetlerin bezdirdiği hastane doktorlarından medet ummak, hiçbir şekilde ona uymazdı. Hiç olmazsa biraz olsun ayaklarına basabilmesi için babasının kadim ilmine, merhume Horpına Ninenin ilaç tariflerine bir kez daha müracaat etmek gerekecekti.

Kendisi hala hastaydı ve bu memleketlerde o otları nerede arayacağını bilmiyordu. Öte yandan buranın eski çarşılarında kuşsütü bile bulunabilirdi. Yeter ki iste...

Şimdi Maksim gece gündüz düşünceleriyle baş başaydı. Bir zamanlar okunup sonra bir kenarda unutulmuş kitap gibi hayatına dair düşüncelerinin, üzerindeki yazıları ya silinmiş ya da silinmeye yüz tutmuş, resimleri solmuş veya dünkü gibi taptaze sayfalarını birer birer çeviriyordu. Çılgınlara ve hastanenin ufunetli havasına alışmıştı. Ama bunlar kendisini düşünmekten alıkoymuyorlardı. Sadece komşu yataktaki tütünden bıyıkları sararmış Petro bazen zırlıtısıyla bıktırıyordu.

— Ağrıyor anasını satayım, diye homurdanıyordu Petro çürüyen kolunun olduğu yanına dönerken, ama hastaneden bir çıkayım karaciğerini ve dalağını satayım, kaybettiğim kandamlası adedince Müslüman kafası keseceğim. Rus kanı onlara pahalıya patlayacak...

Maksim sonunda dayanamadı.

— Senin arkanda yatan Beyaz Rus'un, benim Hrodinli adaşımın kanı daha mı ucuz?

Hastane havasından bozarmış ve solmuş yüzünde sanki daha da beyaz görünen gözlerinin aklarını Maksim tarafına aktarıp:

— Yok şimdi Beyaz Rus, Küçük Rus, tek Milet şimdi hepsi Rus.

— Sen bunu nerede okudun veya duydun?

— Ne okuması, okumadım. Okuma yazma bilmiyorum. Ama bizim papaz bizi savaşa gönderirken çarın sözlerini bize aktardı. Bizim Rus kardeşlerimiz her yerde varlar, Türkiye'de bile. Göklerdeki Babamız duası gibi bugün hatırlıyorum: "Türkiye topraklarındaki dindaşlarımız, Rus İmparatorluğu Çarının Haçlı Ordusu sizin yaşadığınız topraklara girmektedir. Amacı işgal değil, elinde haçla hunhar düşmanlar tarafından tecavüze uğramış varlığınıza korumaktır. Tanrı bizim yardımcımız olsun..."

— Sen buraya kadar elinde haç ile mi gelmiştin? Bana elindeki balta gibi gelmişti, deyiverdi artık sabredemeyen Maksim.

Alınan Petro boğazını temizledi ve arkasına döndü. Hatta bu sefer, esrarengiz satma, sarma fiilleriyle birlikte "karaciğer-dalak" konusuna girmedi.

Gerçekten, diye düşündü Maksim, şu derbeder görünen adam için yalnız Ukraynalılar yokluğa mahkum olmuyorlar, Beyaz Ruslar da bir yerlere kayboluyorlardı. Çünkü Polotsk Akademisini kapattıkları zaman Beyaz Rusların ve Litvanyalıların çocuklarının yurtdışındaki üniversitelerde okumaları yasaklanmıştı. Otuz bir yılındaki başkaldırıdan, yani kendi isyanından sonra Vilnius Üniversitesi de kapatıldı. Dört yıl sonra ise çarın emriyle bütün Beyaz Rus okullarında öğretim yalnızca Rusça oldu.

On gün geçtiğinde Maksim ayağa kalkabiliyordu. Doktorlardan çarşıya çıkma izni aldı. Gerekli otları çarşıda buldu. Bulamadıklarının yerine aklına hangisi yattıysa onlardan aldı. Doktor otlarla oynamasına karşı çıkmadı çünkü zaten ilacın köküne kıran girmişti. Yalnızca kendisini uyardılar:

— Oynayabilirsin, ama başkasını zehirlersen doğru mahkemeye.

Birkaç gün sonra mucizevi biçimde Maksim iştahının uyandığının farkına vardı. Çünkü o ana kadar ağzında saman çiğniyormuş hissediyordu. Sonra etrafını saran yek renkli, nefli dünya kendine has renklere bürünmeye başladı. Bildik bir hayat yerini alıyordu. Bu aheste ve göze takılmayan dönüş, ruhunu ısıtıyordu. Yalnızca komşusu Petro'nun zırlıtları, Müslümanları cehennemle tehditleri ve muhtemelen köy papazı tarafından ezberletilmiş:

— Biz, Tanrı yolunda...

Uzun zaman babasının bahçesinde yaşayan, aynı onun gibi parlak siyah tüyleri olan yaşlı karga Karpa'yı hatırlatırdı kendisine. Sadece Karpa'nın kaşla göz arasında işlediği bela sırasında yer yer kabaran tüyleri mora çalan siyahken, Petro'nunkiler tütün sarısı saçıyorlardı. Karganın en sevdiği iş, yazları içerisi bunaltıcı sıcak olduğundan mutfakların pencereleri açıldığında gelip masadan bir şeyler çalmak ve çimlerin üzerinde yemek, sonra da onun hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi yine karşıdaki dalın üstüne konmaktı.

— Sen çaldın ve utanmıyor musun, diye ara sıra sorardı Maksim.

— Çalmak mı, der gibi sinirli sinirli siyah gagasını çekiştirirdi. Öyle ya tertemiz kişiye bir de iftira atıyorlar.

Şimdi, Petro'nun düşünmeden ezberleyip söylediği gibi, “Moskova üçüncü Roma'dır. Dördüncü de olmayacak” derken üstünde dört elif miktarı bekleyerek “R” harfini söylerken, elma ağacı dalındaki tüyleri dağınık kuş ister istemez aklına gelirdi.

Nasıldır bu dünyanın işi, diye pek çok kere düşünmüştü Maksim, adam kendisi daha kölelikten paçayı yırtamamış, bilmem neredekilerin özgürlüğünü ağzında geveliyor. Kendi toprağı bakımsızlıktan orman olmuş ama başkasının toprağından avuçluyor. Ne biçim iş, diye düşüncelerini evirir çevirirdi, insanoğlu aydınlık ruhuyla günahsız, iyi olarak doğuyor, en hassas gözlüklerle bile baksan üzerinde bir kara lekecik bile göremiyorsun. Ama sonra ruhu, taşlamış gibi cansız hale geliyor, tamahkârlıktan pas bağlıyor. Nasıl iş bu? İnsanlığın hafızası ilk günahsız, temiz kalpli, kıskançlığın acı tadını tamah etmemiş haline nasıl döndürülebilir? Horpına Nine eyersiz ve serkeş attan düşen komşu genç çocuğun hafızasını geri döndürmedi mi? Yoksa Maksim, Horpına Ninenin çoktan unutulmuş ilaç tariflerini eski bir kilerde arar bulur gibi hatırlasa da Petro'nun hafızasını, temiz ve aydın haline geri döndürse miydi? “Çocuklar gibi olun...”

Yoksa Maksim gerçekten bu işe girişse miydi?

35

Çaykovski konutundan her sabah yaklaşan kışla serinleyen havaya çıkarken istemeden köyü Halçıntsi tarafına, Ovruç'a pek yakın olan büyük şehir Kiev'in olduğu havalıye doğru bir bakış gönderiyordu. Ona, Kiril-Mefodi Cemiyeti üyesi Mikola Saviç vasıtasıyla ulaşan, kendisi için pek aziz bir eser olan “Ukrayna Milletinin Tekvini - Tanrının Kanunu” kitabından satırlar onun aklına az gelmemiştir.

“Ve Ukrayna Polonya ile iki kız kardeş gibi bir araya geldi...”

Ve Ukrayna ne çarı, ne Polonyalı efendiyi sevdi. Bağından çıkardığı, her isteyen gelip bir diğerine kardeş olduğu Kozak onun gerçek kardeşidir...”

Kendisinin kozakları, diye aklına geldi, artık kendilerini işte gösterdiler. Hatta onun askerlerine soğuktan daha soğuk tavrı olan, hele Sadık Paşa'ya hiç de dostça davranmayan İngiliz Albay Simons, Londra'ya şöyle bir rapor yazmak zorunda kalacaktır:

“Sadık Paşa'nın Kozaklarını anlamak için onları muharebe alanında görmek gerekir. Muharebe alanında onlar kendilerinin gücünü kanıtladılar. Bütün gün boyunca onlarca Rus hafif süvari müfrezesi, altı yüz Don Kozacı topu topu dört yüz muvazzaf ve üç yüz yedek Kozak tarafından hücumu uğradılar, püskürtüldüler, durduruldular”.

Yine daha sonraki raporların birinde:

“Sadık Paşa'nınkiler tam anlamıyla süvaridirler...”

Ey albay, Prut'u bir zaman gelecek geçeceğiz vaatleriyle şimdi bizi avuturken senin Kozaklar hakkındaki sitayişin neye yarar, dedi kendi kendine Çaykovski.

Bundan da öte Simons'u çekiştirmenin de alemi yok. Her şey Buckingham ve Versailles saraylarında halledilecek.

Fakat Londralı veya Parisli siyasetçilerin beyinlerinde kaç tane tilki dönerse dönsün Tanrının Kanunu'da yazan gerçekleşmelidir: “Ukrayna mezara konmuştur. Ama daha ölmemiştir... Çünkü Ukrayna daha susmadı. Ukrayna mezarından kalkar ve bütün Slav kardeşlerine yine seslenir. Onun haykırışını duyarlar ve bütün Slav ülkeleri ayağa kalkar. O zaman çar da gider, çarıçe de gider; prens, kont, dük, sahip, asaletmeap, efendi, boyar, toprak kölesi kalmaz.”

Çaykovski bu esnada ani gelen bir düşünceyle gülümsedi. Çünkü “Tanrının Kanunu” metninin asıl yazarının kendisi olduğuna dair dedikoduları bizzat duymak bile nasip olmuştu. Güya Kostomarov yalnızca Lehçe'den Ukraynacaya çevirmiş. Bunu yaparken de bir bölümünü kendi tashihi ile yazmış. Kostomarov bunu sadece sorgulandığı zaman anlaşılır nedenlerden dolayı böyle söylememiş. Daha sonraları, artık kendisini hiçbir tarafın tehdit etmediği zamanlarda da aynısını teyit etmiş.

Çaykovski o zamanları daüssıla ile anımsadı. Şimdiki geçici mecburi bekleyiş sınırlarına dokunuyordu. Gerçi Avrupalı müttefiklerin, bütün gücü Kırım'da yoğunlaştırma niyetlerini gayet iyi anlıyordu. Ve Sadık Paşa'nın Kozak bölüklerinin yalnızca sınırda konuşlanıyor olmasının, istihbaratın bildirmesine göre, Rus İmparatorluğunun elli bin askerini sınır boyuna bağladığını da anlıyordu.

Yeni olayların ve pratik çözümlerin beklentisi içinde Çaykovski Ludviga Snyadetska'ya yazdığı mektupta şu hazin satırları yazmıştı:

“27 Kasım, Maksimeni.

Burası kış. Bozkır rüzgarı kurumuş otların üzerinde esiyor, kargalar garklıyor, kurtlar uluyor. Ukrayna rüzgarının kokusu geliyor...

Simons'un bana dediğine göre Prut'u henüz geçmemeliyiz. Baharı beklemeliymişiz. Polonyalılardan korkuyorlar!"

"2 Aralık 1854, Maksimeni.

Kar yağıyor. Dünyada bir Allah'ın cismi bile seçilemiyor. Tipi. Köpeği bile dışarı gönderemezsin ama bize, parlamento başkanı onuruna şehrin düzenlediği balo için İbrail'e gelin diyorlar. 1831'de görev yaparken giydiğim Kozak üniformamı hazırladım. Onu giyip, Prut'u geçmeyi yasaklayarak o kadar insanın sağlığını ve gücünü heba eden aylak tembelle söylene söylene gideceğim."

"İbrail, 3 Aralık.

Baloya gidiyoruz. Hala tıpkı Volin süvari birliğindeki delikanlı gibi görünüyorum. Aynı üniforma, yalnızca sakalım artık beyaz, yüzde kırışıklar ve yaşlılık. Kaç yıl geçmiş! Ve hala atımı Teteriv suyunda sulayamıyorum. Şu İngilizler insan kanı tüccarı. Polonya'yı istemiyorlar, istemiyorlar, istemiyorlar.

"7 Aralık, Maksimeni.

Türkiye'nin daha fazla cesareti olsa, beni ise serdarı Ekrem olarak tayin etse ne Batı ne de Türkiye mahcup olurdu. Avusturya ile başa çıkardı. Prut'un başına belki ötesine de geçerdim.

Benim en kıymetlim. Sana Prut'un başından nilüfer çiçekleri gönderiyorum, kar yağmadan önceki son çiçeklerinden..."

36

Hafif ateş, hatta ateş bile denmez, ara sıra sarı bir alevin cevelan ettiği korun üzerindeki kazancıkta bir karışım kaynıyordu. Petro'ya ilaç hazırlama fikrinden Maksim yine de vazgeçmemişti. Hatta fikrinin heyecanına kapılmıştı. Nedeni yalnızca hastanedeki bol işsiz güçsüz günler değildi. Gerçi gerçekten boş uzun günlerde insan ne yapacağını bilemiyordu. Ama asıl neden yine kendine ait mantık zinciriydi. Horpına Nine, ot ilaçları ve dualar vasıtasıyla o komşu delikanlının bilinçsizlik kuşağını, sürülmüş bir tarladan canlı yeşil çayırın uzandığı düzlüklere geçmiş gibi bir şeklide açmasını gerçekten sağlamışsa, kendisi daha ilerisini niye denemesin? Niçin insan ruhunun henüz günahsız ve masum olduğu kerteye kadar inmeyi denemesin? Bilgiç insan, bunun imkansız olduğunu ileri sürerek sırnaşık sırnaşık gülebilir. Öyle ya, çağdaş bilim bu konuda bir açıklama yapmamıştır. Ama nedir ki çağdaş bilim? Haddinden fazla miyop olan, yarı kör, kokusunu bile duymak mümkün olan burnunun dibindekini göremeyen mi? Zaten gözlüklerini takmadan ileri bakmayı denediğinde gri sis içinde ne varsa birbirine karışıp, mesafe yok olmuyor mu? Ne biliyor o bilim insan vücudu hakkında, hele akı, hele hele ruhu, bilinmemiş ve çözülememiş ebedi bilmece hakkında? Kaç kez olmuştur ve olacaktır aynı zamanda, kelli felli bilim adamları arka ayakları üzerine dikilerek bağırırlar: Kepazelik, olamaz bu! Ama bakarsın ki, onların "olamaz, mümkün değil" dedikleri bir asır hatta daha az bir zaman geçtikten sonra herkesin gördüğü bir gerçek oluveriyor.

Maksim, hastane avlusunda yaktığı ateşteki kazanın yanında otururken bir taraftan aklında bu düşünceleri evirip çeviriyor, bir taraftan da neredeyse unutulmuş tarifile yapılan ve son

olarak içine bir damla kırmızı şarabın ilave edilmesi gereken ilacın etrafında gezinerek şarabın kokusundan nemalanan iki üç hastaya bakıyordu.

— Votka kokuyor, dedi en sonunda, dayanamayan en yakında duran bir ayağı kesilmiş asker. Koltuk değneği ile dikkatlice basarak kazanın dibine kadar sokuluyor susuzluktan delikleri genişlemiş burnunu çekiyordu.

— Bir Türk kadından Frengi almışım. Merhem kaynatmamı emrettiler. Öteki doktor da bel soğukluğu diye iddia ediyor, dedi Maksim hüzünle başını çevirmeden.

Koltuk değneği yine dikkatle basarak bir adım geri çekildi. Onun kaynattığı mayii koklamak isteyen, tatmak isteyen meraklı bir daha çıkmadı.

Küçük bir çocuğa dadılık yapmak gibi Maksim'in şimdi yeni bir işi vardı. Hazırladığı bulamacı komşusuna üç öğün kaşıkla yedirdiyordu.

— Sen benim ağzıma en iyisi kaşıkla değil de o tencerenin yarısını dök, demekten çekinmiyordu tütün sarısı sinmiş bıyıklarını yalarken.

Birkaç gün sonra Petro garip mi, endişeli mi bir halde sabahleyin uyandı. Durmadan bir tarafından öbür yanına dönüyordu.

— Galiba evi özlemeye başladım ben. İki gecedir aynı rüyayı görüyorum. Sanki küçük çocuk oldum tekrar, küçüldüm. Hatırladığım o komşunun bahçesi boyunca giden yolda, yarısı kurumuş kavağın dibinde koşuyorum. Öteki yanda ise çayırıklar uzanıyor, rengarenk, aynı eskiden olduğu gibi. Güneş bile başın üzerinde parlıyor. Ben gözlerimi kapıyorum, işte dünya münya yok, açıyorum, var. Yine yumuyorum gözlerimi, yok.

— Kaderinde yazsaymış filozof olacaktımsın be Petro, diye gülüyordu Maksim içinden kendi derdini düşünürken.

— Hi-lo-zof

Ağzında bir avuç taş tutuyormuş gibi kendisine yabancı gelen sözü söylemek için büyük zahmet çekerek.

— Bırak onu, buradan sakat çıkacaktım, elsiz kolsuz. Kosa sallayamazdım artık.

Birkaç gün sonra Maksim'in komşusu omuzlarını hoşnutsuzluk içeren ifadeyle çekerek:

— Hem rüyalarında bir şeyler sayıklıyorsun. Galiba sen biraz okumuş birisin, öyle mi?

— Eee, diye geçiştirdi Maksim komşusunun hassas durumundan pek memnunluk duymayarak.

— Benim rüyam şöyle, uçabiliyorum... Ben işte böyle şimdiki gibi bir adammışım. Kuş filan değilim, tüyler müyler yok. Ama öyle kolay ki, hiç zahmet çekmiyorsun. Uçuyorum, yüzüyorum yerin üstünde. Tarlalar, dereler üzerinde geziyorum. Hem o kadar kolay ki, başkalarına da uçmayı öğretiyorum. Onlara, kendine güvenmelisin, inanmalısın, diyorum. Sen de severek uçarsın. Baksana sen okumuş birisin, alim misin? Bu rüya ne demek oluyor?

— Git işine, diye mırıldadı Maksim yarı uykulu halde, iyileşiyor olmalısın. İnanmaya gelince sahiden inanmalısın.

Gün geldi, hastaneden çıkış henüz verilmemişti ki, bir sabah Petro hüzünlü halde oturuyordu. Hatta uzun süre ağzını bile açmadı. Yalnızca insanların dertlerinin ikamet ettiği hastane adlı binada sohbeti sevmeyen Maksim dahi dayanamamış:

— Nasıl, kötüleştin mi yoksa?

— Neler oluyor bana, dedi komşusu kalay renkli ağır kirpiklerinin altından gözlerini kaldırıp, yol ayrımına gelmiş ancak doğrusunu seçmekte tereddüt eden insan tavriyle bakışlarını gezdirerek. Rüyamda bir çölde gidiyorum. Yakıcı güneşin altında, yanan yerin üstünde gidiyorum nereye gittiğimi bilmeden... Ve işte tam o kum deryasında karşıma bir adam çıkıyor. Siyahlar giyinmiş, rahip gibi.

“Kimsin, necisin?” diye bu zamana kadar kimsenin sormadığı şekilde acayip bir soru soruyor bana. Ben ise sadece omuzlarımı çekebiliyorum.

“Nereye gidiyorsun?”, sormaya devam ediyor rahip, sanki ona karşı bir hatam olmuş gibi.

“Yahu bilmiyorum, diyorum, beni çarım Ortodoks halklarını kurtarmak için haçlı seferine gönderdi. Papaz da onun sözlerini bize okudu”.

O rahip bana uzun süre konuşmadan baktı.

“Böyle, çünkü onlar yalancı havariler. Mesih’in havarilerini taklit eden sahtekar hadimler.

Şaşırmamak gerekir, çünkü şeytanın kendisi nurlu melekmiş gibi davranıyor. İşte, onun hadimleri de hakkın hizmetçisiymiş gibi görünmeye çalışıyorlarsa bu çok büyük bir iş değil. Onların sonunu kendi amelleri hazırlayacak!”

Havari Pavlo’nun Korintoslulara ikinci mektubundan o sözleri, hepsi harfi harfine anlatılmamış olsa bile Maksim tanıdı. Ne olduğunu tam anlamasa bile Petro’nun ruhunda bir şeylerin hareketlendiğini düşünüyordu.

Yalnızca “Ben tabir edemem” deyip çekildi.

Onların ikisini ertesi günü sabahleyin beraber taburcu ettiler ve ikisini de piyade birliğine gönderdiler.

37

Uzanan karlı bozkırların üzerinde birden bire şimşek çakıp gök gürlemeye başlamış olsa, askerlerinin Prut üzerinden çekilmesini öngören emirname kadar Sadık Paşa’yı şaşırtmazdı.

“Nedir bu saçmalık, nedir bu utanç ve ayıp...” Çaykovski’nin satırları Ludviga Snyadetska’ya yazdığı mektupta yalnızca dizilmiyor, adeta isyan ve çaresizlik içinde çığlık atıyorlardı. “...Böyle siyasi ve stratejik kazanımları pisipisine harcamak ve kaybetmek için özel ve gizemli bir yeteneğe sahip olmak gerekir. Bu haber beni alıp yere serdi. Bütün gün ölü hissettim kendimi. Yalnızca başımda keskin bir ağrı beni o durumdan biraz alıkoyuyordu.”

Ertesi günü askeri istihbarat, Prut üzerinde konuşlanmış Çaykovski birliklerinin geri çekilmesi neticesinde elli bin kişilik Rus askerinden yirmi binlik ilk mevzilerini boşaltıp hemen Kırım'a sevk edildiği bilgisini verdi. İngiliz ve Fransız siyasetçiler nasıl düşündüler, vücutlarının hangi azasıyla karar verdiler? Böyle bir işle Çar I. Nikolay'ın ordusunu güçlendirerek kendilerine zarar vermediler mi? Üstelik yine Sadık Paşanın masasına konan istihbarat verilerden oluşan planda Ruslar, çektikleri yirmi bin kişilik askerin hemen peşinden bir kolorduyu daha derhal Panütün komutasında o topraklara gönderiyordu. Polonya ve Ukrayna davası o malum satranççıların tahtalarında piyade kıymetine düşürüldü. Demek ki gerektiğinde yine feda edilecekler.

Halbuki bir zamanlar kendi süvari birliğindeki Müslüman atlarının Horin ve Teteriv ırmaklarından su içmesini öyle hayal etmişti ki. Bu konuda ruhunda bir zerre kadar, bir hardal tanesi kadar şüphe kırıntısı yoktu. Ukrayna'ya girer girmez başkaldırının başlayacağını düşünüyordu.

Yakın ve samimi dostlarının, özellikle de Ludviga'nın destekleri olmasaydı Otaman Çayka için muhtemelen çok zor olacaktı. Lenor yazdığı mektupta hem uyarıyor hem de yalvarıyordu: "Kendine hakim ol ve bütün her şeyi o kadar içine atma. Soğukkanlı ol. Kalpten mahrum olanları kalbine alma. Sakin ve sert ol. Bir kayanın dalgalara teslim olması gibi kalbini ele verme..."

Sadık Paşanın başına belalar peşi peşine yağmaya başladı. Kozak askerinin Moldova bozkırlarından çekilişi hissedilir kayıplar olmadan gerçekleşemedi. Askerin Tuna üzerinden geçişi sırasında Ruslar ani bir baskın yaptılar. Bir buçuk saat süren çatışmada yirmi dört Kozak hayatını kaybetti. Yaralanan Yüzbaşı Harçmskiy esir düştü. Çaykovski'nin içine bir şüphe düşmüştü ve ondan bir türlü kurtulamıyordu. Rusların o baskını, Avusturya komutanlığı ile birlikte, itina ile ortaklaşa hazırladıklarından şüpheleniyordu.

Çaykovski'nin yiğitleri bilmem kaçınıcı kez yakılıp yıkılmış Dobruca'ya doğru hareket ettiler. Zerre kadar mühimmatları kalmamıştı. Komutanlığın sevkiyat emri bile ellerine geçmemişti. Ancak Çaykovski ayakta durmak zorundaydı. Kalbini avucunda sımsıkı tutup ayakta durmalıydı. Ardından uzun vadeli bir plan teklif etmeliydi. O planın askeri ve toplumsal anlamı olmalıydı. Kozak Yurdu burada diriltilebilirdi. Bu çevreye yine insanlar yerleştirilip Slavlığın bir merkezi olabilirdi. Burası Ukrayna'dan kaçanlar, Polonyalılar ve Fransa'ya sığınan mülteciler için yurt olabilirdi. Bir asker ocağı, bir askeri mukavemet noktası olabilirdi. Rus-Türk savaşı iyi anlaşmayla da kötü anlaşmayla da sonlanmış olsa, en kötü zamanda bile işe yarayabilirdi.

Sadık Paşa'nın projesi beklenmedik biçimde Bab-ı Alinin ilgisini çekti. Paris'te ise Prens Czartoryski son derece olumlu yaklaştı. Gerçekten, dedi Adam, Avrupa'nın çeşitli köşelerine bucaklarına dağılmış Polonyalı göçmenlerin Dobruca'yı kendilerine yurt edinmelerine ne engel olabilir? Daha yakın bir tarihte, baş eğmeyen Tadeusz Kosciuszko'un son kahramanları buraya sığınmışlardı. Üstelik Polonya'ya da hiç uzak sayılmazdı. Çünkü iltica ettikleri ülkelerde sık sık üzücü durumlarda kalıyorlardı.

16 Nisan 1855 tarihinde resmî kabul sırasında Çaykovski'nin raporu, Fransız İmparatoru III. Napolyon'a takdim edildi. Aslında imparator raporu nezaketle kabul etti ve bizzat konuyla ilgilendiğini de belirterek İstanbul elçiliğine gönderilmesi için salık verdi. Fakat bu savaş felaketi

yıllarında gerekli para acaba çıkar mı? Geleceğe ait tam bir anlaşılır manzara olsa bile bu sorunun cevabı hala kesin değildi.

Çaykovski yorulmuştu. Yorgunluk, yalnızca biteviye gergin günlerden, sık sık hayatının tehlikeye girmesinden değildi. Aynen çölde serap gören kimsenin her zaman ufukta bir su birikintisi görmesi misali uğraştığı sorunların çözümleri yakındaymış görünüyordu. Fakat bir fersah gidiyorsun, iki, üç, ancak sahili selamet aynı şekilde hep ufukta görünüyordu.

Elbette kendi şahsi hayatını Türk ellerinde en rahat şekilde kurabilirdi. Kariyer desen, padişahın ona samimiyetle ve yakınlıkla davrandığını hesaba katarsan, kanatlanıp uçması içten bile değildi. İşte, bak Avusturya ordusundan kaçan Hırvat Mihal Lataş. Fazla zaman da geçmemesine rağmen Türk Ordusunun önde gelenlerinden biri oldu. Şimdi saygıdeğer Ömer Paşa olarak biliniyor. Senin hemşerin Koscelski burada kariyerini başarıyla ilerletiyor ve ona bu konuda tek bir aykırı söz bile söylemiyorlar.

Hayır Mihal, diye düşündü, gevşemek, bozulmak, ekşimek sana düşmez. Yorgunluk ve karamsarlıklar geçer, sen yine kalbini avucuna sımsıkı alırsın, ne kadar sana yazılmış ve verilmişse yürürsün. Sen kariyerin veya başka şahsi menfaatlerin için değil, Kozak davası için Müslüman oldun. Çünkü çocukluğunda hayal ettiğin gibi, ozan Levko'nun bahsettiği, altından şifalı suların kaynakıldığı, üstünde ebedi ağacın yetiştiği, sönmeyen ateşin yandığı, yorgun havarileriyle İsa Peygamberin dinlendiği Alatur Kayasından hiç olmazsa bir parçayı kendi memleketine alıp getirmelisin.

38

Bazen öyle oluyor ki, hayat serkeş bir at gibi karlarla kaplı tarlalarda kızak üzerinde seni çekerken, hayvan aniden birinden ürkmüş gibi daha ne olduğunu anlayamadan başka bir yöne dönüyor. İşte o zaman kızakta durabilmen için, fırlayıp karların, beyaz tipinin içine yuvarlanmaman için bir anı seyyale süresinde kendini toparlaman için pek hazır bir güce ihtiyacın vardır.

Sadık Paşanın askerlerini ilk başta Anadolu'nun uzak bir köşesine yollamak istediler. Ancak sonradan bazı saraylarda bu karar değiştirildi. Çaykovski'nin alayı İslimiye'de, Bulgar toprağında kalacaktı.

Elbette Azrail kimsenin pasaportuna bakmazmış. Ama nedense onun kısık şaşı bakışları her zaman en iyilerin üzerinde sabitleşir. Adam Mickiewicz koleraya yakalandı ve cereyanda duran mum gibi söndü gitti. Birkaç gündür Mihal'in ruhunu buz gibi mengeneler sıkıyordu. Öyle soğuktular ki üzerlerinde kırağı durmuştu sanki.

Şimdi ise Ludviga amansız hastalığın pençesine düşmüştü.

Daha yoldayken Mihal ona şöyle yazmıştı:

“Ben, Ukraynalı zavallı bir Kozağım. Rabbimin rızası için kalpten çalıştım. Senin ilhamın hayatımda destek oldu. Gerçi kalbim şu sıralarda hüzünlü ve sıkıntılı, haddinden fazla sabırsız. Ancak Tanrı beni ve seni muhafaza ettiği sürece yoluma devam edeceğim. Tanrı sana benim için sağlık versin, senin hoşlanacağın şekilde davranmam için bana imkan versin”.

Çaykovski oğullarını Paris'ten yanına aldı. Kendi kendine, sonum yaklaştığında, dedi, benim davamı oğullarım devralmalılardır. Burada, Türkiye'de küçüğü kalsın varsın. Ukrayna'ya, kozak yurduna ise büyük olanı gider. Böylesi daha mantıklıydı. Çünkü küçüğü doğuştan diplomat, büyük ise kökten kozaktı. Fakat sıradan bir subaylıktan generalliğe kadar olan yol o kadar kısa değildi.

Genç padişahın memnuniyetle katıldığı askeri talimler ve resmigeçitlerde oğullarının aldıkları eğitimi ve askeri yeteneklerini göstermeleri için Çaykovski önceden hazırlığını yapardı. Padişah Abdülaziz, Sadık Paşa'nın oluşumlarına sempati duyuyordu. Hatta bir Kozak süvari müfrezesini maiyetinde kullandı.

Günübirlik yaşamak yerine, davasının geleceğine destek olması için Çaykovski kendisini komutan yetiştirmeye adadı. Astsubay okulu açtı. Oğlu Vladislav ise o okulun müdürü oldu.

Çocukluk yıllarında bir keresinde küçük Mihal'e annesi siyah yıldırımını anlatmıştı. Görmekten bile Allah korusun, ama ya rüyana girerse. Siyah yıldırım bu kez Çaykovski'nin rüyasına girmedi de başının üzerinde sesi duyulmadan gezindi. Dalların arasında gizlenip onları hisirdatti. Ludviga öldü. Onun neredeyse son sözleri şunlar oldu:

— Annesi veya eşi, oğlunun ya da kocasının davasına, şahsına gösterdikleri saygıdan daha fazla göstermelidirler...

Mihal arkadaşına şöyle yazacaktı:

“Her şeyimi kaybettim, dünyada değerli olan her şeyimi: Mutluluğumu, çaremi, işimde ve yirmi yıllık ellerimin nasırında arkadaşımı. Son dakikasında yanındaydım, ama Tanrı birlikte ölmeyi nasip etmedi”.

Çaykovski onu, kendi ülkesinin insanları için Türk yönetiminden aldığı toprağa, Polonezköy'e gömecekti. Hem ötesinde bir yerlerde memleketinin bulunduğu Karadeniz'in, hem de kaderin bunca yıl kıyısında oturmayı nasip ettiği Marmara denizinin görüldüğü noktayı bulana kadar Alem Dağı eteklerinde uzun uzun gezdi. Pahalı bir mermer üzerine Ludviga'sının adını, birini diğerinden ayırmadan hizmet ettiği Litvanya'nın, Ukrayna'nın ve Polonya'nın armalarını kazıttırdı.

Siyah yıldırım başının üstünde bir kere gürledikten, bir kere çaktıktan sonra bir daha kaybolmadı. Sadece zaman zaman başının üzerinde zikzaklar çiziyordu. Serasker Ali Paşa öldükten sonra yerine geçen halefi, Çayka'nın işlerine artık günü, devri geçmiş işler olarak baktı. Hatta Polonyalılara, Petersburg'un çıkardığı aflardan yararlanmalarını, Ruslar ile barışmalarını tavsiye etti. Çaykovski'nin hemşerilerini işgal ettikleri bütün devlet makamlarında uzaklaştırmaya başladılar. Küçük oğlu padişahın emir subaylığı sanını yitirdi. Büyük olanı zaten göreve alınmamıştı.

Görülmez, bilinmez bir belaya bulaşmaktan korkuyormuşçasına Rus Büyükelçiliği de dikkatli ve hafiften kendi ile yakınlaşma ve bağlantı kurma yollarını aramaya başladı. Otaman Çayka'nın Balkanlardaki tesiri oldukça güçlü, Petersburg için çok önemliydi. Bu nedenle işbirliği yapamasalar bile ilişkileri hiç olmazsa nötr olmalıydı. Çünkü onun bu kadar nüfuzu göz önünde tutulduğunda, onun adı Bulgar tahtına oturtulması ihtimal dahilindeki insanlar arasında anıldığı olmuştü.

Aracılar üzerinden Sadık Paşa'nın görüşleri öğreniliyor, Polonya ve Ukrayna'ya bağımsızlık yolunu açacak Rusya'da meydana gelmesi muhtemel bir ihtilal üzerine fikirleri soruluyordu. Hatta büyükelçi İgnatyev bile bir keresinde çok anlamlı bir tavırla gülümseyerek dilinin ucuyla:

— Galiba Ukrayna hatmanlığına hazırlanıyorsunuz, demişti.

Oğlu Adam'ın kaderi aklına gelir gelmez sırtından soğuk terler boşalıyordu. Vladislav yolunu bulurdu. Türkiye'deki memurluğundan bir somun ekmek kazanırdı. Babasının şimdiden bilemediği Vladislav'ın generalliğe kadar yükselip yükselemeyeceğiydi.

Özellikle emekliye ayrıldıktan sonra Çaykovski'nin fikirlerini yoklama gayretleri sıklaştı. Sonunda Mihal ile görüşme fırsatını elde ettiğinde güler yüzlü ve nezaketli İgnatyev doğrudan doğruya kendisine konuştu:

— Mülteciyken doğduğu için oğlunuz Rusya'da hiçbir takibe maruz kalmayacaktır. Gelsin, Türk ordusunda hangi görevde bulundursa onun için imparatorun ordusunda o rütbe garantidir.

Yetmiş bir yılının sisli bir Ekim sabahı Adam İstanbul'dan denize açılırken düşünceleri de aynı şekilde sisliydi, ümitleri de. Uzak ülkelerde, babasının ömür boyu savaştığı devlette ne yapacaktı. Elbette o zaman, gün gelecek bu ülkede generalliğe kadar yükseleceğini, iki kardeş generalin farklı ülkelerin ordularına mensup oldukları halde, daha aralarında pek çok kez savaşacaklarını bilemezdi.

Şimdi yalnızlık, tenhalaşmış evinin her köşesinde Çaykovski'yi izlemekle meşguldü. Nereye baksa Mihal'in bakışlarıyla karşı karşıya geliyordu. Yalnızlık, sabahları selamlaşan, akşamları kendisini uzun ve uykusuz gecelere uğurlayan, çıkardığı en küçük sesin yeni kireçle badana yapılmış da bu yüzden eşyaları dışarı çıkarılmış bir odadaki gibi yankılanan onun tek tesellisiydi artık.

Bu arada sefir İgnatyev işin sadece yarısını yaptığı kanısındaydı. Yaptığı belli belirsiz imalarla ya da aracılara üzerinden ayan beyan olarak Rus çarının Çaykovski'yi affedebileceğini, buradakinden daha layık bir hayatı hak ettiğini, nihayetinde imparatorluğa dönmesi durumunda devletin, onun oğlunun kariyerinin ilerlemesine daha endişesiz gözle bakacağını bildiriyordu. Ve bu ihtimal şimdi Mihal için son sırada değildi.

Damla aşındırmış kayaları; Çaykovski'nin solmuş ve taşlaşmış ruhunu da aşındırdı. Son damlalardan biri de ailesinin İgnatievlerle tanış olduğu, sesleneceği birisi olsun diye Mihal'in evine aldığı Rum güzeli İrena oldu. Üstelik Çaykovski manastırın başrahibine çıktı. Rahiplerle vedalaştı. Sadece yola çıkmadan önce üç kez istavroz çekti.

Yetmiş iki yılının aralık ayında Çaykovski'nin bindiği, Odesa rıhtımına yanaşan vapurun düdüğü uzun uzun çaldı.

39

Maksim'i Petro ile birlikte aynı birliğe gönderdiler. Bir gün sonra da hücum başladı.

Petro'nun çehresi, yolun kenarında tozun altında kalmış gibiydi. Hastanede o güne kadar görüldüğünden daha boz daha solgundu benzi. Daha şaşkın görünüyor; yüzündeki kırışıkların gölgeleri daha da keskinleşmiş; tam anlamıyla bitkin, ezilmiş, düven altından çıkmış demet gibi görünüyordu.

— Yarabbi, böylesi daha başıma gelmemişti, diye sızlanıyordu kısık sesiyle Maksim'e, niçin böyle? Ömrümde yüzünü görmediğim, bana zerre kadar ne bir iyiliği ne de kötülüğü dokunmuş kimseleri ne diye öldüreyim ben? Ben öldürmesem, bizimkiler beni öldürecekler...

Bu derdin çaresi Maksim'de yoktu. Olsaydı, yine de bunu anlatmak için uzun uzun konuşmak gerekirdi de bir saat yetmezdi. İşte bu nedenle vereceği cevap omuzlarını çekmekten ibaret olacaktı.

Davullar çınlayan vuruşlarını saldı. Saf düzenine geçmiş Rus birliği süngülerini sivriltilmiş, kirpi gibi karşı saflara doğru yürüdü. Yaklaştıkça yaklaşıyorlardı. İşte yüzler seçiliyordu. Derken gökyüzü zangırdadı: Hurra! Birbirine düşman saflar birbiri içine karıştı.

Maksim göz ucuyla Petro'yu izliyordu. Petro saftan ayrılmadan, ancak elindeki tüfeği, sırık gibi biçimsiz şekilde tutmuş, öylesine ilerliyordu. Başlarında yürüyen subay kılıcını kendisine en fazla yaklaşan rakibinin kafasına indirip balkabağı gibi ikiye ayırdı. Bütün kan fişkıncaya kadar bu manzara değişmedi.

Maksim bir dakika içinde Petro'nun yüzünün tamamen değiştiğine şahit oldu. Diğerlerinin bakışları arasında bambaşka bir adam oluvermişti. Maksim'in zihninde şimşek çaktı: “Kan! Horpına Nine komşu çocuğun başına gelen o olayda kan görmesin demişti. Petro ise onu tekrar gördü. Gayretlerim boşuna gitti...” Petro'nun yüzündeki kırışıklıklar bir anda kaybolmuş, birden taşlaşmış görünüm kazanmış, kan sıkışmış damarlar gözlerinin aklarına yayılmıştı. Öyle ki, ani öfkenin etkisiyle başındaki tüyler ayağa kalkmış, firçalaşmış haliyle, ölümüne ürkütülmüş yırtıcı bir hayvana benziyordu. Susuyorken artık haykırmaya başladı: Hurra! Ancak bu haykırış biraz karından çıktı. “Hurra” biraz sonra, kış ortasında karlarla örtülü ormanda açlık ve yalnızlık yüklü bir ulumaya dönüştü; duyulduğunda kanı donduran, bütün hücreleri kaplayan, başkasının kanına ve ölümüne düşkün bir ulumaya...

Maksim başında mermiler gümbürdediğinde, inatçı ve insani vasfını terk etmiş “hurra” sustu. Ardından yine başladı ve muharebe alanının bir öteki bir beriki başında duyulmaya başladı. Bununla beraber yapışkan, inat bir düşünce Maksim'in kafasını terk etmiyordu: Neden böyle? Hangi kanunu bilinmemesi kendisini Petro konusunda başarısız kıldı. Muhtemelen, diyordu, dökülen kan sıradan insanın birini o dakikada azılı bir hayvana çeviriyor, unutulmuş yamyamlık devirlerine götürüyor. Belki de kanın yapısında bir yerlerde o devirle aramıza bir eşik koyan gizli bir şifre saklı. O eşğin ötesinde olsa olsa aç ve korkunç dinazor çılgınlıklarının duyulacağı, senin ancak birkaç okka et ve kemikten ibaret koşan, yakalayan, açlığını bir türlü doyuramayan bir varlık olacağın karanlık bir alem vardır. O eşğin ötesinde sen ruhtan mahrum yalnızca bir hayvansın.

Demin öldürülmüş birinin üzerinden geçerken Maksim aniden kayıp düştü. Gerisin geriye kalmaya da yeltenmedi artık. Gözleri yarı açık bakarken “Ne olacaksa olsun” diye düşünüyordu, “bu arbedede öldürmezlerse bir şekilde Kozak alayına teslim olurum”.

Üstünden geçenler geçti, ona basanlar bastı. Dayanabilmek ve bağırıp çıkmamak için yalnızca büzüldükçe büzülüyordu. Bir ebediyet gibiydi Rus tarafında nihayet boru çalınıp “geri çekil” işareti verilene kadar. Galiba başarısız bir hücum oldu.

Hava kararınca Çaykovski tarafına atardı kendisini. Fakat bu sefer kesin kararı vardı artık. Orada kalmayacaktı. Ukrayna duman dumandı. Zaten hiç yatışmamıştı ya. İhtimal alevler göklere yükseliyordu. İki doktorun konuşmasına kulak misafiri olmuştu. Galiba birinin sülalesi Skvira tarafındandı. Çünkü kasabanın adı pek sık tekrarlanıyordu. Haberler memlekettenmiş. Halk ayağa kalmış. Hem öyle bir köyde, bir şehirde değil. Alevler yayıla yayıla elli, hem de küsuruyla birlikte köyü kaplamış. Öyle bir yanmış ki, en azından sekiz havalıyı içine almış. Çar güya bütün kullarını gönüllü olarak cepheye çağırın bir manifesto yayınlamış. Manifesto bütün kiliselerde okundu okunmasına ama köylülerin pek anlamadığı Moskova dilinde yazılmış olmasından mıdır, yoksa başka bir nedenden midir, çoğu kendilerinin Kozaklığa davet edildiğini ve öylece savaşa gideceklerini anlamışlar. İnsanlar papazlardan kendileri için yemin töreni yapılmasını talep etmeye, eski düzene göre bir araya gelmeye başladılar. Belli ki artık geriye toprak köleliğine dönmeyeceklerdi çünkü kozak her zaman hür insan statüsünde olmuştur. Bazı papazlar onlara çarın manifestosunu yanlış anladıklarını hatırlatmaya başladılarsa da ikna edememişlerdi. Bu da yetmemiş, yalancı papazların gerçekleri halktan sakladıkları iddia edilmiş bu nedenle o papazlar insanların hışmına uğramışlardı. Halkın üzerine asker göndermişler. Binlerce kadın ve erkek dipçik altında can vermiş. Binlercesi Sibirya’ya sürülmüş... Maksim o ayaklanmanın bütün elebaşlarının isimlerini duymadı ama anlayabildiklerinin içinde Şvayka, Bzenko, Haydenko gibi soyadları vardı. İnsanlar onlara inanıp peşlerine düşmüşler.

Pulluklardan, kosalardan nasırlaşmış, bir yavru misali bahtına düştükleri toprak gibi kararış elleriyle insanlar nereden bilsinler? Nereden bilsinler Çar I. Nikolay’ın, Devlet Meclisindeki oturumda daha ilk konuşmalarından birinde:

— Bana öyle geliyor ki, günümüzde köylülerin hürriyetlerini iade konusundaki her türlü düşünce bir suçtur, umumun huzuruna ve devletin mülküne sabotajdır, dediğini.

Bir durum Maksim’i son derece endişelendirmişti. O köylülerin hareketi bütün millete yayıldı. Artık Kiev Üniversitesi öğrencileri bile “yıldırım toplantıları” yapıyorlardı. Ayrıca fakir sayılmayacak gençlik bile bu halk direnişine katılıyordu. Köylülerin “Özgürlük için Tavriya’ya” yürüyüşü de kendisini endişelendirdi. O Skviralı doktor bu kelimeleri söylerken sesini iyice kısımıştı. Bağ bahçede hasat zamanı daha yeni sone ermiş ve insanlar ekin ekmeye girişeceklerdi ki, o şayia yayıldı. Denilenlere göre, çar toprak kölelerinden gönüllü olanları Kırım bozkırlarına yerleştirecekti. Bu köleler güya yardım alacaklar, kendilerine toprak ve hürriyetleri verilecekti. O doktorun hemşerileri yol hazırlığına bile başlamışlar. Kimisi atların koşumlarını yeniliyor, kimisi arabaları tamir ediyormuş. Katerinoslav, Herson, Yukarı Dnipro, Bobrinets, Oleksandriysk, ve Elizabetgrad vilayetlerinden pek çok insan toplanmış. Sefillik içindeki on binlerce insan at arabalarıyla Or Kapı’ya doğru gidiyormuş. Hala “Çar Baba” inancını terk edememiş saf ve silahsız köylülerin, düzenli ordu hüviyetiyle karşılandığını düşündü Maksim. Yol boyunca toprak ne kadarda çabuk kırmızı kadife rengine boyanıverirdi.

Kendisinin oraya gitmesi gerekiyordu. Uyarması gerekiyordu, durdurup doğruyu yüzlerine söylemesi gerekiyordu.

Güneyin akşamı karanlığını aceleyle sererken Maksim de cesetlerin arasında emekleyerek ilerlemeye, ilerlemeye ve yakındaki yolda yürümeye başladı. İcini ısıtan bir tek duygu vardı. Küçük adımlarla da olsa yolculuk memleketineydi.

40

Sular gece üçü gösterdiğinde Doktor Mandt Çar I. Nikolay'ın yatağının yanındaki nöbetini Doktor Karell ile değişti. Çar gözlerini yummuş yattığı için Karell, rastgele çıkardığı bir gürültüyle hastayı uyandırıp uyandırmadığına kontrol ederek kapıya kadar parmaklarının ucunda yürüdü.

Fakat yorgun ve uykusuz nöbetçi doktor yanılmıştı. Çünkü hasta uyumuyordu. Çar gerçekten daha önce üşütmüştü. Hafif üniformalı bir anında askeri teftiş ederken kendine etmişti. Ayrıca bir yanı da ağrıyordu.

Ancak çarı kahreden ne bir yanındaki ağrı ne de zaman zaman ciğerlerini sökecekmiş gibi hissettiği öksürüktü. Onun ruhu sızlıyordu. Çar gözlerini yumar yummaz hepsini görüyordu: Upuzun masa, böyle muamelelerde usulden olarak yeşil bir örtü. Ve kendisi o masanın başında hayatında ilk kez o utanç verici anlaşmayı imzalıyor, teslimiyet akdinin altına imzasını koyuyordu.

Şark savaşı, Kırım Harbi kaybedildi.

Saray mensupları gönlünü hoş tutmak, teselli etmek için neler söylerlerse söylesinler ya da kabahati bir generalden ötekine atıp dursunlar bu seferberliğin kaybedildiği aşıkardı. Başkumandanlıktan Menşikov'u alıp Horçakov'u yerine getirirse bile değişen bir şey olmayacaktı. Sivastopol'un sokaklarında düşman müttefik kuvvetlere ait üniformalı askerlerin sadece devriye gezmekle kalmayacakları an meselesiydi.

Teslimiyet masasındaki o yeşil örtü aman vermeden gözlerinin önünde parlıyordu. Hatta ne kadar gözlerini yummuş olsa bile o nefrin renk çevresindeki her şeyi kaplıyordu: Bu mevsimde yapraksız olan pencerenin önünde dışarıdaki ağaçlar nedense siyah veya gri renkte olmaları gerekirken koyu yeşil görünüyordardı. Gökte ise havanın bozacağını bildiren yeşilimsi karga alayları uçuşuyorlardı. Yerdeki beyaz değil de ona yeşilimtırak görünen kar cinnetine sebep oluyordu.

Maiyetinin önüdeyken teslimiyet anlaşmasının ardından dışlerini sıkıp tam unvanını yazması nasıl görünecektir. "Biz, Tanrının izni ve keremiyle, I. Nikolay, Rusya, Moskova, Kiev, Vladimir, Novgorod imparatoru ve sahibi; Kazan çarı, Astrahan çarı, Polonya çarı, Sibirya çarı, Tavriya Hersones çarı; Pskov sahibi ve Smolensk, Litvanya, Volin, Podol ve Finlandiya prensi, Estlandiya, Liflandiya, Kurlandiya ve Semigal, Samogit, Belostok, Korel, Tver, Yugor, Perm, Vyatsk, Bulga ve diğerlerinin prensi; Novagorad Nizov topraklarının, Çernihiv, Ryazan, Polotsk, Rostov, Yaroslav, Beloozero, Udorsk, Obdorsk, Kondiysk, Vitebsk, Mstislav'ın sahibi ve Büyük Dükü; İversk, Kartalinsk, Gürcistan ve Kabardin topraklarının, Çerkezlerin ve dağlardaki beylerin sahibi; diğer hükümdar ve sahiplerin, Norveç'in hamisi; Sclzvig-Holsten, Stormarn, Ditmarsen ve Oldenburg ve başkalarının, başkalarının, başkalarının sahibi".

Kendisini o yeşil masanın başında görüyordu. Unvanını teker teker yazarken eli titremesin diye gittikçe daha fazla kendisini kasarken görüyordu. Ve karşısındaki düşmanları da

bu fırsatla çalım satmak için kendilerini kasıyorlardı. Yüzlerindeki neşe ihtişamla parlıyor, yalnızca bu parıltının tonu, basit kibirli gülümseme ve alaylı sırıtma arasında gidip geliyordu.

Bu bir mağlubiyet bile değildi, felaketti, helaketti.

Doktor Karell'in peşinden kapı kapanır kapanmaz çar aniden gözlerini açtı.

— Sen bana her zaman sadık kaldın, dedi kısık sesiyle Mandt tarafına bakmayıp tavana ya da oradan daha ileriye bakarak, seninle açık konuşacağım. Ben bu savaşta bir yerlerde hata yaptım ama düzeltmek için ne takatim ne de arzum kaldı. Bu gidişatın yönünü oğlum benim ölümümünden sonra döndürsün. O düşmanlarla daha kolay anlaşıyor sanki.

Doktor Mandt, sırtında kalın elbiseleri olmasına rağmen omuzlarından aşağı bir soğukluğun indiğini hissetti. Çünkü konuşmanın gidişatı beklenmedik yöne kaymıştı.

— Yüce efendimiz, dedi sesine mümkün olduğu kadar aldırılmaz ve soğukkanlı bir ton ekleyerek, Tanrı size muazzam bir sağlık vermiş. İşi yoluna koymak için zamanınız da gücünüz de olacak.

— Aldatma, işim bitti ve sahneden çekilmeliyim, çar sinirlendiğini gizleme gereği duymuyordu, sen bu konuda bana yardım edeceksin. Bana bir zehir ver. Ama öyle bana eziyet çektirmesin. Ayrıca aniden değil, birkaç saat sonra ölmeyeyim, çünkü alay konusu olurum.

— Yüce efendim, böyle bir ameliyeyi ne mesleğim ne de vicdanım elverir.

Mandt'ın omuzları şimdi soğuk terle değil, kırağı ile kaplandı.

— Bunu yapmazsan sensiz de hallederim, dedi çar ve aniden başını çevirip bakışlarıyla adeta delik açtı, beni bu zamana kadar öğrenmiş olman gerekirdi... Bu yüzden emrediyorum ve senin sadakatinin hürmetine benim son arzumun yerine getirmeni istiyorum. Nihayetinde bir suçlunun bile idamından önceki son arzusunu yerine getiriyorlar.

Doktor neredeyse odunlaşmış dilini ağzının içinde zor oynatarak:

— Yüce efendimiz böyle emrediyorsa, o zaman yaparım bunu... Ancak tahtın varisini haberdar etmeme izin verin. Yoksa darağacı beni bekliyor olacak. Kimse bana inanmaz, herkes bilerek öldürdüğümü söyler.

— Dediklerin olacaktır. Ancak ilk önce zehir.

Oğlu uzun süre babasıyla baş başa yalnız kaldı. Sonra kapıyı arkasından kapatır kapatmaz Mandt'ın yanından hızlı adımlarla geçti. Sanki taburenin yanından geçmiş gibi başını bile çevirmedi. Doktor yalnızca, az önce sivrisineklerin hücumuna uğramış izlenimini veren şişmiş yüzünü seçebildi.

Kalbi donmuş halde, çünkü az önce sağlam bir buz kütlesi yaslamışlardı, çarın benzinin gittikçe nasıl maviye çaldığını, nasıl kasılır gibi aniden bir tutam nefes aldığını ve bir şeyler söylemeye çalıştığını izliyordu doktor. Fakat kelimeler yerine karmaşık ifadeler ve hırıltı. Nihayet Mandt ifadelerden bir kelimeyi çözdü:

— Kurtar...

Çarın gözlerinde tarifi imkansız bir ağrı okunuyordu. Hiçbir soğğun kar etmediği ateş ise iç organlarını yakıyordu. Doktor nasıl eziyet çektiğini biliyordu. Fakat artık elinden bir şey gelmezdi. Mandt çekilen acıyı, ancak dilsiz hayvanlarda can çekişirken görülen, kurtar beni diyen, acımı hafiflet diyen yalvarışları görmemek için bakışlarını aceleyle kaçırdı.

Çar yokluğun karanlık gecesine bir dalıyor, bir bilincine dönüyor, bir yanlış mı yaptı veya yanlış a mı sebep olduğunu anlamaya çalışıyordu. Niçin onun sabahtan akşamlara kadar olan gayretleri karşılığında insanların nankörlüğü o kadar dengesiz, o kadar büyük mü ki, hayatın kendisi kendisine başkaldırmış?

Mesela Polonyalıları ele alalım. Çok mu istediniz kral sahibi olmayı? İşte ben varım ya. Buyurunuz ben sizin kralınızım. Avrupa'nın en güçlüsü. Kimse benden daha iyi ülkede asayışı ve sükuneti sağlayamıyor. Önemli değil sonra bana ne adlar taktıkları. Önemli olan iştir. Tamam, o mağrur millet kardeşine, yeni Çareviç Konstantin'e ısınamamış olabilir. Zaten o da sırtında bir tek beyaz entariyle güpegündüz Varşova'dan kaçmak zorunda kalmıştı. Belki de çareviç gerçekten terelelli davranıyordu. Daha evlendiği ilk gecenin sabahında karısını, saat altıda kaldırmış, klavsen ile askeri marş çalmasını istemiş, kendisi de davulla ona eşlik etmişti. Karısını bir öpüyormuş, bir de elinin parmağını büküp kırıyormuş. Dahası Mermer sarayında garip çıkışlarıyla herkesi korkutmuştu. Çareviç en çok, canlı sıçanlarla doldurulmuş topların koridorunda ateşlenmesi eğlencesini severdi.

Ama sen Konstantin değilsin. Sen taç giyme töreninle Polonyalıları, ancak Rus çarı tahtına yaracak hakiki bir bayram hediye ettin.

Ne güzel olmuştu o gün, yirmi dört Mayıs. Törenle şehre teşrif etmiştin. Önde imparatorluk sarayı bakanı, baş seyis ve diğer maiyet gidiyordu. Devletli imparator ve çarın önünde muhafız alayından bir süvari bölüğü gidiyordu. Bakanlar kendi at arabalarıyla ilerliyorlardı. Bando majorları ellerinde sopalarıyla at sırtında gidiyorlardı. Arabacı başı ve on iki saray hizmetçisi yürüyerek gidiyorlardı. Sonra süvari tümeni arkasından artık kurmaylarıyla birlikte Varşova komutanı.

Devletli imparator ve çarın arkasından ise ekselemları devletli imparatoriçe ve çariçe, her biri bir haydut tarafından çekilen dört çift atla yedilen zarif tören arabasında geliyordu. Onun beraberinde sağında Avcıbaşı Kont Moden, solunda ise Polonya Kraliyetinin seyisi yürüyordu. Dört kammer-kozak arabasının iki yanında gidiyordu. Onların ardından muhafız alayından bir süvari bölüğü daha. Onların ardından da imparator hazretlerinin postasındaki kadınlar ve bir süvari bölüğü daha.

Kortej Varşova'ya girişteki köprüye yaklaştığında yetmiş bir pare top atışı yüce imparator ve çar hazretlerinin yaklaştığını şehre haber verdi. Çarın sarayına vardıklarında ise şehirlerine ekselemlarının teşrifini bütün Varşovalılara ilan için yüz bir pare top atışı yapıldı.

Bütün ileri gelen idareciler sarayın salonlarında toplanmışlardı. Kiliselerdeki çanlar gün boyunca Polonyalıların olağanüstü sevinçleri için çalmıştı. Sokaklar, pencereler ve balkonlar ise cömertçe süslerle bezenmişti.

Sen Varşovalılar için bayram hakiki olsun diye her şeyi yaptın. Ve nihayet tacını başına koyduğunda Polonya'nın başrahibi yüksek sesle arz etti: "Yaşasın Kral!". Bu kelimeler tarihi yapının duvarları arasında oradan oraya resmi ve kulak tırmalayıcı tonla çarpıp durdu.

Hepsinin de karşılık olarak bir ağızdan “Yaşasın!” diye haykırmaları gerekiyordu ama onun yerine aniden sus pus kesildiler. Yalnızca duyulan belki başrahibin salonda yankılanan sesinin son dalgalarıydı.

Başrahip bir kez daha haykırdı: “Yaşasın!” ve yine tam bir sessizlik. Bakışlar sessiz isyan nedeniyle yere inmiştir.

Başrahip üçüncü kez haykırsa da yine o sessiz itaatsizlik, lal sükunet. Toprağa indirilmiş, üzerine de bir iki toprak kürek atılmış tabutun içindeki gibi.

Yüce imparatorlarının kendilerine verdiği ilgiye, Varşovalılara hediyen olan bayrama karşılık sana bunu reva gördüler.

Muhtemelen birileri senin tarafına nefret dolu bakışlarını fırlatmış olabilirdi. Ancak sen bu imansız ve isyana meyilli insanlar yüzünden onların meclislerini kapatmak, voyvodalıkları guberniya yapmak, sansürü ikame edip Varşova Üniversitesine kilit vurmak zorunda kalmıştın. Zamanında bunu yaparak kim bilir çıkacak kaç isyanın, dökülecek ne kadar kanın önüne geçtin.

Senin o zaman çektiğin zahmetlerin ve verdiğin gayretlerin karşılığını şimdi görülmemiş biçimde veriyorlar. Kafkaslarda binlerce Polonyalı Şeyh Şamil’in dağdaki adamlarına katılıyor. Daha binlercesi Hıristiyan olduklarını unutmuş Müslüman Türklerle bir olup Hıristiyan Ortodoks çara karşı savaşıyorlar. Bir Mihal Çaykovski’nin baldırı çıplaklığı bile Dobruca’ya ve etraftaki havaliye yetip artıyor. Üstelik sen o sümüklüye daha çarın yanında kammerjunker makamını teklif ediyorsun ama o Türk generalliğinde sürtmek istiyor.

Doktor Mandt’ın, karnının içinde ne varsa dilim dilim kıyan zehri mi, yoksa insanın hayatında nankörlük gibi affı mümkün olmayan bir zulüm mü daha berbat ve daha acıdır, henüz belli değildi.

— Kur-tar... diye son olarak yalvaran, bertaraf olmuş, zehirlenmiş, mahkemesiz, hükümsüz zulmedilmiş artık ölümün puslandığı gözleriydi.

Doktor, imparatorunun aldığı karar karşılığında yalnızca ellerini açabildi. Kurtuluş yoktu. Sonunda Mandt nutkunu bile kaybetmişti. Bomboştu içi. Çünkü kafasından sadece kelimeler değil düşünceler de uçup gitmişti. Olsa olsa kafasında kendisini bekleyen seçenek kalmıştı bir tek: Meydandaki darağacı mı, yoksa sessiz bir köşede yastıkla boğulmak mı?

41

Çaykovski Kiev’e girdiğinde bir akşamüzeriydi. Neredeyse hissedilmeyen rüzgarın eşliğinde kar taneleri yere çaprazlamasına ama sessizce yağıyorlardı. Küçük narin kar taneleri yine karla örtülmüş caddelere, tarihi binaların, ağaç dallarının üzerine düşüyorlardı. Ve etrafa yayılan yumuşak, loş bir ışık dökülüyordu. Mihal çevresindeki beyazlığın, daha bacalardan çıkan küllerin kirleteme fırsatı bulamadığı kardan mı, yoksa bu mamur şehrin ruhundan mı yayıldığına karar veremiyordu. Aydınlık, kiliselerin akşam ayinine çağırın çanlarının çınlayan vuruşları altında yayılıyordu. Canım Kiev’im, diye yüreği burkuldu, senin meydanlarında ve caddelerinde yürümeyeli beşinci on yılını doldurdu. Bilmem kaç kez rüyalarım girdin. Sonbahar sisindeki İstanbul bile bana seni hatırlatır olmuştu. Burada benim arkadaşlarım kaldı, kimilerinin saçlarına ak düşmüş, kimileri göçüp gitmiş, kimilerinin çocukları ya da ailesi. Hemen bulmak istiyor

canım, görmek, maceralarımızı anlatmak istiyor. Sen fikirlerini, mazini, çektiğin çileleri ve acılarını paylaşmalısın.

Mihal'in, ilk ve hoş hasretini gidermesi için birkaç gün yetti. Çünkü kalbi daha sonra başka bir derdin ıstırabını çekmeye başladı.

Kimse senin attığın adımları anlamıyordu. Kimse seni hasretle karşılamıyor, kimse kabul etmiyordu. Polonyalılar umumi kabullerde veya Kiev genel valisinin konutunda sana bilerek sırt çevirdiler. Sanki ruhu olmayan bir mermer sütunun yanından geçermişçesine görmezlikten geldiler. Bir tek Krijanivskiy seni evine kabul etti. O da eşinin sana yakın akraba olmasındandı. Sadece Halçintsi köylüleri geldiler sana hoş geldin demeye. Onlar da bir zamanlar seni tanıyanların çocuklarıydılar. Senin hatıran yeni nesillere geçmiş de ondan gelmişler. Hiçbir hediye kabul etmediler. İstemediler. Seni görmeleri yetmişti onlara.

Mektupların ve müstakbel eserlerin için tuttuğun notlar sonsuza dek polisin eline geçti ya çarın dışişleri bakanlığı arşivlerinde kayıplara karıştı. Şimdi aldığın postaları ilk önce Kiev Jandarma Komutanı Albay Pavlov'a kuzu kuzu takdim etmelisin. Her türlü şehir dışına seyahatte önceden jandarmanın yerel komutanlığından izin almalısın.

İşte, hiçbir zaman bana yabancı gelmeyen benim canım Kiev'im. Şimdi ben yabancı oldum şehirdeki Leh toplumu için. Çünkü benim büyük davam için Müslümanlığı kabulümü anlamadılar. Şimdi benim Ortodokslara dost tavrımı hiç anlamıyorlar. Ne yapalım, Kiev'de başımızı sokacak bir barınak arayacağız şimdi. Küçük bir konak alacağım. Fakat bu da öz vatanımda mümkün değil, Lehlere Dnipro'nun batısında mülk edinmek yasak. Belki ben de kendimi Dnipro'nun ötesine vururum.

Sana Çernihiv Vilayetinde bir konak almayı tavsiye ettiler, Oster kasabasında, Oster ırmağının üzerindeki Borkı köyünde, anayolun ötesinde, nehir boyunda ve bataklık bir yerde, ucuza bir arsaymış. Ev için de bahçesi için de fazla ödemek gerekmeyecek. Oster ve Desna ırmaklarının donmuş suları baharın yavaş yavaş akmaya başladığı gibi, senin yarı kurumuş ruhunda da sular şırıldamaya başlamıştı. Sabahtan akşama kadar toprakla meşguliyetin Kiev heyulasının ve başkalarının üzerlerini örtmeye başlamıştı. Arkadaşlarından, başta Verbitski'den fidanlar istemeliydi. Orada şeftali büyümeliydi, tam şurada ise vişne ve elma ağaçları. Hele bir çiçek dikecektin, çiçek karıkları intizam içinde olacaklardı. Hatta adını da koyacaktın, Kozak Neçay.

Sen gerçek bir çiftlik ağası olmalıydın. Toprak yeşermeliydi. Şimdilik kumsal olsun varsın, zamanla dikilenler büyümeye başlar. Hayvanlar da ürer. Tan vaktinde horozlar öter. Gündüz hindiler ötüşürler. Av tüfekleri satın almalı, bahçeye yakın arazisi olanları muhakkak ava davet etmeli. Mektubunda "Tüfekleri artık, Kiev Vilayeti Jandarma Komutanı General Pavlov adresine, emekli Tümgeneral Mihal Çaykovski'ye verilmesi açıklamasıyla gönderirsin" yazacaktın.

Yine bir Rus-Türk savaşı patladı. Onun patlamanın yankıları ise, tabiri caizse, buraya gecikmeli ulaştı. Sen artık cephenin öteki tarafında olsan bile Türk elçiliği seni, yani generalini göreve çağırdı. Senin sadık yoldaşın, süvari yüzbaşısı ve senin emir subayın Adam Morozoviç bir an bile tereddüt etmedi:

— Gecikmeden gidelim. Generalim, burada istediğin zaman tavşan avı için tüfek bile alamazsın. Orada ise seni adamdan sayacaklar. Ben sınırdan geçiş için sahte belgeleri hazırlatacağım, çünkü Rus hükümeti bize elbette pasaport vermez.

— Benim gücüm kalmadı artık, cevabını duyacaktır Morozoviç, bu topraklarda, bir zamanlar Oster ve Desna suları arasında Kırılı Rozumovski hindi çobanlığından kozakların hatmanlığına kadar yükseldi. Benim talihime ise, demek ki, kozakların kumandanlığında hindi çobanlığına dönmek varmış.

Türk Büyükelçiliği derhal bir yazı göndererek, Sadık Paşa'nın bu ülkenin general kadrosundan çıkarıldığını bildirdi.

Başına yağan belalar hemen bununla bitmemiş, biraz daha bulaşığı kalmıştı. Yetmiş sekiz yılının ağustos ayında Verbitski'ye şöyle yazacaktın: “Yaptığım bütün çiftliği yangın kül etti. Çift çubuk için gerekli bütün alet edevat, ambarlar, tohumlar kül oldu. Lehlerden en küçük yardım bile ümit edemiyorum. Zaten Kiev'den aldığım duyumlara göre başıma gelenler hemşerilerim arasında yer yer memnuniyet uyandırmış. Toplu yenilen öğle yemeklerinde yaşadığım zorlukların şerefine içiliyormuş. Oh olsun, layıktı, diyorlarmış. Gerekiyorsa ona Rusya yardım eder diyorlarmış. Açlıktan ve muhtaçlıktan gebersin diyorlarmış. Üstüne üstlük geçenlerde, 1863 yılında Polonya paralarının muhasebesini tutan Prens Sapiha'nın ölümünü haber aldım. Sonra Avusturya Demiryolları ile birlikte milyonları olmuş. Bütün Polonya ülkesi yasta. Bütün kiliselerde büyük vatanseverin ruhu için dualar ediliyor”.

Böylece Çaykovski yurt dışındaki toplumdan da fayda umamazdı. Rum kızı İrena, Yankovski diye birisiyle el aleminden utanmadan aşk yaşayarak bunların üzerine tuz biber ekince hayat çekilmez oldu. Yıllar boyunca sadık dostu Adam Morozoviç ile birlikte Parhimiv adlı bir mezrada terk edilmiş bir eve, daha doğrusu bir izbeye, kulübeye her şeye sıfırdan başlamak üzere taşındılar.

Hayat kalles düğümünü her seferinde daha sıkı atıyordu. Türk hükümeti Sadık Paşa'nın adını general kadrosunda siler silmez, doğal olarak, emeklilik maaşını da kesti. Bataklık ve çamur arazi ise ürün yetiştirmiyordu. Brokhause yayınevi Çaykovski'nin kitaplarını yayınlamaya devam etmeyeceğini bildirdi. Ancak Mihal kimseye kırgın değildi. Onun başına aklar bırakan yıllar hiçbir insandan teşekkür ummamayı öğretmişti. Zaten o çetin yılları böyle bir beklentiyle aşmamıştı. Mihal aslında böyle bir teşekkürü tam anlamıyla tatma fırsatını daha önce yakalamıştı bile. Ludviga öldüğünde, inşası için maddi manevi nesi varsa ortaya koyduğu Polonezköy'de kıymetli hemşerileri ilk önce mezar için bir karış bile yer vermediler. Çünkü orada bir Müslüman veya sadece bir Türk sembolü olmasından korkuyorlardı. Bu yüzden eşinin ölmeden önce bütün Katolik kurallarını uyguladığını, dolayısıyla mezarında haça kimsenin karşı çıkmadığını ispat etmek zorunda kalmıştı. Parhimiv'da da uzun süre iş yapmak mümkün olmadı. Kışın ilk günlerinde, soğuk ve ayaz bir günde Morozoviç odun dolu arabayla ormandan dönerken donmuş ve kalp krizi geçirmiş. Mihal onu, sadık dostundan uzaklaşmamak için penceresinin önüne gömdü.

Bir Ocak gecesinde sabahın beşine kadar yazdı. Düşünceleri, hatıraları, geçtiği çetin, çoğu zaman ince, karmaşık, kıvrım kıvrım yollar soğuk sessizlikte kağıdın üzerine serpilirdi. Fakat, aynı hikayelerinde olduğu gibi, kendi hayatını da biraz değiştirip de yazmak istemedi. Kader ona böylesi bir başarı vermişti. Bir zaman fazla akıllı ve haddinden fazla mağrur

Zamoyski'ye, "Nerede gerekmişsem orada doğmuşum. Kozak davasına, gücüm yettiği sürece tam hizmet ettim. Sizin ve bizim özgürlüğümüz için asırlarca elimizde kılıç sallamak varmış. Kılıcın sağlamsa seni utandırmaz. Aynı şekilde askerinin de. Cepheden kaçmadı ama ne yazık ki, kurnaz ve yalancı siyasetçiler ona savaş meydanını vermediler".

Bundan başka, ta o zaman, Avrupa Kongresinde, Kozaklık geleneğinin eski kıtanın doğusundaki ve güneyindeki edebiyata tesiri konulu bir sunum yaptığında yanılmamış olması Mihal'i sevindiriyordu. O zaman alkışlar arasında konuşmasını bitirirken, bu tesirin artarak devam edeceğini söylemişti. Şimdi ise buraya, Çernihiv ilinin derinliklerindeki yere olsa olsa bu yalnızlık kuşunu avlamak ya da baharın Teter çayının kükreyişini duymak için gelirler. Buraya posta da az sayılmaz bir gecikmeyle gelir. Polislerin zarfın her tarafını parmaklarıyla yoklamak için harcadıkları zaman da cabası. Yine de arkadaşlarıyla mektuplaşmalarından, Die poetische Ukraine "Şairane Ukrayna", halk şarkıları derlemesi kitaplarının Avrupalarda çoktandır gezdiğinden haberdardı. Yine Hırvatların ve Fransızların Şevçenko'yu tercüme etmekte oldukları, Prosper Merimeé'nin "Ukrayna Kozakları ve Onların Hatmanları" adlı güzel bir araştırmasının çıktığı, Floransa'da çıkan on sekiz ciltlik "Dünya Edebiyatı Tarihi" külliyesinde Ukrayna edebiyatı ve tiyatrosuna bütün bir bölümün hasredildiği, önce Fransızcaya çevrilip sonra yine geri orijinal dile tercüme edilerek Kozak memleketine dönen Marko Vovçok'un eserlerinin enteresan kaderi kendisinin malumuydu.

Ayrıca babası Harkiv Üniversitesinde bir ara profesörlük yapan Amerikalı yazar Talvi kendisini sevindirmişti. Talvi Ukraynacadan İngilizceye güzel tercüme yapmış, sadece Kotlyarevskiy'i nedense Ukrayna hatmanı olarak adlandırmıştı. Onu da düzeltir, olur böyle...

Çaykovski, kendi eserlerini Fransızcaya çeviren Adam Mickiewicz'in oğlu Vladislav'ı ruhunda sıcak bir sükunetle hatırlıyordu. Şimdi o Kozak elleri konulu hikayeler Avrupa'da köşe bucak gezip duruyor.

Hayır, hayır, o zaman konferansta, Kozaklığın edebiyat ve maneviyat üzerindeki etkisi yıllar geçtikçe olsa olsa daha da artar, diye söylediğinde sözlerinde samimiydi. Ömrünün akşamı çökerken, Çaykovski'nin ruhu, pencere dışındaki uzanan uçsuz bucaksız bakir ve ilk karla örtülü düzlükler gibi apaydın ve işte şimdi ayan beyandı.

Bir Ocak gecesinde sabahın beşine kadar yazdı ve yavaş yavaş tabancasını doldurup göğsüne ateş etti.

Kurşun yıllar yılı savaş meydanlarında kendisini silip geçtiği gibi bu sefer de yanından geçti, kalbinin yanından. Hemen yanından geçmişti, ömür ateşinin hiç olmazsa sabaha dek tütmesi için. Sabah polis geldiğinde iki kelimelik "hayattan yoruldum" diye fısıldayabilmen için. Haklıydın. Son zamanlarda ancak değneğe dayanarak yürüyebiliyordun. Kapının eşliğinden geçebilmek senden gücünün pek üstünde gayret gerektiriyordu. Bu yüzden kapının sövesine dikkatle tutunuyordun, sık sık yaşaran gözlerinde sarı halkalar yüzüyordu.

Vasiyeti üzerine Morozoviç'in yanına, bir gün yeniden inşa etmek istediği kulübenin penceresinin önüne gömdüler Çaykovski'yi. Zorla, uzun çabayla kazdılar mezar çukurunu. Donmuş toprağa vurulan kazmandan kıvılcımlar çıkıyordu.

Kış boyunca ıssız kalan saz damlı kulübenin üzerinde kar birikti de birikti, sonunda çöktü. Ateş yanmayan sobalarda ve şöminelerde rüzgar homurdanarak, uzun uzun üfledi.

Kuyudaki dolap, gelmesini beklediği birisinin yolunu gözlüyor da bu nedenle yolu seyrediyormuşçasına tamamen yana yatmıştı.

Fakat olacak ya. Kozak Neçay'ın adını verdiği o çiçek karığı, genç elmaların gövdesini bile çatır çatır çatlatan, yarıklar açan zemheri soğuklarını, bütün kış boyunca pencerelerin üst camlarına kadar ne varsa kapatan tipileri görmemiş gibiydi. Karık nasılsa kendi başına çiçeğe durdu. Mucizevi bir şekilde aynısafa, gelincik, ebegümeci, kadife çiçekleri ve laleler kışı atlatmışlardı. Acıkmış arılar çiçeklere konmuş, ezeli geleneklere göre tam bir tenni içinde çiçeğin içine gömülüyordu. Az ileride öğle güneşinin altında pırıl pırıl bir çiçek karığının ya da akşamüzeri küçük bir gezintiye çıkarsan şebboyun baş döndürücü kokusu yayılırdı. Bahçeye insan elinin değdiğinden, suladığından, o karığa hala baktığından şüphen olmaz. Ya da şimdi yaz geliyor, çiçeklerin narin sapsarı hayatın değişmez, önlenemez, durmaz, durdurulamaz geçişine ayak uydurup başlarını güneşe çevirecekler de ondan öyle.

SON